

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

Szerkesztői előszó

Balla Zoltán

A katonai és rendőri igazgatás egyes kérdései

Bögöly Gyula

A katonai parancsnok büntetőeljárás szerepének történeti fejlődése Magyarországon

Kardos Sándor – Kovács István

A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálásának rendőrségi gyakorlata

Csiha Gábor

Haditudósítás a honvéd igazságügyi karról

Vájlok László – Vedó Attila

Katona-e a határrendész?

Schweickhardt Gotthilf

A katasztrófavédelem állománya és a katonai büntetőjog

Soós László

A megbízhatósági vizsgálat eredményének büntetőjogi megítélése a Kúria gyakorlatában

8. évfolyam (2020.) 3. szám

Főszerkesztő

Dr. habil. Hautzinger Zoltán Ph.D. r. ezredes

A lapszám szerkesztője

Dr. habil. Hautzinger Zoltán Ph.D. r. ezredes

Társszerkesztők

Dr. Kelemen Roland

Dr. Csiha Gábor alezredes

Dr. Farkas Ádám Ph.D. százados

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság

1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál Ph.D. dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 3 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadjog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
T A N U L M Á N Y O K	5
Balla Zoltán A katonai és rendőri igazgatás egyes kérdései	7
Bögöly Gyula A katonai parancsnok büntetőeljárás szerepének történeti fejlődése Magyarországon	21
Kardos Sándor – Kovács István A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálásának rendőrségi gyakorlata	55
Csiha Gábor Habitudósítás a honvéd igazságügyi karról	81
M Ű H E L Y	93
Vájlok László – Vedó Attila Katona-e a határrendész?	95
Schweickhardt Gotthilf A katasztrófavédelem állománya és a katonai büntetőjog	123
F Ó R U M	139
Soós László A megbízhatósági vizsgálat eredményének büntetőjogi megítélése a Kúria gyakorlatában	141
Szerzőink	187

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2013 óta íródo történetében ebben az évben fordul elő először, hogy kettőnél több lapszám jelenik meg. Ennek oka, hogy a Szemle 2020-tól évente négy számmal jelenik meg a katonai jog iránt érdeklődo olvasóközönség előtt.

A folyóirat Szemle 2020. évi 3. száma ismételen a katonai jog büntetőjogi és rendészeti vonatkozásait, történeti vetületeit kívánja egyes, jól meghatározható példákon keresztül számba venni. Hasonló kísérlet történt már a 2019. esztendőben, és ahogy akkor, most is az a cél, hogy a büntetőjogi kérdések mellett fókuszban lehessenek a katonai és a rendészeti igazgatás főbb jellemzői.

E lapszamban a fentieknel fogva olvashatunk a katonai és a rendészeti igazgatás határterületeiről és metszeteiről, a katonai büntetőeljárás egyes történeti állomásairól, illetve a honvéd igazságügyi karról, de érdekes információkat tudhatunk meg a katonai jog olyan rendészeti kapcsolatairól, mint a határrendészet vagy a katasztrófavédelem. Mindezek mellett másodközlésben egy olyan sajátos intézmény is megvilágításba kerül, mint a megbízhatósági vizsgálatok kúriai megítélése.

Hisszük, hogy a most megjelenő írások mindazok számára hasznosak lehetnek, akik a büntető igazságszolgáltatás, valamint a rendészettudomány világában keresgélve szívesen

tudnak meg többet katonai kötődésű helyzetekről, példákról, ismeretekről.

Ehhez kívánunk jó olvasást!

a szerkesztők

Budapest, 2020. szeptember 15.

TANULMÁNYOK

Balla Zoltán

A katonai és rendőri igazgatás egyes kérdései

1. A Magyar Honvédség és a rendőrség alkotmányos feladatának összehasonlítása

Az Alaptörvény a közigazgatás ágazatai közül csak a katonai és a rendészeti, illetve ez utóbbin belül csak a rendőrségi és a nemzetbiztonsági intézményekkel foglalkozik.¹ Ennek okát csak spekulatívén határozhatjuk meg, ami szubjektív alapon különféle magyarázatok alapját adhatja. Ezzel együtt talán kijelenthető, hogy a két terület alkotmányos szabályainak rögzítése azok speciális társadalmi rendeltetésében kereshetőek. Ez pedig a biztonság garantálása. A továbbiakban a nemzetbiztonsággal nem foglalkozunk, a tanulmány célja elsősorban katonai és a rendőri igazgatás egyes kérdéseinek elemzése ebben a fejezetben az alkotmány tükrében.

A katonai és a rendőri jog minden társadalomban egymás melletti olyan jogszabálycsoport, amelynek kereteit az alkotmány adja.² Mint ahogy a katonákra vonatkozó normák nemcsak jogszabályokból ismerhetőek meg, hanem azokat kiegészítendő más szabályzókból, sokszor íratlan erkölcsi

¹ Lásd: HAUTZINGER Zoltán: A fegyveres szervek rendeltetésének alaptörvényi szabályozása, In: DRINÓCZI Tímea (szerk.): *Magyarország új alkotmányosság*, Pécs, PTE ÁJK, 2011, 65-66. o.

² A rendvédelmi és honvédelmi erők tevékenységének együttes, és törvényes alkalmazása e társadalmi cél elérésének, és a biztonság megteremtésének állami garanciája is egyben. Lásd: KOVÁCS István: *Klasszikus vezetési funkciók a parancsuralmi rendszerben: (állományvédelmi) ellenőrzés és korrupciómegelőzés a helyi és területi rendvédelmi szervek körében*, Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2019, 1-102. o.

elvekből, szokásokból is,³ ugyanúgy a rendőri szabályok forrását jogszabályokon túl más normák, elvek is képezhetik. Ezen intézményeket azonban minden demokratikus államberendezkedés alkotmányos erejű szabályokhoz köti. Érdekessége ennek, hogy nem feltétlenül az adott alkotmányban kell a tételes szabályozást keresnünk. A hazai alkotmányozás egészen a rendszerváltásig szintén kerülte ezt a tárgykört, egészen 1989-ig, amikor a társadalmi-politikai változások eredményeként az akkori Igazságügyi Minisztériumban az Alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvény módosításaként elkészült a VIII. fejezet, amely a fegyveres erőkre és a rendőrségre vonatkozott. Az új szerkezeti egység a katonai igazgatást erős országgyűlési felügyelet alá vonta, a rendőrség tekintetében pedig meghatározta annak társadalmi rendeltetését, illetve a közfeladatát.

A „Magyar Honvédség” és a „Magyar Honvédség Vezérkara” elnevezések 1990-ben kerültek az Alkotmányba. Ettől a módosítástól egészen 2004-ig a fegyveres erők kifejezés alatt a honvédséget és a határőri erőt kellett érteni. A Határőrség státuszát 2004-ben változtatta meg a jogalkotó, ekkor szűnt meg „fegyveres erő” lenni és ekkortól az alkotmányos norma szerint alapfeladata az államhatár őrzése és annak rendjének fenntartása lett. Egyedüli fegyveres erőként már csak a Magyar Honvédség funkcionált. A 2004-es változás a rendőrséget nem érintette.

A következő változás 2007-re tehető, amikor a Határőrség szervezetét a rendőrségbe integrálta a politikai és a jogalkotói akarat. Ezzel természetesen az Alkotmányból kikerült a Határőrségre vonatkozó norma.

³ HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010, 15. o.

Sajátossága ennek a módosításnak az is, hogy az Alkotmány VIII. fejezetének címe „a rendvédelmi szervek” szöveg helyett „egyes rendvédelmi szervek” szövegre változott. Ez a sajátosság abban jelentkezik, hogy a 2007. előtti alkotmányos szövegben is már értelmezhetetlen volt a „rendvédelmi” kifejezés, miként a 2007. utáni törvénykezésben. A „rendvédelem” megnevezés az Alkotmány, illetve az Alaptörvény semmilyen magyarázattal nem látta el, mint ahogy a „rendészet” addigi használatának „rendvédelem”-re történő cseréjét sem. Maga a rendvédelem kifejezése 1990 körül egy konferencián a hadtudomány, a történettudomány és jogtörténet néhány művelője által került bevezetésre, amit aztán a szóalkotó az 1990-ben életre hívott Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság a nevében is felvett. A kifejezés mögötti tartalom magyarázatára a Társaság néhány tagja (Parádi József, Opál Sándor, Ernyes Mihály) itt-ott kísérletet tett, amelyek azonban az egyesület meghatározó köre által sem kerültek elfogadásra, ki-ki más és más fogalmat használt.⁴ A Társaságon kívüli szakmai kör közel teljessége pedig kifejezetten elvetik a rendvédelem kifejezést.

Az Alkotmányból következően az „egyes rendvédelmi szervek” alatt a rendőrséget és a polgári nemzetbiztonságot kell érteni, vagyis az alkotmányozó csak erre a két szervezetre szűkítve

⁴ „A rendvédelemnek tekinthetjük mindazon tevékenységi formákat, amelyek az ország törvényekkel szabályozott alkotmányos belső rendjének fenntartására és folyamatos biztosítására irányulnak.” – OPÁL Sándor: A rendvédelem néhány tudományelméleti és fogalmi kérdése, In: *Rendészeti Szemle*, 1992/6. szám, 49. o.; „...a rendvédelem szűkebben nem más, mint a mindenkor fennálló jogi, valamint közösségi szabályozás meglétének a biztosítása, illetőleg a biztosításukért folyó harc meghatározott testületek által.” – ERNYES Mihály: *Fejezetek a rendőrség történetéből*, Pécs, Pécsi Nyomda Rt., 1994. 40-41.o.

adott – a rendőrségre nézve feladat-meghatározó, a nemzetbiztonságra pedig kétharmados – klauzulát. Lényegében ebben a vonatkozásban ugyanez az állapot figyelhető meg az ezt követő alkotmányozási eljárásokban, illetve az Alaptörvényben is. Másfelől viszont az Alaptörvény 45. cikke „A Magyar Honvédség”, a 46. cikke „A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok” tárgykörében szakított az egy fejezetben történő szabályozással. Újszerű, hogy a Magyar Honvédség speciális irányításának alanyaiként (bár ez a kifejezés nincs benne a törvény szövegében, de a szövegezésből következik) az Országgyűlést, a köztársasági elnököt, a Honvédelmi Tanácsot, a Kormányt és a szakmai minisztert nevezi, míg a működés feletti irányítás hatásköre a Kormányé.⁵

A fejezetcím alapján vizsgálendő, hogy mi az indoka a katonai és a rendőri (rendészeti/rendvédelmi) tárgykör alkotmányos szabályozásának? Vagyis (a nemzetbiztonsági szabályozás mellett) miért pont ez a két (három) kérdéskör került az Alkotmányba, illetve az Alaptörvénybe?

A választ a területek társadalmi rendeltetésében kereshetjük, amely mindkét esetben a veszélyelhárítás. Ténykérdés, hogy mindkét berendezkedés közfeladata a köz-, a társadalom biztonságának a fenntartása, az ezt fenyegető veszélyek elhárítása. A két terület hivatásos állományának professzionális sajátja, hogy képesek a biztonságot veszélyeztető jelenségeket monitoringozni, a fenyegetéseket felismerni. Uralmuk alatt tartják az ehhez szükséges eszközöket és a legális fizikai erőszak-monopólium birtokában alkalmazni képesek azokat a speciális fellépéseket, amelyekkel

⁵ Lásd: PATYI András: A Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek, In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I.*, Budapest, Századvég Kiadó, 2009, 1420-1422. o.

az adott veszély megelőzhető, csökkenthető, illetve megszüntethető.⁶

A két terület közül a Magyar Honvédség tartalmában és formájában más típusú veszély elhárítására hivatott, mint a rendészet/rendőrség. Másként védi a biztonságot a katonai erő, más az erőszak-monopóliumból eredő fizikai fellépés jellege, más a színtere és a nemzetközi vonatkozása. Ezek a különbségek a katonai igazgatás speciális tartalmi sajátosságainak tartalmi elemeiként a biztonság rendészettől/rendőrségtől eltérő védelmére mutatnak rá, egyben hangsúlyozzák társadalmi jelentőségét.

A két igazgatás alkotmányos rendezésének oka a tárgykör kiemelten fontos társadalmi kezelése. Ennek az alkotmányos szabályozásnak egyik specifikuma a két igazgatás egymás részben lefedő hatásköre.

A Magyar Honvédség és a rendőrség (rendvédelem/rendészet) Alaptörvényből eredő közös feladatait a 45. cikk (3) bekezdése indítja. Ez a norma közreműködést ír elő a Magyar Honvédség számára a katasztrófák megelőzésében, következményeik felszámolásában. A feladat szekunder, hiszen a katasztrófavédelemnek külön szervezete van a rendészet rendszerében. A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 1.§ - a központi államigazgatás elemeként nevesíti a rendvédelmi szerv intézményét {1.§ (2) bekezdés d.) pont}, amelyet az (5) bekezdésben részletez, nevezetesen rendvédelmi szerv a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok. A hivatásos katasztrófavédelem az ágazati törvény alapján a katasztrófák esetén eljáró elsődleges szervezet,

⁶ FINSZTER Géza: *Rendészetelmélet*, Budapest, NKE RTK, 2014, 133. o.

amelynek katonai jellegű tevékenységét az alaptörvényi előírás keretében a Magyar Honvédség kiemelten a Honvédelmi Katasztrófavédelmi Rendszer (HKR) működtetése határozza meg: A HKR feladata katasztrófák esetén főleg a honvédelmi ágazatra terjed ki, másrészt a civil lakosság személyének és javainak védelmére vonatkozó feladatok ellátása.

Az Alaptörvény 50. cikk (1) bekezdése lehetővé teszi a Magyar Honvédségnek a szükségállapot idején (ami a 48. cikk (1) bekezdés b.) pontja alapján lényegében rendészeti szempontból az egyik legélesebb helyzetet, a közbiztonság generális veszélyeztetettségének fokát jelenti) történő felhasználását. Ennek előfeltétele, hogy a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok a szükségállapotot nem képes kezelni, ennek a két rendészeti szervnek a felhasználása nem elegendő. Ugyanilyen feltételek beállta esetén lehet a Magyar Honvédséget terrorveszély esetén bevonni a biztonságot terror oldalról történő fenyegetettsége bekövetkeztekor.

2. A katonai és a rendészeti igazgatás kialakulása

A katonai és a rendészeti igazgatás a közigazgatás elválaszthatatlan részei, kialakulásuk következőképpen a közigazgatás kialakulásához köthető. Nézzük ennek folyamatát.

Azon tényezők sokaságából, amelyek egy adott államigazgatás létrejöttében szerepet játszhatnak, általános jelentőségük folytán kettőt kell kiemelnünk. Elsőként kell kiemelnünk a hatalom központosítását egy adott földrajzi térségen belül, amely megalapozza nagyobb államok keletkezését. A hatalom központosítása azt jelenti, hogy egy körülhatárolt területen belül csak egy hatalmi szint rendelkezik legitimitással arra, hogy a politikai közösséget kifelé megvédhesse, vagyis egységes katonai fellépést biztosítson,

másrészt a közösség belső biztonságát, a közbiztonságot erőszak alkalmazásával megvédje, azaz rendészeti erőként felléphessen. Ennek a szintnek egyeduralkodóinak kell lennie, vagyis monopolizált pozícióba kell újratermelnie önmagát, méghozzá térben és időben behatároltan. Ez a szint birtokolja az uralom gyakorlásához szükséges hatalmi eszközöket, elsősorban katonai és rendőri értelemben. Ebből adódóan a magánhatalom alkalmazása éppúgy a központi hatalom ellenőrzése alá kerül, mint jogtalanságok elleni fellépés, illetőleg mint egyes csoportok minden önálló harci tevékenysége, belviszálya. A hatalom központosításához tartozik az általános jogalkotáson belül a katonai és a rendőri jogalkotás központi hatalom általi monopolizálása is.

A hatalom központosítása, mint az államképződés ismertetőjele és az államigazgatás, a katonai és a rendészeti igazgatás megjelenésének előfeltétele mellett egy második tényező, a hosszú távú feladatok közös teljesítésének szükségessége. Az ókori Rómában a birodalmi határok biztosításának és a meghódított provinciák megbékítésének szándéka katonai szervezettséget kívánt, vagyis a katonai igazgatás állandó jelenlétét. Hasonló jelenségként volt tapasztalható később a középkori feudális társadalom szétesése után Európában, hogy az állandó hadsereg fenntartása váltotta ki elsőként és közvetlenül a közigazgatás megerősödését.

A hatalom központosítása az abszolút monarchiák keletkezésében, fejlődésében fejeződött be, a 17. században vált általánossá. Addig a sok kisebb helyi hatalmasságok, fejedelemségek saját eszközeikkel és normáikkal saját katonai szervezetet is működtettek. A középkor végéig a területileg szeparált földesuraknak saját katonai védelmükről maguknak kellett gondoskodniuk, ezek a katonai szervezetek léptek fel a lopások, lázongások és más helyi bűnelkövetőkkel szemben,

vagyis a rendőri feladatokat a katonai erők végezték. Külön rendőri szervezet a hatalom fent leírt monopolizálásáig nem volt. Ez természetesen nem azt jelentett, hogy ne lett volna igény az állami rendfenntartásra, sőt a XVI. században, már a reformáció idején kívánatos hivatásnak tartották.⁷

A 17. századtól a sok kisebb fejedelemségek, földesurak között addig évszázadokon át dülő egymás elleni harcban egyeseknek sikerült nagyobb területen érvényesíteniük saját hegemóniájukat. A hatalom monopolizálása itt abban állt főleg, hogy egy adott uralkodó alá tartozó területen csak egyetlen hatalmi szint, nevezetesen maga a központi hatalom folytatott háborút, léphetett fel a terület belső biztonsága, rendőri értelmű védelmében és szabhatott ki büntetést. Ez azokban az időkben, amikor egy fejedelem vazallusai egymás ellen folytattak háborúkat és minden szabad fegyverviselő személy maga állhatott bosszút az őt ért sérelemért, csak erőszakkal és hosszú idő alatt volt elérhető. A központi hatalomnak ezenkívül még abban a helyzetben is kellett lennie, hogy képes legyen alattvalóinak biztonságát a külső támadásokkal szemben megvédenie és saját területén a jogsértők megbüntetését ténylegesen garantálnia. Ahhoz, hogy a központi hatalmat tartós jelleggel hozzák létre és meg tudják óvni a széthullástól, a helyi fejedelmeknek szükségük volt egy olyan saját hatalmi bázisra, amely a hűbéri kötelezettségek önkéntes teljesítésétől függetlenül rendelkezésre áll. Ezt a hatalmi bázist az állandó hadsereg jelentette, amelyet adó bevételekből tartottak fenn. A fejedelmet saját katonai ereje segítette abban, hogy a pénzügyi hozzájárulások rendszeres begyűjtésére való igényét érvényesíthesse, vagyis adóztatási

⁷ TIHANYI Miklós: Közrend, közbiztonság, rendészet a keresztény közgondolkodásban, In: *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2017/16. szám.

monopóliumát, ezzel hatalma gazdasági feltételét megvalósíthassa. Míg a 12-13. században a feudális urak csak ritkán és csak egyes meghatározott különleges alkalmak esetében követelhettek egyszeri pénzbeli hozzájárulást, az abszolút hatalmat gyakorló fejedelmek rendszeresen szedtek be adókat a katonai erejük alapján. Vagyis a katonai erő egyben a pénzügyi erő is jelentette, a gazdasági hatalmat. A rendszeres adóztatás a későbbiekben kitermelte a kereskedelmet, az ipart, a bürokráciát, az elkülönült rendőrséget.

Az állami közigazgatás, benne a katonai és a rendészeti igazgatás tehát a formálódó központi hatalom az abszolút királyi hatalom uralmát biztosító eszközként jött létre. Az állandó hadsereg tartós alapokra helyezett katonai igazgatást igényelt. Az adóztatás, az adók beszedése természetesen konfliktusokat szült, ennek kezelésére megfelelő és a központi hatalom szolgálatában álló erőszakszervre volt szükség, törvényszerű volt a fegyveres apparátus felépítése. Ezzel kezdődött a katonai és a rendőri igazgatás.⁸

3. A katonai és a rendőri igazgatás tevékenységének rendszerezése a közigazgatás működése tükrében

Az alakulóban levő rendészettudomány fejlődésének hazai stádiumában van⁹, amit reprezentál a kidolgozatlan dogmatikai rendszere, alkotmányos elemzésének jelentős perspektíva tartalékai, a nemzetközi rendészet igen szegényes kidolgozottsági szintje. A rendészetet a XIII. században a közigazgatás viszonyrendszerében a hatalom kiépítése, a

⁸ Lásd: MAYNTZ, Renate: *A közigazgatás kialakulása*, Budapest, RTF, 2005, 3-7. o.

⁹ KONDOROSI Ferenc: *Rend és szabadság: esély Európában*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010, 7. o.

kormányzat biztonsági, illetve rendfenntartási törekvéseire használták ¹⁰, gyakorlatilag ez az állítás a mai napig fenntartható. A rendészettudomány fejlődése tekintetében ezt a tevékenységet főleg a rendőrség, mint a rendészeti intézményrendszer első számú szervezetének konstellációjában kell vizsgálni. Erre figyelemmel kap hangsúlyt a rendőri igazgatási tevékenység megszervezése, ami az alakulóban levő rendészettudomány elméleti fogalomrendszerében adalékként szolgálhat, főleg a katonai igazgatásra kitékintéssel.

A közigazgatási tevékenységi rendszerébe tartozó rendőri/rendészeti és a katonai igazgatás tevékenységeinek summázatát nem lehet az általánosság szintjén megadni, mert ez nem egy egységes cselekvési sorozat, rendkívül szerteágazó – honvédelemre való felkészüléstől, a katonai szolgálati kötelezettség, a kiképzési, a katonai hatósági, a bűncselekmények megelőzésén, felderítésén, a közlekedési és közrendvédelmi fellépésen át a jogszabályok előkészítéséig sorolható – a feladatoknak az a köre, amit el kell látni. Ebből kiindulva a katonai és rendőri/rendészeti működést, tevékenységet több szempontból is elemezhetjük. Így abból az aspektusból is, hogy milyen irányba hat az igazgatási tevékenység, vagyis kifelé vagy befelé fejti ki hatását. Kifelé hat a katonai tevékenység például a nemzetközi kötelezettség teljesítésekor a közös hadgyakorlat realizálásakor, befelé mikor az objektumi őrszolgálatot szervezi. Ugyanígy kifelé hat a rendőri/rendészeti fellépés mondjuk egy fegyvervásárlási engedély kiadásakor, befelé mikor a rendőrkapitány meghatározza a közbiztonsági razzia célját. Közös a két

¹⁰ Lásd: JASCHHE, Hans-Gend: *Rendészettudomány – egy európai megközelítés*, CEPOL 2008. (https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/PGEAPS_summary_hungarian.pdf)

ágazatnak ebben a logikában történő összehasonlításában, hogy belső igazgatás, illetve működés nélkül egyik rendszerben sem történhet külső igazgatás, illetve működés. A belső működés a feltétele annak, hogy megteremtse a katonai és a rendőri/rendészeti szervezeti hierarchiában a közfeladat ellátásához szükséges alapvető feltételeket, a szervezeti, személyi és dologi lehetőségeket. Közös továbbá mindkét ágazatban a belső működés igen szigorú hierarchizáltsága, a parancsuralmi rendszer¹¹ (erről később még lesz szó).

További hasonlóság található a felelősségi szabályok között. A katona és a rendőr szabálysértési felelőssége hasonlóan alakul, a jelenleg hatályos szabálysértési törvény a 2012. évi II. törvény 28.§ (1) bekezdése alapján is.

A szabálysértési jogszabályok nem kifejezetten értelmező rendelkezésként, de a jogszabályszövegben minden esetben pontosan behatárolták azt a kört, amelyet a törvény alkalmazásában katonának tekintettek. Ez a kör természetesen a történelmi események, korszakok, társadalmi változások függvényében hol szűkül, hol bővült, de a magját alkotó szervek a fegyveres erők, a rendőrség, a büntetés-végrehajtás szervei mindvégig megmaradtak.¹²

Különbség tehető másrészt a két ágazat működési formái között aszerint is, hogy igazgatástudományi szempontból kik az igazgatottak. A katonai igazgatás esetében ezek főleg természetes személyek, kisebb részt jogi személyek, szervezetek.

¹¹ Lásd: KOVÁCS István: Miért nem működhet a laissez-faire vezetési stílus a rendőrség kötelékében, In: *Belügyi Szemle*, 2019/2. szám, 69-88. o.

¹² SKORKA Tamás: A katona szabálysértési felelőssége a rendvédelmi szervek szemszögéből nézve, In: *Katonai Jogi és Hadi Jogi Szemle*, 2019/1. szám.

Vagyis a katonai tevékenység célzott alanyi köre maga a katona, jellemzően a parancsot végrehajtó vagy az a polgári személy, akire közhatalmi jogviszonyban kötelező erejű döntést lehet hozni pl. az adatszolgáltatás, a bejelentési, megjelenési kötelezettség előírásával. De szekunder értelemben az igazgatott lehet szervezet, jogi személy is, például meghatározott gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség előírásakor.

A rendőri/rendészeti tevékenység hasonló a katonaihoz, annyi különbséggel, hogy az igazgatottak köre itt sokkal szélesebb, nagyobb kört érint.

Különbséget lehet tenni a katonai és a rendőri/rendészeti működési formák között abból a szempontból is, hogy milyen eszközökkel végzik közfeladatukat. Ebben az értelemben nagy különbség nincs, mivel mindkét esetben főleg jogi eszközök igénybevételével látják azt el, pl. kifelé jogszabályt alkotnak, befelé normatív utasítással élnek. Másrészt azonban jogon kívüli igazgatási eszközöket is felhasználnak, pl. ilyen a katonai, illetve rendőri/rendészeti kormányzati döntés előkészítése, javaslatok kidolgozása.

A katonai és a rendőri/rendészeti igazgatási tevékenység egyik legmarkánsabb megjelenése a közhatalmi pozícióból történő tevékenységek. A közigazgatás részeként mindkét terület közfeladata ellátása során impériumot, másként állami közhatalmat gyakorol. Ez azt jelenti, hogy a tárgybeli szervek – honvédelmi és a belügyminisztérium, a megyei és a helyi védelmi bizottságok, az országos és a megyei rendőr-főkapitányságok stb. – jogilag kötött határukban az illetékességi határokon belül általában kötelező olyan döntéseket hoznak, amelyeket államilag engedett, legalizált kényszerrel, akár fizikai kényszerrel is alkalmazhatnak. A

közhatalom érvényesítésének két esetét alkalmazhatják, vagyis jogszabályt alkothatnak és azok érvényesítése érdekében individuális kötelező határozatokat hozhatnak (pl. elrendeli a munkaszolgálatot, elrendeli a vadászlőfegyver beszolgáltatását). A jogalkotás mindkét esetben csak származékos lehet, vagyis törvény nyomán kormányrendeletből fakadhat. Egyik igazgatási terület sem rendelkezhet eredeti jogalkotási hatáskörrel, mindkettőre a végrehajtási jelleg érvényes.

Általános tétel, hogy a közigazgatás egésze alá-fölérendeltségű, intézményrendszerében hierarchikus. Ennek alapján az igazgatási hatalom, amely lehet belső, szerven belüli és lehet két szerv viszonylatában érvényesülő. Ez a fajta hierarchikus igazgatás a legerőteljesebben a katonai és a rendőri/rendészeti igazgatásban érvényesül. Belső igazgatási értelemben a cél a katonai vagy rendőri/rendészeti szervezeti egység (minisztérium, laktanya, megyei rendőr-főkapitányság) működéséhez szükséges intézményi keretek az alanyi és tárgyi feltételek biztosítása, a belső hatáskörök meghatározása, az egyes alegységek közötti összhang biztosítása. Ehhez esetünkben egyszemélyi felelős vezető kell (parancsnok), aki egyszemélyben gyakorolja a hivatásos és egyéb munkavállalók feletti munkáltatói jogokat, gazdálkodási jogokat, hatósági jogkört. Mindezek ellátásához utasítási, parancsadási jogokkal rendelkezik, amit a teljes körű ellenőrzési jogköre erősít meg.

A parancs a katonai és a rendőri/rendészeti szervek tevékenységében az alárendelt szervek irányításában is alapvető eszköz. Az irányítási jogosítványok egyébként egy rendszert képeznek, a rendszer csúcsán a Kormány áll, ezt az alapvető jogviszonyt az Alaptörvény határozza meg.

Az irányítás legfontosabb, legerősebb jogi eszközei:

- a normaalkotási, illetve a szabályozási jog,

- az egyedi utasításadási (parancsadási) jog
- a döntési jog
- az ellenőrzési jog.

A katonai, rendőr/rendészeti tevékenységben a parancs a hierarchikus irányítás egyik legfőbb biztosítója, amit a büntetőjog is véd. Ennek értelmében, ha a címzett a parancsot nem teljesíti, úgy függelemsértést követ el.

Bögöly Gyula

A katonai parancsnok büntetőeljárás szerepének történeti fejlődése Magyarországon

1. Bevezetés

Napjaink rendkívül gyorsan változó biztonsági környezetében – ahol jelen van a hagyományos, a modern és a hibrid hadviselés – felértékelődött a katonai szervezetek tevékenységének jelentősége, amelyek működésének egyik alapeleme – a korszerű eszközökön és kiképzettségen túlmenően – a szilárd szolgálati rend és fegyelem.

A katona, katonaként elkövetett bűncselekménye miatt egy rövid időszaktól eltekintve mindig a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozott. A katonai parancsnoknak évszázadokon keresztül részben írásos, részben szokásjog alapján fontos szerepe volt a katonával szembeni büntetőeljárás lefolytatása során. Pap János számos tanulmányában utalt arra, hogy a parancsnokok a legfőbb hadúr által aláírt okmánnyal ráruházott bírói felsőbbbségi jogot soltészek, auditorok, foglárók, zászlósok és hadbírók útján gyakorolták.¹ Hautzinger Zoltán szerint pedig önálló katonai büntetőjogi alapelvnek tekinthető a parancsnoki felelősség elve, amely abból fakad, hogy a katonai rend fenntartásának legfontosabb pillére a katonai szervezet élén álló egyszemélyi vezető, a parancsnok.²

¹ Lásd: PAPP János: Történeti áttekintés a katonai parancsnok szerepéről a katonai büntetőeljárásban, In: Bögöly Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *A katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Pécs, Kódex Nyomda Kft., 2007, 194. o.

² Lásd: HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn Kft., 2010, 32. o.

A katonai igazságszolgáltatás célja, hogy a hadsereg rendjét és fegyelmét a jog eszközeivel biztosítsa, mert a hadvezér Zrínyi Miklós szavaival élve „Fegyelem nélkül a had-nem had, hanem zűrzavar”.

Kardos Sándor szerint a katonai szolgálati viszonyok rendszerét a katonai fegyelem, a katonai centralizmus és a katonai függelem jellemzi.³ A katonai fegyelem meghatározására a hazai szakirodalomban is számos megoldás született, melyek közül az alábbiakat emelem ki:

- „A katonai fegyelem a katonai szolgálati viszonyoknak olyan általános jellemzője, amely a katonai élet teljességét áthatja, és nem önmagában elvont kötelesség, hanem a konkrét szolgálati kötelezettségek engedelmes teljesítését jelenti.”⁴
- „A katonai fegyelem minden hadsereg alapfeltétele, ennek elvesztése, vagy akárcsak meglazulása a harci képesség csökkenését jelenti. Ennek fenntartása a parancsnoknak nemcsak joga, de kötelessége is.”⁵

Az előbbieken hivatkozott definícióik ugyan eltérő megfogalmazással, de a katonai szervezetek rendeltetésszerű működésének egyik alapfeltételeként határozzák meg a katonai fegyelmet.

³ Lásd: KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog rövid története*, Debrecen, Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Kar – Liceum Art Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., 2002, 10. o.

⁴ KARDOS: i. m. 11. o.

⁵ Lásd: FARKAS Gyöngyi: *A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és eljárásjoga a dualizmus időszakában* (PhD. dolgozat), Budapest, ELTE, 2001, 31. o.

Stromfeld Aurél szerint „A fegyveres hatalom fennállása, valamint eredményes működése a fegyelmen és kötelességteljesítésén nyugszik.”⁶

A katonai parancsnoki hatalomra vonatkozóan azonban a római korból is találunk forrásokat. A Római Birodalomban a családfőhöz hasonló abszolút büntető hatalma volt a hadvezérnek, az imperatornak, akinek hatalma a királyi teljhatalomból származott. Róma város kezdeti időszakában a város határain kívül állandó volt a háború. A római polgár a falakon kívül katona, a római hatóság, a magistratus pedig hadvezér volt. A római népnek ez a katonai szervezete adta a magistratus kezébe a korlátlan jogkört. A hadvezért nem kötötte semmiféle előzetes szabály abban a kérdésben, hogy mit tekintsen katonai függelemsértésnek, katonai értelemben vett bűncselekménynek, sőt abban sem, hogy milyen fegyelmezési eszközöket alkalmazzon a kötelességszegő katona ellen. Ez teljesen az ő belátásán múltott. Ennek megfelelően alkalmazhatott halálbüntetést, testi fenytést, zsoldelvonást, szolgálati hátrányokkal vagy lefokozással sújthatta a katonáját. Az imperator volt egyszemélyben a bíró és a nyomozóhatóság. A későbbiekben ez a korlátlan hatalom több tekintetben is korlátozást nyert, azonban a nem szabályozott területeken a magistratus coercitios, fegyelmezési jogköre továbbra is változatlan maradt.⁷

⁶ STROMFELD Aurél: *Hadsergyszervezés*, Budapest Pallas, 1911. 253. o.

⁷ Lásd: ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*, Budapest, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Nemzeti Tankönyv Kiadó, 1995.

2. A magyar szabályozás története az 1912. évi katonai büntető perrendtartási kódex kihirdetéséig

A honfoglalás időszakára vonatkozóan kevés korabeli írásos emlék áll rendelkezésünkre.⁸ Ezek közül kiemelkedő jelentőségű VI. Bölcs Leo császár A hadi taktikáról című műve, valamint fia Bíborban született Konstantin császár De Administrando Imperio című munkája, melyben leírja, hogy a magyarok nemzetgyűlésükön „Gülaszt” választanak, s ő látja el a bírói tisztet. A hazai források közül kiemelkedik Anonymus Gesta Hungarorum, Kézai Simon Képes krónikája, a Csíki székely krónika, ám ezek későbbi időszakban születtek. Bölcs Leo császár A hadi taktikáról című művében azt írja, hogy „a vezetők kemény és keserves büntetést állnak ki az előljárok részéről”. Ez arra utal, hogy a családfők és a nemzetségfők is rendelkeztek bizonyos fokú bíraskodási és fenyítési jogosultsággal. A néppé egyesülés után e kort jellemző megoldásként a fejedelem lett a legfőbb bíró, miután ebben az időszakban a hadvezérséggel járó jogosultságok és a legfőbb bírói rész egy kézben egyesült. Az Árpád-házi királyok uralkodása alatt a királyt a hadsereg felett megillető hadúri jog és a bírói felsőbbbségi jog egy kézben egyesült. Kardos Sándor gondolatát idézve „a szabad magyar harcos felett, csak a király ítélkezhetett”.⁹ A király megnövekedett elfoglaltsága következtében a későbbiekben már nem tudott eleget tenni bírói kötelezettségének, ezért létrejöttek olyan főtisztviselések - nádorispán, országbíró, tárnokmester, királyi személynök -, amelyek e funkció gyakorlásában a királyt személyesítették, illetve helyettesítették. Ugyanez az ok vezetett az

⁸ HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, In: *Jogtudományi Közöny*, 2007/6. szám, 264-265. o.

⁹ KARDOS: i. m. 15. o.

igazságszolgáltatás decentralizációjához is az által, hogy a király bíráskodási jogkörrel ruházta fel az ispánokat, akik a királyi haderő vármegyei parancsnokai is voltak. E funkciójukból adódóan a várjobbágyok, a várkatonaság bűnügyeiben is ők bíráskodtak. A városoknak önálló bírói szervezete volt, így az őrség tagjainak bűncselekményeit is ezek a fórumok bírálták el.

A XIII. századra változást hozott az ítélkezésben a főurak magánhadseregének kialakulása. A későbbiekben a földesurak egy része a pallosjogot (*ius gladii*) megkapta királyi kiváltsággént. Az ezzel rendelkező nemes urak a hadjáratok során az általuk vezetett bandériumok tagjai, valamint a későbbiek során a telekkatonaság – *militia portatis* - korában az úriszék szabályai alapján jártak el. Hatáskörük szinte korlátlan volt. Mátyás korából származó jogforrásunkban az 1486. évi „*decretum maius*”-ban tesznek említést egy sajátos bírói fórumról a tiszti becsületbíróóságok öséről, a vitézi ítélőszékről (*Curia Militaris*), melynek elnöke a király volt. A XVI-XVII. századra a katonai bíráskodás már az igazságszolgáltatás sajátos területét alkotta, azonban a katonai és a földesúri bíráskodás egy személy kezében összpontosult. A földesúr e minőségében az úriszéken, míg katonai parancsnokként a seregszék és a hadiszék előtt járt el katonáival szemben.

A török elleni harcokban oly fontossá vált végvárakban szolgáló katonák legfőbb büntető hatósága a XVII. században a várparancsnok volt, akinek ez irányú feladatait számos törvény (1601. évi III. tc., 1622. évi LXXIII. tc., 1674. évi LXIV. tc.) rögzítette. Az e korszakra jellemző állandó katonáskodás megteremtette az önálló katonai igazságszolgáltatási szervezet alapjait. Ennek következtében a bíráskodás joga a csapat- és seregtestparancsnokok kezébe került. A katonával szembeni büntetőeljárások lefolytatásának jogát, a bírói felsőbbbségi

jogot, a legfőbb hadúr a decretum de jure gladii et agratiandival ruházta át a katonai parancsnokokra. Az igazságszolgáltatás alapját a hadicikkek biztosították, amelyre egyébként felesküdték a katonák. A gyalogságnál az ezredes kezében volt a ius gladii, ő volt az élet és halál ura. A lovasságnál a tábornagy, míg a tüzérségnél a táborszernagy kezében összpontosult a legmagasabb bírói hatalom.¹⁰

A XVIII. század jogalkotásának gyöngyszemét az általános katonai szolgálati szabályzatot (Regulamentum) és a katonai büntető törvénykönyvet (Edictum), amely hazánkban első alkalommal kodifikálta a katonai büntetőügyek anyagi jogi, szervezeti és eljárási elemeit 1707-ben fogadta el az ónodi országgyűlés.¹¹

A Magyarországi confoederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és Törvények XII. Titulus I. articulusában olvashatjuk: „Noha a Regimentekbeli Auditorokon kívül minden Districualis Commendérozó Generalisunk Corpusai mellett szükségesképpen kelletik egy-egy Hadi Bíránknak lenni....”¹². A legkisebb katonai szervezet, amely önálló katonai bíróval rendelkezett, az ezred volt. E bírákat Regimentbeli Auditoroknak nevezték, akiknek azonban nem volt önálló bűnüldözési joguk, „A Regimentbeli Auditoroknak azon Regiment Commendánsától, kell lennie arra parancsolattyuknak...”¹³, azzal az ezred parancsnoka

¹⁰ Lásd: KARDOS: i. m. 40. o.

¹¹ Lásd: HAUTZINGER Zoltán: Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára, In: BÖGÖLY Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Pécs, Kódex Nyomda Kft., 2007, 90. o.

¹² Edictum Universale (továbbiakban: Ed. Un. Tit. Art.) Tit. XII. Art. I.

¹³ Edictum Universale (továbbiakban: Ed. Un. Tit. Art.) Tit. XII. Art. III.

rendelkezett. Az ő kezébe volt adva a büntetőeljárás megindításának, az eljárás alá vont személyek fogságba helyezésének és a hadbíró által hozott ítélet megerősítésének joga.

Amennyiben a regiment commendáns ezt a feladatot nem teljesítette, úgy elvesztette a *ius gladii*-t, a pallosjogot.¹⁴ A hadi kerületek parancsnokai mellett fel kellett állítani a generális bíró vezetésével egy törvényszéket. A kerület parancsnokának hatáskörébe tartozott az eljárás megindítása, a terhelt letartóztatása és az ítélet megerősítése. A katonai igazságszolgáltatás élén az országos főtábornok, sőt maga a fejedelem állt.¹⁵ Nem volt ismeretlen a rögtönítélő bíróság sem, amely csak az ezredek mellett működött. Ez az eljárás csak a vezénylő tábornok tudtával folyhatott a regimentbeli auditorok közreműködésével. Itt az ítélet csak felmentés vagy halál lehetett, amely ellen fellebbezésnek nem volt helye.

A Rákóczi szabadságharc leverését követően az 1715. évi VIII. tc-el megteremtették az állandó hadsereg jogi szervezésének alapjait, melynek eredményeképpen felállított állandó haderő az Osztrák-Magyar Monarchia bukásáig fennállott. A XVIII. és XIX. századra állandóan működő katonai igazságszolgáltatási szervezetrendszer alakult ki. Az ítélezés szabályait az 1754. évi Justiznorm, a *Constitutio Criminalis Carolina*, az 1768-as év utolsó napján megjelent *Constitutio Criminalis Theresiana*, majd az 1855. január 15-én kelt császári nyílt paranccsal 1855. július 1-én hatályba léptetett Katonai büntető törvénykönyv tartalmazta.¹⁶

¹⁴ Ed. Un. Tit. XII. Art. XVI.

¹⁵ Lásd: KARDOS: i. m. 48. o.

¹⁶ Polgári kori előzményekről lásd: FARKAS Ádám: A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás történelmi előzményei, In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és*

A magyar királyi honvédségnél és csendőrségnél a „bírói felsőbbségjog” a honvédség főparancsnokát illette meg, azzal a megszorítással, hogy azt ezredesi rendfokozatot viselőktől kezdődően a honvéd főtörvényszék gyakorolta. A bírói felsőbbégi jog a honvéd főparancsnok döntésétől függően írásban korlátozással, vagy anélkül átruházható volt. A gyakorlatban ezt a jogot helyettesére, valamint az olyan parancsnokokra ruházta át, akik Pap Kálmán szavaival élve „bírói felsőbbégi főnökök” voltak. Ez utóbbiak a honvéd és csendőr kerületi parancsnokok voltak, akik mellé honvéd bíróság volt rendszeresítve. A bírói felsőbbégi jog Pap Kálmánt idézve „magában foglalja a büntető törvények áthágói üldözésének, befogatásának, kihallgatásának és fölöttük ítélethozatalnak elrendelésére, a hozott ítéleteknek, végzéseknél és határozatoknak felsőbb bíróságok részére fenn nem tartott esetekben megerősítésére, kihirdetésére és végrehajtására, az ítéletek (végzések) enyhítésére vagy az elítéltek teljesen is megkegyelmezésére való hatalmat, amennyiben ezen megkegyelmezési jog a szabályok szerint korlátozva nincs”.¹⁷

A honvéd kerületek parancsnokaira a bírói felsőbbégi jog¹⁸ azzal a korlátozással került átruházásra, hogy hadtörvényszéki vizsgálatot csak „legénységi egyének” ellen rendelhették el, a velük szemben kiszabott öt évi börtönnél nem súlyosabb büntetést kiszabó ítéleteket megerősíthették, végrehajthatták, enyhíthették, sőt egészen el is engedhették. A

igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944: Tanulmányok a katonai jogtörtétele köréből, Győr, Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 17-34. o.

¹⁷ PAP Kálmán: *Büntető és fegyelmi fenytőjog kézikönyve*, Budapest, Grill Károly bizománya, 1888, 125. o.

¹⁸ Lásd bővebben: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: A magyar katonai büntetőjog a 19. század második felétől az 1912-es nemzeti jogalkotásig, In: *Szakmai Szemle*, 2016. 1. szám, 171-184. o.

bírósági felsőbbbségi jogot gyakorló parancsnokok számára hivatásának gyakorlása során a törvények és egyéb szabályok betartása kötelező volt, velük szemben szigorú kizárási szabályok érvényesültek.¹⁹

3. A katonai parancsnoki hatalom 1945-ig

A magyar országgyűlés az osztrák „szokásjog” alkalmazását 1912-ben törte meg,²⁰ amikor egy ülésnapon két katonai büntetőeljárás törvényt is megalkotott, melyek egyike az 1914. július 1-én hatályba lépett a Katonai Bünvádi Perrendtartásról – Kbp. – szóló XXXIII. számú törvénycikk volt, mely több módosítással ugyan, de egészen 1952. január 1-ig volt hatályban.²¹

Jelentőségét mutatja, hogy Székely Ferenc igazságügy-miniszter a magyar Országgyűlés 1912. június 5-ei vitanapján felszólalásában kijelentette, hogy a katonai büntető perrendtartás tárgyalás alatt álló javaslata ugyanúgy mint az 1896. évi XXXIII. tc. (Bp), minden tekintetben korszerű, az elvárásoknak megfelelő, mások számára is követendő például szolgáló törvény.

Szétválasztotta és pontosan körül határolta a katonai büntetőeljárásban résztvevők feladatait, szakított az inquisitorius eljárási formával és bevezette a vegyes rendszert.

¹⁹ Lásd: PAP: i. m. 125-126. o.; KELEMEN Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949 – Egy elfelejtett jogterület a jogalkotás tükrében*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2017, 60-63. o.

²⁰ Dualizmus kori jogalkotási törekvésekről lásd bővebben: FARKAS Ádám: A dualizmus katonai büntetőjogi vitájának nyitánya, In: *Iustum Aequum Salutare*, 2014/4. szám, 101-111.o.

²¹ Lásd KELEMEN Roland: Az első magyar Katonai Bünvádi Perrendtartás rendszere (1912. évi XXXIII. törvénycikk), In: *Magyar Bünyldöző*, 2017/1-2. szám, 29-52. o.

A nyomozások során a nyomozóelv, míg a bírói szakban a vádelv érvényesült. Rendelkezései a kontradiktórius eljárás alapelveinek megfelelően íródtak.

A Kbp. egy új eljárásjogi résztvevőt teremtett az illetékes parancsnokot, akinek hatáskörébe utalta az alárendeltségébe tartozó elkövetővel szembeni büntetőeljárás megindításának, a feljelentés félretételének, más hatósághoz való áttételének, a nyomozó eljárás megindításának, a nyomozó eljárásnak az illetékes bíróság részére való átengedésének, a terhelt szolgálat alóli felmentésének, a terhelt előzetes letartóztatásának, valamint vizsgálati fogságának elrendelésének, a terhelt bűnvádi üldözése felfüggesztésének, illetve megszüntetésének, a vádemelésnek, a honvédbíróság ítélete záradékkal való ellátásnak és végrehajtásának, illetve a kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának nyolc héttel való elhalasztásának, vagy félbeszakításának jogát. Az illetékes parancsnok a régi bírói felsőbbbségi joggal – *ius gladii et aggratiandi* – nem rendelkezett. Ez alól kivételt képezett a rögtönítélő eljárásban való parancsnoki kegyelmezési jog, melyet az illetékes parancsnok számára az uralkodó biztosította.²²

A törvénycikk kötelezte a parancsnokokat, hogy a büntetőeljárás folyamán tartsák be a katonai bűnvádi perrendtartás minden előírását.²³

A törvénycikk az illetékes parancsnok számára csak a bűnvádi üldözés jogát biztosította, melyet a honvéd ügyész, vagy az ügyészi tiszt útján gyakorolhatta. A nyomozások során a honvéd ügyész a parancsnok nevében járt el, az ő nevében készítette el a közbenső és az ügydöntő határozatokat, a

²² Lásd: PAPP: i. m. 195-197. o.

²³ *A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló* 1912. évi XXXIII. törvénycikk (Kbp.) 43. §.

parancsnok írásbeli utasítása alapján pedig a vádiratokat. Mindezekből kitűnik, hogy az illetékes parancsoknak döntő szava volt a katonai büntetőeljárás nyomozásra és vádemelésre vonatkozó szabályainak alkalmazásában.

A szolgálattelik neki alárendelt honvéd ügyésznek és ügyészi tisztnek a parancsnoki utasításokat kellett követniük. Abban az esetben, ha a honvéd ügyész a parancsnok valamely utasítását, rendelkezését a jogszabállyal összeegyeztethetetlennek tartotta, úgy az ellen előterjesztés kellett tennie az illetékes parancsnokhoz. Ha az illetékes parancsnok ezt nem fogadta el, úgy néhány esetet kivéve a honvéd ügyész köteles volt az illetékes parancsnok utasítását végrehajtani, azonban a felelősséget ezután már az illetékes parancsnok viselte. Azokban az esetekben, amikor a honvéd ügyész nem volt köteles az utasítást végrehajtani, az iratokat haladéktalanul fel kellett terjeszteni elbírálásra az illetékes parancsnok előljáró – felügyeletére jogosult – parancsnokához.²⁴

A Kbp. 27. és 28. §-ai, valamint a törvénycikk végrehajtásáról rendelkező 1914. évi 4418, 8273, és a 9832 számú HM körrendelet meghatározta az illetékes parancsnokok körét, továbbá a 4418-as számú körrendelet arról is rendelkezett, hogy az illetékes parancsnokok mely honvéd bíróságokhoz voltak utalva, továbbá hogy egy-egy illetékes parancsnok alárendeltségébe mely katonai szervezetek tartoztak.

Illetékes parancsnoki jogkört kapott - a dandárbíróhoz utalva - a dandárparancsnok, a csendőr kerületparancsnok, a darabont testőrség laktanya parancsnoka, míg - a hadosztálybíróhoz utalva - a hadosztályparancsnok, a honvéd kerületparancsnok, a honvédség főparancsnoka, a csendőrség főfelügyelője, és a darabont testőrség kapitánya. A

²⁴ Lásd: PAPP: i. m. 197. o.

dandárbíróshoz utalt illetékes parancsnok csak hat hónap szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő vétség miatt járhatott el abban esetben, ha az elkövető nem tiszt volt, míg a hadosztálybíróshoz utalt illetékes parancsnokok értelemszerűen az ennél súlyosabb ügyekben.

A szabályozás fontos elve volt, hogy a katona mindenben – még a büntetőügyekben is – a parancsnokának volt alárendelve. Ezért az illetékes parancsnokok jártak el a nekik szolgálatilag alárendelt katonákkal szemben, függetlenül attól, hogy azok hol követték el a bűncselekményt.

A törvénycikk alapvető szinten rögzítette, hogy „büntetésnek csak bűnvádi eljárás után közvadásra és az illetékes bíróság ítélete alapján lehet helye”.²⁵ E szabály alól, lényeges kivételre adott lehetőséget a gyorsaság érdekében a jogalkotó amikor megengedte, hogy az illetékes parancsnok a bírósági eljárás mellőzésével fegyelmi úton vonja felelősségre az elkövetőt az olyan vétség (kihágás) miatt, amelynek büntetési tétele egy hónaptól hat hónapig terjedő szabadságvesztést nem haladta meg és a fegyelmi fenytés a büntetés céljának eléréséhez elegendőnek mutatkozott.

Az I. világháborút közvetlen megelőzően, még békében kidolgozott katonai bűnvádi perrendtartási rendszer a harctéren elvesztette hatékonyságát. Nehézkessé tették az eljárást a harci körülmények, a létszámhiány és az állandó mozgásban lévő alakulatok. A háborús viszonyok között a katonai büntetőeljárás egyszerűsítésének és gyorsabbá tételének legoptimálisabb módja a rögtönbíráskodás bevezetése volt.

Megváltozott az illetékes parancsnokok köre, míg a büntetőeljárások nyomozási és bírósági szak egyszerűsödött, az illetékes parancsnok jogköre pedig szélesedett. A hadrakelt seregnél illetékes parancsnoki felhatalmazást kapott a

²⁵ Kbp. 1. §.

hadosztály-, a hadtest-, a hadseregparancsnok, a hadsereg hadtápparancsnokságának főnöke és a hadsereg főparancsnoka. Ők rendelték el az egyszerűsített büntetőeljárás megindítását, ők nevezték ki a nyomozásvezetőt, döntöttek a vádemelésről, kijelölték azt a tisztet, aki a vádat képviselte az utasításukra összeülő tábori haditörvényszék előtt, melynek tárgyalásvezetőjét is ők jelölték ki. Az illetékes parancsnok erősítette meg a haditörvényszék ítéletét, de élhetett a büntetés kegyelemből történő enyhítésének vagy elengedésének jogával, azonban halálos ítéletet csak a hadrakelt hadsereg főparancsnoka záradékolhatta.

A Kbp. mellett röviden szót kell ejteni az 1912. évi XXXII. törvénycikkről, mely többek között az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadseregébe tartozó magyar alakulatokban szolgálatot teljesítő katonákra vonatkozott. A két törvénycikk szinte szó szerint megegyezett egymással azzal a különbséggel, hogy e törvénycikk az illetékes parancsnokok körét kiegészítette a matrózkar parancsnokával és a tengerészeti parancsnokkal, továbbá a bűnügyekben eljáró ügyész megnevezése nem honvéd, hanem katonai ügyész volt, míg a legmagasabb katonai ügyészi funkciót a katonai vezérügyész látta el.

A Trianoni békeszerződést követően²⁶ a parancsnoki büntetőhatalom tartalma nem változott, ellenben az illetékes parancsnokok köre - körletparancsnok, vegyes

²⁶ Két világháború katonai büntetőjogát lásd bővebben: KELEMEN Roland: Az elkülönült magyar katonai igazságszolgáltatás szervezetének közel fél évszázada, In: CSITEI Béla – GÁLICZ Boglárka – KÁLMÁN János – KESERŰ Barna Arnold (szerk.): *Optimi Nostris: Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok*, Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2015, 145-181. o.; FARKAS Ádám: A magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közötti természetrajzának vázlata, In: *MTA Law Working Papers*, 2014/38. szám, 1-24. o.

dandárparancsnok, honvédség főparancsnoka -átalakult, de mellettük továbbra is működtek a honvéd ügyészek, akik végezték a nyomozást és az illetékes parancsnok utasítása alapján a vádemeléseket.

A lezajlott hadseregfejlesztés, új fegyvernemek létrehozása, az alakulatok átszervezése következtében ismét változott az illetékes parancsnokok köre. Az 1940. évi IX. törvénycikkkel módosított 1930. évi III. törvénycikk (Kbtk.)²⁷ 9. §-a megállapította, hogy a katonai bűnvádi eljárás területén illetékes parancsnoki jogkörrel a honvédvezérkar főnöke, a hadtestparancsnokok, a honvéd légielő parancsnoka, a honvéd folyami erők parancsnoka, a csendőrség felügyelője, a csendőrterületek parancsnokai rendelkeznek. Az illetékes parancsnokok a nekik szolgálatilag alárendelt katonákkal és csendőrökkel szemben jártak el. Kizárólag a honvédvezérkar főnöke gyakorolta az illetékes parancsnoki jogosítványokat, ha a Kbtk. 60-68. §-ába ütköző hűtlenség büntetést és vétségét az elkövető katonai titok vonatkozásában valósította meg.

A parancsnoki büntetőhatalom gyakorlása során nagy jelentőséget tulajdonítottak a prevenciónak. E területen meghatározó szerepe volt az előjárónak a bűnözés megelőzésében, mivel egy szigorú alá- fölé rendeltségen alapuló katonai szervezet vezetőjeként állandó ellenőrzése alá kerültek a beosztottjai, akiknek ennek következtében életviszonyaikat, emberi tulajdonságaikat alaposan megismerte. Harsányi István szerint „Azok az előjárók, akik a katonai

²⁷ Lásd bővebben: FARKAS Ádám: A nemzeti katonai büntető kodifikáció kiteljesedése: az 1930. évi II. törvénycikk, In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944: Tanulmányok a katonai jogtörténet köréből*, Győr, Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 99-122. o.

szolgálat teljesítésében hivatásuk magaslatán állnak, - általuk különösképen nem szándékoltan, sőt talán nem is tudottan, - nagyfokú és eredményes tevékenységet fejtenek ki már ezen általános magatartásuk által is a bűnözés megelőzése terén....”²⁸

A Kormányzó 1932-ben és 1938-ban a Kbp. által az illetékes parancsnokok számára biztosított jogkört kiegészítette azzal, hogy a békeidőben lefolytatott rögtönítelő eljárás során az illetékes parancsnokokat megillette a halálos ítéletnek kegyelemből szabadságvesztésre való átváltoztatásának joga, míg háború esetén a hadrakelt seregeknél a büntetések kegyelemből elengedésének, illetőleg enyhítésének joga.

A második világháború alatt az illetékes parancsnok jogköre nem változott, azonban a Kbp.-nek a hadrakelt seregek eljárására vonatkozó szabályait több alkalommal kiegészítették - 1930. évi III. törvénycikk 50-56. §-aival, a 2750/1941., a 3750/1941., és a 4850/1941. ME. rendeletekkel - az eljárás egyszerűsítése, gyorsítása érdekében. Ennek eredményeképpen az illetékes parancsnoknak lehetősége nyílt a büntettek fegyelmi úton történő megtorlására.

1941. május 1-én hatályba lépett a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárás szabályairól szóló 1420/1944. ME. számú rendelet, amely hatályon kívül helyezte a Kbp. ezirányú rendelkezéseit és átalakította az illetékes parancsnoki jogkört gyakorlók körét. Ez a hadrakelt seregek főparancsnokát, a hadrakelt seregek seregtest parancsnokát, illetve azt a katonai parancsnokot illette meg, akit e joggal a hadrakelt seregek főparancsnoka felruházott.

Ezirányú jogait a hozzájuk beosztott hadbírókon keresztül gyakorolták. A régi gyakorlatnak megfelelően az

²⁸ HARSÁNYI István: Az előljáró szerepe a bűnözés megelőzésében, In: *Magyar Katonai Szemle*, 1941/12. szám, 707. o.

illetékes parancsnok jelölte ki a nyomozást vezető hadbíró, az ő rendelkezésére ült össze a törvényszék, s a hadbírók közül ő jelölte ki a tárgyalás vezetőjét. A haditörvényszék elnöke mindig katona állományú - nem igazságügyi - személy volt.²⁹ A haditörvényszék ítélete ellen továbbra sem volt helye rendes perorvoslatnak. Ez a rendszer a háború befejezéséig hatályban volt azzal a változtatással, hogy 1944. szeptember 1-től alkalmazása főszabállyá vált a katonai büntetőeljárás egész területén.

4. Katonai parancsnok a rendszerváltoztatást megelőző évtizedekben

A II. világháború befejezését követően 1945 nyarán módosították³⁰ a katonai bünvádi perrendtartást, melynek következtében a büntetőeljárásban résztvevők közül kikerült az illetékes parancsnok. Jogkörét - Papp Jánost citálva - egyrészt az akkor létrehozott és a katonai parancsnoktól független honvéd ügyészség, másrészt a katonai parancsnoktól békeidőben mindig is független honvédbíróság vette át.

A katonai parancsnoknak mindösszesen annyi lehetősége maradt, hogy felfolyamodással - panasszal - élhetett a honvéd ügyész nyomozást megtagadó és megszüntető határozata ellen, valamint ő folytatta le a fegyelmi eljárást azon bűncselekmények esetén, melyek bírósági eljárás nélkül, ügyészi döntés után fegyelmi jogkörben elbírálhatóak voltak.

²⁹ Lásd: PAPP: i. m.

³⁰ Lásd: KELEMEN Roland: Erőtterek szorításában... A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a megtorló-számonkérő jogintézmények árnyékában (1945-1949), In. FARKAS Adám – KELEMEN, Roland (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető jogtörténet forrásaiból (1945 - 1949) I.*, Győr, Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 25-56. o.

1952. január 1-én lépett életbe a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény, melynek hatálybalépéséről és végrehajtásáról az 1951. évi 31. törvényerejű rendelet rendelkezett. Ennek III. fejezete tartalmazta a katonai büntetőeljárásra vonatkozó eltérő rendelkezéseket azzal, hogy főszabályként az új büntető perrendtartásról szóló törvény rendelkezéseit kell alkalmazni a katonai büntetőeljárás során is.³¹

Ezzel a katonai büntetőeljárás szabályainak önálló kodifikációja megszűnt, a büntetőeljárások vonatkozásában megvalósult a polgári és katonai jogrend egysége. E változás nem érintette a katonai parancsnoknak és a katonai ügyésznek az eljárásban betöltött meghatározó szerepét.

A büntető perrendtartás 1954. évi módosítása lehetővé tette a katonai parancsnoknak, hogy saját döntése alapján fegyelmi hatáskörében bírálja el a katonái által elkövetett azon bűncselekményeket, amelyek büntetési tétele az egy év szabadságvesztés büntetést nem haladta meg, sőt ezekben az ügyekben a katonai perrendtartás szabályai szerint nyomozótisztje útján nyomoztathatott is.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény VII. fejezete tartalmazta a katonákra vonatkozó külön rendelkezéseket. Ennek 106. §-a továbbra is biztosította az egy év szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetendő büntett fegyelmi jogkörben történő elbírálásának lehetőségét.³² E törvény nem tett különbséget büntett és vétség

³¹ Katonai büntetőjog szovjetizálásáról lásd bővebben: FARKAS Ádám: Requiem a magyar nemzeti katonai büntetőjogért, avagy adalékok a hazai katonai büntetőjog szovjetesítésének történetéhez, In: *Diskurzus*, 2012/ Különszám, 30-38. o.

³² *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről* szóló 1961. évi V. tv. 106. §.

között. A büntető törvénykönyvet módosító 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a bűncselekményeket büntettekre és vétségekre osztotta, valamint tovább bővítette a parancsnoki büntető hatalmat az által, hogy lehetővé tette a katonák által elkövetett összes vétség fegyelmi jogkörben történő elbírálását. Érdekessége a kor szabályozásának, hogy a bűncselekmények parancsnoki hatáskörben való elbírálását két jogszabály rendezte. A büntető anyagi jogszabály a lehetőséget biztosította, míg az eljárásjogi szabályok arról rendelkeztek, hogy ki és hogyan élhet ezzel a lehetőséggel.

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet, valamint az azt felváltó 1973. évi I. törvény az illetékes parancsnoknak - egységparancsnok, intézetparancsnok, magasabbegység parancsnok -adott lehetőséget a fent említett bűncselekmények fegyelmi hatáskörbe való elbírálására.

Az illetékes parancsnoknak eleinte csak a köztörvényi bűncselekmények elbírálása esetén kellett eljárás jogi határozatot hozni. Ezen változtatott az 1973. évi I. törvény, amikor akként rendelkezett, hogy a parancsnoknak a nyomozás megtagadásáról, vagy megszüntetéséről szóló határozatát a katonai ügyésszel és a sértettel is közölnie kell. Amikor olyan vétség miatt járt el, amelynek büntetési tétele az egy évi szabadságvesztést nem haladta meg, határozatát csak a magasabb katonai parancsnok változtathatta meg, tehát e körben quasi diszkrecionális joggal rendelkezett, hozzájárulása nélkül vád nem volt emelhető.³³E törvény rendelkezése alapján katonai nyomozó hatóság volt az illetékes parancsnok is, aki a hatáskörébe utalt ügyekben nyomozást végezhetett, dönthetett arról, hogy a cselekményt fegyelmi hatáskörében kívánja-e elbírálni, vagy az ügyet vádemelési javaslattal megküldi a katonai ügyésznek. Ugyanakkor a katonai ügyésznek és a

³³ *A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. tv. 342. § (1) bekezdés.*

katonai bíróságnak lehetősége volt arra, hogy áttegyék az ügyet az illetékes parancsnokhoz, amennyiben úgy ítélték meg, hogy annak fegyelmi hatáskörébe történő elbírálása szükséges.

Az 1978. évi IV. törvény hatályba lépésekor továbbra is lehetőséget adott vétségek esetén büntetés helyett fegyelmi fenytés alkalmazására.³⁴ A jogalkotó ugyanakkor bevezette a parancsnoki kívánat jogintézményét amikor úgy rendelkezett, hogy katonai vétség csak az illetékes parancsnok feljelentésére volt büntethető.³⁵ Ennek indoka az volt, hogy az illetékes parancsnok az, aki a legobjektívebben tudja megítélni azt, hogy az adott cselekmény súlya milyen hatással van a szolgálati rendre, az alakulat fegyelmi helyzetét milyen irányba befolyásolja, figyelembe tudja venni az elkövető személyi körülményeit és ezen információk birtokában a legoptimálisabban tudja eldönteni azt, hogy elegendő-e a fenytés, vagy súlyosabb szankcióra van szükség.³⁶

A Btk.-t módosító 1987. évi III. törvény bővítette az illetékes parancsnok jogosultságát, mivel a katona által elkövetett minden olyan katonai büntett is elbírálhatóvá vált fegyelmi hatáskörben, amelynek büntetési tétele a három évig terjedő szabadságvesztést nem haladta meg. A katonai vétség továbbra csak a parancsnok kívánatára volt üldözhető és büntethető.

Az előbb írt változtatás annak felismerése volt, hogy az illetékes parancsnok által a katonával szemben fegyelmi eljárás keretében kiszabható fenytés súlya felérhet a bíróság által alkalmazható intézkedéssel, csekélyebb büntetéssel és az eljárás gyorsabb lefolytatása következtében a nevelő hatás is

³⁴ A büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv. 125. §.

³⁵ 1978. évi IV. tv. 123. § (3) bekezdés.

³⁶ A büntetőtörvénykönyv magyarázata I. kötet. Közgazdasági- és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1981.

fokozottabb lehet. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma 14-es számú állásfoglalásában rámutatott, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése esetén a szolgálatban megmaradó katonáknál a fegyelmi felelősségre vonás általában alkalmasabb a büntetés céljának eléréséhez. Az állásfoglalás megadta azokat a szempontokat is, amit vizsgálni érdemes annak eldöntésénél, mikor célszerű a fegyelmi felelősségre vonást alkalmazni és mikor indokolt büntetést kiszabni.

5. A szabályozás főbb vonalai a Magyar Köztársaságban

A magyar társadalmat alapjaiban érintő változások, az igazságszolgáltatás reformja a katonai igazságszolgáltatás rendszerét is megváltoztatta, ami természetesen az illetékes parancsnoknak a büntetőeljárásban betöltött szerepére is kihatott. A jogintézmény történetében mérföldkőnek mondható az 1993. évi XVII. törvény, amely 1993. május 15-étől hatályon kívül helyezte a Btk.³⁷ és a Be.³⁸ azon rendelkezéseit, amelyek lehetőséget adtak a parancsnoknak arra, hogy a katonák által elkövetett egyes bűncselekményeket fegyelmi jogkörben elbírálják. Megszüntetésének alapvetően az volt az oka, hogy a jogalkotó abból felfogásból indult ki, hogy bűncselekményeket kizárólag bíróságok bírálják el, ezért az intézmény alapelvekbe és különböző nemzetközi ajánlásokba ütközik.

A nemzetközi tapasztalatok³⁹, az Emberi Jogok Európai Bíróságának Egyezményei és eseti döntései azonban

³⁷ 1978. évi IV. törvény 123. § (3) bekezdés, 125. §.

³⁸ 1973. évi I. törvény 341/A. §, 342. § 342/A. §.

³⁹ A nemzetközi kitekintésre vonatkozóan lásd KOVÁCS Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, In: *Ügyészek Lapja*, 1998/1. szám.

rávilágítottak arra, hogy a bűncselekményeket nem kizárólag bíróságnak kell elbírálni, feltéve, ha biztosítják a terhelt számára, hogy a fegyelmi fenyítés ellen bírósághoz fordulhasson. A strasbourgi testület az Engel ügy kapcsán kimondta, hogy az államok saját katonai rendszerük megszervezésében rendelkeznek bizonyos mozgásszabadsággal, elismerte továbbá, hogy a civil és katonai életviszonyok közötti különbség kellő indokkal szolgál az államok számára ahhoz, hogy eltérő szabályozást vezessenek be⁴⁰.

A jogalkotó – figyelemmel hazánk NATO csatlakozására, a honvédség megnövekedett nemzetközi szerepvállalására – a már kihirdetett, de még nem hatályos, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 2002. évi I. törvénnyel történt módosításával 2003. július 1-étől ismét lehetővé tette a katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálását.

E szabályozást a jelenleg hatályos, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény is fenntartotta, azonban mielőtt e jogintézmény vizsgálatába kezdenénk célszerű áttekinteni a parancsnoki nyomozásra vonatkozó előírásokat és azon belül mi a szerepe az állományilletékes parancsnoknak.

A katonai büntetőeljárásban általános nyomozati jogkörrel továbbra is a katonai ügyész rendelkezik, míg az illetékes parancsnoknak további elkülönült nyomozati hatásköre van.

Az előjáró nyomozó hatósági fellépésének indoka továbbra is az, hogy mint az általa vezetett katonai szervezet működéséért felelős egyszemélyi vezető egyrészt tartsa fenn a

⁴⁰ KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene (PhD. dolgozat)*, Miskolc, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2002, 252. o.

szolgálati rendet és fegyelmet az alárendeltségébe tartozó személyi állomány körében, másrészt a hely- és állományismeretében rejlő lehetőségek, valamint a jogszabály által biztosított lehetőségeket kihasználva végezze a hazáskörébe tartozó katonai vétségek törvényes és szakszerű nyomozását.

A nyomozásra illetékes parancsnokok körét, valamint a parancsnoki nyomozás részletes szabályait egyrészt a legfőbb ügyéssel egyetértésben az adott fegyveres szervet irányító miniszter az igazságügyért felelős miniszterrel együttesen, másrészt az adott fegyveres szervet irányító miniszter az igazságügyi miniszterrel egyetértésben szabályozza.

A Magyar Honvédségen belül a parancsnoki nyomozás fő szabályait a Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló 19/2003. (V.8.) HM-IM együttes rendelet tartalmazza, amely az 1. § (2) bekezdésében rögzíti az illetékes parancsnokok körét.

A belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szervek parancsnoki nyomozásáról a 11/2018. (V.30.) BM rendelet, az Országgyűlési Őrség katonai nyomozóhatóságáról és parancsnoki nyomozás részletes szabályairól a 10/2013. (IV.9.) BM rendelet, míg az Információs Hivatal katonai nyomozó hatóságáról és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról a 41/2017. (XII.29.) MvM rendelet tartalmazza a további rendelkezéseket.

Ezek határozzák meg azokat a szabályokat, amelyek szerint az illetékes parancsnoknak a katonai vétségek nyomozását kell végezniük.

Katonai vétség miatt indított büntetőeljárásban katonai nyomozó hatóságként az illetékes parancsnok jár el. Állományilletékes parancsnoknak minősül a honvédelmi

szervezet vezetője⁴¹, míg a jogalkotó a rendvédelmi szervek vonatkozásában az alábbiak szerint határozta meg az állományilletékes parancsnok fogalmát. A rendvédelmi szerv általános munkáltatói jogkört gyakorló azon hivatásos állományba tartozó előjárója, vagy nem hivatásos állományba tartozó munkahelyi vezetője, aki a rendvédelmi szerv olyan szervezeti egységét vezeti, amely önálló állománytáblázattal rendelkezik; az állományilletékes parancsnok gyakorolja minazon munkáltatói jogokat, és teljesíti azokat a kötelezettségeket, amelyeket e törvény vagy végrehajtása nem határoz meg más parancsnok vagy vezető részére⁴².

A katonai büntetőeljárársban a következő parancsnokok járnak el katonai nyomozó hatóságként, a Magyar Honvédségnél:

- a honvédségi szervezet vezetője;
- a miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezet állománya tekintetében a szervezet vezetője;
- a honvédségi szervezet más helyőrségben települő, oda kikülönített szervezeti elemének állománya tekintetében a szervezeti elem vezetője, ha azt a honvédségi szervezet, alapító okirata rögzíti;
- az állományilletékes parancsnok tekintetében az előjáró parancsnok;
- a miniszter által vezetett minisztérium állománya és a miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezet vezetője tekintetében a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára;

⁴¹ *A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról* szóló 9/2013. (VIII.12.) HM rend. 3. § (1) bek.

⁴² *A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról* szóló 2015. évi XLII. tv. 2. § 2. pont.

- a helyőrségparancsnok a helyőrség területén ismeretlen tettes által elkövetett, a parancsnoki nyomozási hatáskörbe tartozó bűncselekmény esetén.

A belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szervek parancsnoki nyomozásának különös szabályairól szóló 11/2018. (V.30.) BM rendelet a parancsnok fogalmát az alábbiak szerint határozza meg: *Parancsnok: a parancsnoki nyomozás lefolytatására hatáskörrel rendelkező állományilletékes parancsnok vagy parancsnoki nyomozásra jogosult vezető*⁴³.

A miniszteri rendelet a korábbi szabályozástól eltérően azokat eseteket nevesíti külön, amikor az állományilletékes parancsnok helyett parancsnoki nyomozásra jogosult vezetőként az alábbiak járnak el. A rendőrségnél:

- az országos rendőrfőkapitány jár el a kinevezési jogkörébe tartozó vezetők, valamint az Országos Rendőr-főkapitányság teljes hivatásos állománya vonatkozásában;
- a Készenléti Rendőrség parancsnoka jár el a Készenléti Rendőrség teljes hivatásos állománya vonatkozásában;
- a megyei vagy fővárosi rendőr-főkapitányság vezetője jár el az általa irányított szervek hivatásos állománya vonatkozásában.

A büntetés-végrehajtási szervezetnél:

- a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka jár el a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka és parancsnokának helyettesei, a büntetés-végrehajtási intézmény vezetője és vezetőjének helyettese, valamint

⁴³ *A belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szervek parancsnoki nyomozásának különös szabályairól szóló 11/2018. (V.30.) BM rend. 1. § 2. pont.*

- a büntetés-végrehajtási gazdálkodó szervezethez vezényelt ügyvezető esetében;
- a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka vagy a büntetés-végrehajtási intézmény vezetője jár el a vezetése alatt álló szervtől a büntetés-végrehajtási gazdálkodó szervezethez vezényelt esetében;
 - ismeretlen tettes által szállító járművön elkövetett bűncselekmény tekintetében a szállító járművet használó büntetés-végrehajtási szerv parancsnoka jár el.

A katasztrófavédelmi szervezetnél a főigazgató jár el a kinevezés jogkörébe tartozó vezető esetében, a rendvédelmi feladatok ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény szerinti helyi szerv vezetőinek kivételével.

Polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknál a főigazgató jár el az általa vezetett polgári nemzetbiztonsági szolgálat (Alkotmányvédelmi Hivatal, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat) teljes hivatásos állománya vonatkozásában.

Ha a bűncselekményt a vezénylés ideje alatt követték el, a belügyminiszter irányítása alá tartozó, másik rendvédelmi feladatokat ellátó szervhez vezényelt katona vonatkozásában a vezénylés helye szerinti parancsnok jogosult eljárni.

A nemzetközi kötelezettségvállalás alapján külföldön szolgálatot teljesítő katona vonatkozásában a szolgálati hely szerinti magyar szervezet állományilletékes parancsnoka jár el, ha a bűncselekményt a külföldi szolgálatteljesítése alatt követte el.

Az ismeretlen tettes által elkövetett bűncselekmény tekintetében – az elkövető ismertté válásáig – az elkövetés hely szerint illetékes parancsnok jár el.

Az Országgyűlési Őrség parancsnoka jár el az Országgyűlési Őrség hivatásos állománya vonatkozásában. Az

Információs Hivatalnál a főigazgató jár el az általa vezetett polgári nemzetbiztonsági szolgálat teljes hivatásos állománya vonatkozásában.

Ha a nyomozást nem az ügyészség végzi, nyomozóhatóságként az állományilletékes parancsnok jár el. A katonai vétség miatt indult nyomozást főszabályként az a parancsnok folytatja le, akinek a büntetőeljárás megindulásakor a terhelt az alárendeltségébe tartozott. Ismeretlen elkövető esetén a nyomozást az elkövetés helye szerint illetékes parancsnok folytatja le, majd az elkövető ismertté válása esetén az ügyet az eljárás folytatására a szolgálat szerint illetékes parancsnoknak kell áttenni.

A parancsnok a nyomozóhatósági jogkörét személyesen, vagy nyomozótisztje útján gyakorolja, aki a nyomozás során az utasítása szerint jár el. Fontos – a befolyásmentes büntetőeljárás lefolytatását biztosító – garanciális szabály a hierarchikus felépítésű katonai szervezeteknél, hogy nyomozótisztként nem járhat el az, akinek a terhelt a szolgálati előljárója⁴⁴.

A parancsnok kizárólagos döntési hatáskörébe tartozó eljárási cselekmények az alábbiak:

- a nyomozótiszt kizárása;
- a nyomozás elrendelése;
- a feljelentés kiegészítésének elrendelése;
- a feljelentés áttétele;
- a feljelentés elutasítása;
- az eljárás felfüggesztése;
- az eljárás megszüntetése;
- a védő kirendelése, a védő kirendelésének visszavonása, a védő kirendelés alóli felmentése;
- a kirendelt védő díjának és költségeinek megállapítása;

⁴⁴ *A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. tv. 701. § (4) bek.*

- a szakértő kirendelése, kizárása, felmentése;
- a szakértő díjának megállapítása;
- a tanú és a szakértő mentességre történő hivatkozásának elbírálása;
- a terhelt őrizetbevétele és az őrizet megszüntetése;
- a kutatás és motozás elrendelése;
- a lefoglalás elrendelése és megszüntetése;
- a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés elrendelése;
- a bírósági döntést nem igénylő zár alá vétel alkalmazása és feloldása;
- az elővezetés elrendelése;
- az ügyészség hatáskörébe tartozó intézkedés kezdeményezése;
- a panasz benyújtásától számított 8 napon belül a panasznak történő helyt adás, vagy a panasz elbírálás végett történő felterjesztése;
- a panaszt vagy a felülbírálati indítványt elbíráló a határozat teljesítését, illetve végrehajtását a panasz vagy a felülbírálati indítvány elbírálásáig felfüggesztheti;
- ha észleli, hogy olyan eljárási cselekmény elvégzése, illetve határozat meghozatala szükséges, amelyről döntés a bíróság vagy ügyészség hatáskörébe tartozik, erről az ügyészségnek haladéktalanul beszámol.

A parancsnok a nyomozás befejezését követően kerül abba a helyzetbe, hogy amennyiben lehetőséget lát a bűncselekmény fegyelmi eljárásban való elbírálására, a keletkezett bűnügyi iratokat a nyomozás megszüntetésére és a bűncselekmény elbírálásának fegyelmi hatáskörbe történő utalásra vonatkozó javaslatával az ügyésznek haladéktalanul felterjeszti.

A hatályos szabályozás szerint a katonai ügyész a feljelentést elutasítja, illetőleg a nyomozást megszünteti és az

iratokat megküldi a fegyelmi jogkör gyakorlójának, ha a katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenyítéssel is elérhető⁴⁵.

A katonai ügyészi gyakorlat szerint a döntés meghozatalakor az alábbi szempontokra kell figyelemmel lenni:

- a cselekmény csekély tárgyi súlya;
- a szolgálat jellege;
- az elkövetés körülményei;
- az elkövető személyi körülményei;
- első ízben követett el bűncselekményt;
- szolgálatát eddig kifogástalanul, parancsokai megelégedésére teljesítette;
- kárenyhítő magatartást tanúsított;
- sértetti közrehatás;
- a szolgálati feladat minél jobb megvalósítására való törekvés vezette;
- a bűncselekmény elkövetése nem járt jelentős hátránnyal;
- tényleges érdeksérelmet nem okozott;
- beismerő vallomást tett, megbánó magatartást tanúsított, bocsánatot kért;
- előléptették, kitüntetésben, elismerésben részesült.

E felelősségteljes intézmény – szemben az egy évszázaddal korábban elfogadott Kbp.-vel, ahol az illetékes parancsnoknak még döntő szava volt a katonai büntetőeljárás nyomozásra és vádemelésre vonatkozó szabályainak alkalmazásában - tehát nem enged beleszólást a parancsnoknak a katonái ellen indult büntetőeljárásba, csak azt a lehetőséget biztosítja számára, hogy a katonai ügyész döntése után igazgatási úton fegyelmi fenyítést szabjon ki a katonai vétséget elkövető katonájával

⁴⁵ 2017. évi XC. tv. 710. § (1) bek.

szemben. Katonai vétség nyomozását saját hatáskörben végezheti, de ezirányú tevékenységét a katonai ügyész felügyeli. A hatályos szabályozásban - szemben az 1993-ban hatályon kívül helyezett jogintézménnyel - meghatározóan érvényesül a terhelt rendelkezési joga. Hautzinger Zoltánnal egyetértve megállapíthatjuk, hogy a katonai parancsnok büntetőeljárású ügydöntő szerepe származékos, mivel csak abban az esetben van helye a katonai vétség fegyelmi jogkörben való elbírálásának, ha erről a katonai ügyész így rendelkezik.⁴⁶

Az Alkotmánybíróság 45/2009. (IV.10.) AB határozatában többek között megállapította, hogy a döntésének időpontjában hatályos 1998. évi XIX. törvény 485/A. és 485/B. §-a jogorvoslati jogon keresztül az ügyész, illetve a fegyelmi jogkör gyakorlójának döntésével szemben lehetővé teszi a bírósághoz fordulást. Ennek következtében az intézmény és annak szabályozása nem ellentétes az Alkotmány 57. § (1) bekezdésével.

6. Nemzetközi kitekintés

Az angol-szász jogrendszerű országokban a katonai parancsnok – a katonai és jogi hagyományaiknak megfelelően - nagy büntetőhatalommal rendelkezik. Az USA katonai bíróságaira vonatkozó elnöki rendelet 15. cikke alapján az illetékes parancsnok a Kbtbk-ban nevesített bármelyik tényállást megvalósító bűncselekményt elbíráhatja fegyelmi jogkörben, amennyiben megítélése szerint a fegyelem fenntartása érdekében ez az eljárás szükséges és elégséges.

⁴⁶ Lásd: HAUTZINGER Zoltán: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011. 106. o.

Az Egyesült Királyságban a csekélyebb tárgyi súlyú katonai és köztörvényű bűncselekmények ezredparancsnoki hatáskörben – ha az eljárás alá vont nem választja a bírósági utat –, fegyelmi úton is elbírálhatóak.

Dániában a magasabbegység parancsnok a katona elleni büntető feljelentést – a köztörvényi bűncselekmények kivételével – elbírálhatja abban az esetben, ha megítélése szerint az csekély tárgyi súlyú és amiatt pénzbírságot vagy fenyítést kell alkalmazni.

Hollandiában a „katonai ügyész” hozzájárulásával a törvényben külön nevesített kisebb súlyú bűncselekmények esetén a századparancsnok fegyelmi büntetést alkalmazhat.

Görögországban a parancsnoknak meghatározó szerepe van a büntetőeljárás megindulásával kapcsolatban, míg ezzel szemben Spanyolországban és Svájcban nincs lehetősége a parancsnoknak a bűncselekményeknek fegyelmi úton történt elbírálásának.⁴⁷

7. Pillantás a jövőbe

Az új évezred új kihívásokat, feladatokat hozott. Napjainkban a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjai négy kontinens tizenhárom országának harminchét településén teljesítenek szolgálatot, ami a gyakorlatban számos problémát vet fel.

A különböző nemzetközi missziók eredményes működését biztosító nemzetközi rezsimek - rendszerint az általános hadműveleti utasításokban (SOP) - ma már elismerik és nevesítik az úgynevezett súlyos fegyelemsértéseket – bűncselekményeket –, és az elkövetőkkel szemben konkrét

⁴⁷ Lásd: KOVÁCS Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, In: *Ügyészek Lapja*, 1998/1. szám.

joghátrányt helyeznek kilátásba. Ennek alkalmazására a nemzetközi erők parancsnoka jogosult, aki az adott cselekmény elkövetőjével szemben intézkedést foganatosíthat, az érintett katonát repatriálhatja, ahol az eljárást már a nemzeti jog szabályai szerint fogják lefolytatni. E megoldás problémája azonban az, hogy a hazaküldött katona ezt - nem minden alap nélkül - előrehozott büntetésként éli meg, mivel az intézkedés alapjául szolgáló jogsértést még nem állapította meg az arra jogosult igazságszolgáltatási szerv.

Korábban már volt szó arról, hogy a jelenleg hatályos a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény szabályozása szerint az illetékes parancsnok - nem minden külföldön állomásozó katonai szervezet parancsnoka az - hatáskörébe csak a katonai vétségek nyomozása tartozik, míg minden más katonai és köztörvényi bűncselekmény nyomozása a katonai ügyész kizárólagos hatáskörébe tartozik.

Ezt a problémát volt hivatott orvosolni a 2002. március 1-ével felállított mobil katonai ügyészi csoport, amely a bűncselekmények gyors, szakszerű helyszíni kivizsgálását végezte. A katonai ügyészi szervezet 2011. december 31-ei felszámolásával azonban e lehetőség is megszűnt.

Így ismét problémaként vetődött/vetődik fel a külföldön szolgáló katonák által elkövetett bűncselekmények nyomozása. Mi lehet a megoldás?

A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a nemzetközi együttműködésben végrehajtott katonai műveletek során az angolszász államok független katonai igazságszolgáltatásának előnyeit lehet legjobban kihasználni.

Az elméleti és gyakorlati problémák kiküszöbölésének legegyszerűbb módja az lenne, ha az igazságszolgáltatás a helyszínen lenne biztosítható. Ily módon a nemzetközi küldetés tekintélye a fogadóállam területén és a helyi lakosság előtt a

gyors és hatékony katonai igazságszolgáltatással is biztosítható lenne. Ezt a megoldást azonban csak egyes államok anyagi lehetőségei és jogi hagyományai teszik lehetővé.

Úgy gondolom, azt tényként kezelhetjük, hogy a kisebb államokhoz hasonlóan Magyarország sem lesz képes a teljes igazságszolgáltatási infrastruktúrát a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai kontingensek mellé telepíteni.

Álláspontom szerint a megoldást az illetékes parancsnok hatáskörének bővítése jelentené oly módon, hogy a katonai vétségek mellett a köztörvényi vétségek és minden olyan katonai büntett elbírálható legyen fegyelmi hatáskörben, amely három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, értelemszerűen a katonai ügyész nyomozást elutasító vagy megszüntető határozata alapján, az eljárás alá vont rendelkezési jogának, valamint a hatályos szabályozás garanciális elemeinek maradéktalan betartásával.

Miután a helyszíni katonai ügyészi nyomozás lehetősége – a szervezeti önállóság megszűnése és a katonai ügyészi létszám csökkenése miatt - meglehetősen csekély, felvetődik a kérdés, hogy a feladatot a parancsnoknak alárendelt nyomozótiszt – ha van ilyen –, vagy az attól független katonai rendészet végezze.

E kérdés megválaszolása érdekében áttanulmányoztam néhány hozzánk hasonló történelmi múlttal rendelkező ország – Lengyelország, Szlovákia, Bulgária – e körben kialakított gyakorlatát.

Mind a három ország megoldása egységes abban, hogy a nyomozást a honvédelmi miniszternek közvetlenül alárendelt katonai rendőrség végzi.

Szlovákiában a három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, míg Lengyelországban és Bulgáriában büntetési tételtől függetlenül minden bűncselekmény nyomozását a

katonai rendőrség végzi. Északi szomszédunknál a katonai igazságszolgáltatás hiányában a polgári ügyészség – ahol a szakértelmet a még ott dolgozó volt katonai ügyészek biztosítják –, míg Lengyelországban és Bulgáriában a katonai ügyészség gyakorolja a nyomozások törvényességi felügyeletét.

Az előbb említett országokon kívül számos más ország is ezt a megoldást választotta – természetesen némileg eltérő részletszabályozás mellett – így többek között Albániában, Csehországban, Ukrajnában, Norvégiában, Izraelben a katonai rendőrség, Hollandiában és Franciaországban a katonai csendőrség, míg az USA-ban a haderőnemeknél külön-külön szervezett nyomozószolgálatok végzik a katonai bűnügyek nyomozását.

Megítélésem szerint a katonai igazságszolgáltatás jelenlegi szervezeti és létszámviszonyai mellett hazánkban is ez lehet e probléma megoldásának leghatékonyabb módja, a Katonai Rendészeti Központ katonai rendőrséggé való átalakítása, nyomozási cselekmények elvégzésére való feljogosítása, természetesen az illetékes parancsnok azon jogosultságának megtartása mellett, hogy a hatályos büntetőeljárás törvényben szabályozott eljárás keretében továbbra is lehetősége legyen a bűncselekmények – korábban már vázolt körben történő – fegyelmi hatáskörben való elbírálására.

Meggyőződésem, hogy a jelenlegi és vázolt jövőbeni megoldás teljes mértékben összhangban van az Alkotmánybíróság azon megállapításával, miszerint a kisebb súlyú katonai bűncselekmények fegyelmi jogkörben történő elbírálásának lehetősége a katonák felelősségre vonásának hagyományos intézménye. A honvédség katonai perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény (2) §-ával

történet szabályozása óta e jogintézmény ugyanazt a törvényalkotói célt szolgálja: a katonai szakmai és fegyelmi érdekekre tekintettel a kisebb súlyú katonai bűncselekmények miatt rövid időn belül megtörténjen a felelősségre vonás.⁴⁸

⁴⁸ Alkotmánybíróság 45/2009. (IV.10.) AB határozat.

Kardos Sándor – Kovács István

A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálásának rendőrségi gyakorlata

1. Bevezetés

Ahhoz, hogy céljainknak megfelelő munkát válaszunk kellő önismerettel kell rendelkezünk. Akárcsak egy SWOT analízisnél, ismernünk kell, hogy mik az erősségeink, hol húzódnak meg készségeink határai, lehetőségeink meddig terjednek, és pontosan tudnunk kell azt is, hogy mik a gyengeségeink, mely képességeink szorulnak még fejlesztésre.

Különösen igaz ez, ha nem csak munkát, hanem szakmát, egyenesen hivatást szeretnénk választani. A szakma egy bizonyos tevékenységi kör betöltéséhez szükséges ismeretek, képességek, készségek és megszerzett tapasztalatok összességét jelenti, amely a hivatás tekintetében speciális szabályokkal is kiegészül. A rendőri hivatást nagyon sokan választják, és vállalják azokat a feltételeket, amelyeket a különböző szabályzók a felszerelőkkel szemben támasztanak.¹

A rendőri hivatás etikai kódexe szerint a rendőr szolgálatát a törvényekben kifejeződő társadalmi akaratnak megfelelően, a köz érdekében, a társadalom által biztosított lehetőségek között látja el, önként vállalt hivatásával szemben különleges társadalmi elvárások érvényesülnek, melyekre szolgálati viszonyának fennállása alatt mindvégig figyelemmel

¹ 2010-ben a rendőrség létszáma 33.450-, míg 2018-ban 39.813 fő volt. (https://www.kormany.hu/download/5/c/7/51000/165x235mm_rendeszeti_kiadvany_OK_small.pdf).

kell lennie.² A hivatásos, és közszolgálati dolgozók munkavégzését, mindennapjait az adott területre vonatkozó jogszabályi rendelkezések a pártatlan, előítéletektől, és befolyástól mentes feladatellátás elvárásaival kiegészítve határozzák meg.³ A rendőr hivatását az előírások és a vezetők utasításainak betartásával, az esküjében foglaltak szerint gyakorolja, tudása legjavát nyújtja, cselekedeteivel erősíti a testület belső egységét és a szervezet jó hírnevét. Mindebből adódóan a rendőr jól ismeri a tevékenységét szabályozó előírásokat, munkáját lelkiismeretesen, magas színvonalon, törvényesen, szakszerűen, hatékonyan végzi, szakmai ismereteit bővíti, képességeit fejleszti.

Mindez a szolgálati feladatok ellátásában realizálódik, amelyek végrehajtásáért, a döntésekért a rendőr jogi, erkölcsi és anyagi értelemben is felelősséggel tartozik. A rendőr döntési, cselekvési kötelezettségét mindenkor késedelem nélkül, aktívan vállalnia kell, a felelősséget másra alaptalanul nem hárítja át.

Míg bizonyos munkák, szakmák vonatkozásában a felelősségi rendszert a Munka Törvénykönyve szabályozza, addig a hivatásos állomány tagjainak munkavégzését a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény, valamint a hozzá kapcsolódó állami irányítás egyéb jogi eszközei határolják be.^{4, 5, 6}

² A Rendőri Hivatás Etikai Kódexe. (<http://www.police.hu/a-rendorsegrol/testulet/altalanosan/a-rendori-hivatas-etikai-kodexe>).

³ KOVÁCS István: Vezetői státusz, és kommunikáció a parancsuralmi rendszerben, különös tekintettel a Rendőri Hivatás Etikai Kódexére, valamint a vezetési stílusokra a Lasswell modell alapján, In: *Magyar Rendészet*, 2018/5. szám, 177-195. o.

⁴ *A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló* 2015. évi XLII. törvény.

Alapesetben a rendőrnek hibás döntései következményeit lehetőségei szerint orvosolnia kell és az elkövetett hibák elemzésével mindent meg kell tennie azért, hogy azok ne ismétlődjenek meg. A rendőr tudatában van annak, hogy saját személyén keresztül az egész testület megítéléséért is felelős. Ezzel egyidejűleg ugyan akkor a szolgálati fegyelem megsértése nem maradhat büntetlenül, fajsúlyától függően akár fegyelmi, akár szabálysértési, akár büntetőjogi következményekkel is járhat.

A tanulmány középpontjában a katonai bűncselekmények állnak, a szerzők statisztikai elemzéssel vizsgálják rá arra, hogy a rendőrség hivatásos állománya által elkövetett magatartások az évek során milyen tendenciát mutattak, valamint az milyen hatást gyakorolt az állománymegtartás, mint szervezeti magatartásra és az állománymegtartó szervezeti érdekekre.

A katonai büntetőjog az állomány szemszögéből

A fejezet a katonai büntetőjog általános kohézióján keresztül a munkavállaló oldaláról közelíti meg, hogy mit is jelent a katonai jelleg, valamint, hogy az azzal szemben támasztott többletkövetelmények elmulasztása milyen jogkövetkezményekkel is járhat. A következő fejezet pedig ugyan ezt a munkáltató, azaz a hivatásos szervezet szemszögéből vonja górcső alá.

A büntetőeljárás általános célja az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása, azaz a bűn megtorlása, valamint az általános prevenció elősegítése, melynek révén a jövőben a büntetés elkerülése érdekében a jogalanyok nem követnek el

⁵ *A belügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományát érintő személyügyi igazgatás rendjéről* szóló 31/2015. (VI. 16.) BM rendelet.

⁶ *A munka törvénykönyvéről* szóló 2012. évi I. törvény.

bűncselekményeket. A katonai büntetőjog a katonai szervezeten belüli fegyelem és harcképesség fenntartása érdekében a katonai életviszonyokat támadó cselekményekre, ezek elkövetői felelősségének megállapítására és a katonai büntetések végrehajtására vonatkozó normákat foglalja össze. Fontos kiemelni, hogy a fogalom nem szűkíthető le pusztán jogszabályokra, mert a normák a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályokból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból is megismerhetők.⁷ Gondoljunk csak a fentiekben a Rendőri Hivatás Etikai Kódexére is, amely nem jogszabály, nem is az állami irányítás egyéb jogi eszköze, hanem olyan ajánlásokat megfogalmazó etikai kódex, amely iránymutatásul szolgál a rendőri hivatás gyakorlásához. Nem kötelező érvényű norma, hanem iránymutató magatartási szabályok ajánlata. Ugyanez igaz a vonatkozásban is, hogy a katonai büntetőjog önálló fogalmi és intézményrendszere ellenére nem önmagában lévő, a társadalom minden szegmensétől elszeparálható tárgykört alkot. Minthogy az általános társadalmi hatások a katonai életközösségeken belül is érvényesülnek, a katonai büntetőjognak is tekintettel kell lennie más, önálló kutatási módszertannal és eredményekkel rendelkező tudományágazatokra, mint a hadtudomány, a rendészettudomány, vagy akár a jogtudományra is.⁸

Magyarországon hatályos szabályozásunk, a Büntető Törvénykönyv XLV. fejezete tartalmazza a katonai bűncselekményeket.⁹ A szerzők által lefolytatott statisztikai

⁷ HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, In: *Hadtudomány*, 2008/1.szám., 1-8. o.

⁸ HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010.

⁹ *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.*

vizsgálat is csak az e körbe tartozó bűncselekmények elemzését foglalja magában.¹⁰ Ennek okán a katonai igazságszolgáltatás területén rendkívüli fontossága van annak, hogy kit tekintenek katonának valamint, hogy a személy mikortól kerül ki a polgári bíróságok hatásköre alól, és kerül át a katonai büntetőeljárás hatáskörébe és fordítva. Tehát a katonai igazságszolgáltatási szabályok szerint mikortól felelős egyes speciálisan csak a szolgálati viszonyhoz, a katonai léthez köthető cselekmények elkövetéséért? Ennek jelentősége abban is áll, hogy ezen cselekményeknek polgári jogviszonyokban sok esetben csak munkajogi következményei volnának (lásd késés, munkaterület elhagyása), azonban eme speciális jogviszonyban, amelyben a katona, illetve vele azonos vagy hasonló jogállású egyének állnak, már büntetőjogi következményei is lehetnek.¹¹ A rendőrség hivatásos állományú tagjaira való kiterjesztést a törvény 127. §-a teremti meg, azáltal, hogy a katona fogalma alá a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári

¹⁰ A katonai bűncselekmények a hatályos szabályozás szerint a következők: szökés; önkényes eltávozás, szolgálat alóli kibúvás; a szolgálat megtagadása; kötelességszegés szolgálatban; szolgálati feladat alóli kibúvás; jelentési kötelezettség megszegése; szolgálati visszaélés; zendülés; zendülés megakadályozásának elmulasztása; parancs iránti engedetlenség; előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak; előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak; szolgálati tekintély megsértése; bujtogatás; alárendelt megsértése; előljárói hatalommal visszaélés; előljárói gondoskodás elmulasztása; előljárói intézkedés elmulasztása; ellenőrzés elmulasztása; készenlét fokozásának veszélyeztetése; parancsnoki kötelességszegés; kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól; harci szellem bomlasztása.

¹¹ KELEMEN Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2017.

nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagját is besorolja.

Már a bevezetőben is szó volt arról, hogy a rendőri pálya nem egyszerű munka, nem is szakma, hanem hivatás. Aki felszerel, az vállalja azokat a jogkorlátozásokat, amelyeket vele szemben a szervezet és a szabályzók támasztanak. Ennek előnyei, de olykor hátrányai is vannak. Triviális, ám a laikus számára is jól érzékeltethető példa, hogy, ha a munkavállaló a versenyszférában, vagy az államigazgatás bizonyos szegmenseiben reggel késve érkezik, maximum szóbeli figyelmeztetésben, esetleg fizetésmegvonásban, vagy más enyhe szankcióban részesülhet, de, ha a rendőr teszi ugyan ezt, szolgálati helyén nem jelenik meg, vagy késik, akkor magatartásával minimum fegyelemsértést, de olykor – szolgálati feladat ellátásához kapcsolódóan - katonai bűncselekményt (szolgálati feladat alóli kibúvást) is megvalósíthat, amely katonai büntetésekkel és mellékbüntetésekkel is végződhet.¹² A katona által elkövetett normaszegő cselekmények tényállásszerűségi vizsgálata során mindenképp el kell dönteni, hogy az adott cselekmény a fegyelmi, avagy a büntetőjog körébe tartozik. Tekintettel a katonai élet sajátosságaira, a függelmi viszonyokra, a parancsadási jogra, számos esetben előfordul, hogy a katona cselekménye nem értékelhető büntetőjogi körön belül. Ugyanakkor éppen a rendszer működőképessége miatt kialakított sajátos jogviszony miatt szankcionálni kell a kisebb normaszegéseket is, így a korábban hivatkozott Hszt. teremti meg a jogi alapot arra, hogy a szolgálati viszonyból eredő

¹² Megjegyzendő, hogy „késés” miatt nincs helye mellékbüntetés kiszabásának. A katonai (mellék)büntetések a következők: a lefokozás, vagy a szolgálati viszony megszüntetése, illetőleg a rendfokozatban visszavetés, vagy a várakozási idő meghosszabbítása.

kötelezettségének vétkes megszegése esetén a katona fegyelmi felelőséggel tartozik. A fegyelmi eljárásban alkalmazható szankciók széles skálán mozognak és a szolgálati viszony megszüntetéséig terjednek. Amennyiben a cselekmény a büntetőjog területére tartozik, a cselekmény tényállásszerű, jogellenes, az elkövetői magatartás bűnös, akkor figyelmünket a gyakorlati élet tapasztalatai alapján az egyes bűncselekmények elhatárolására kell koncentrálni, annak érdekében, hogy az elkövető azért a bűncselekményért kerüljön felelősségre vonásra, amit elkövetett, és ne egy másik tényállásában hasonló cselekményért.¹³ Hogy az elkövetett normaszegés milyen büntetéssel zárul, és ki dönt a szankcionálás mértékéről, szintén a büntető-, valamint a büntetőeljárásról szóló törvény mondja meg.¹⁴

A katonai igazságszolgáltatásban közreműködő szervek a katonai nyomozó hatóságok, a regionális nyomozó ügyészségek, illetve a megyei bíróságok katonai tanácsai. A katonai nyomozóhatóság illetékessége az adott állományilletékes parancsnok által irányított katonai szervezet teljes állományára terjed ki, míg a katonai nyomozást végző ügyész illetékessége a katonai büntetőeljárásra kijelölt megyei bíróság katonai tanácsának illetékességéhez igazodik. Főszabályként az ügyészség feladatait – így a nyomozási feladatokat – a katonai nyomozást végző ügyész látja el a katonai büntetőeljárásban. Ha a nyomozást nem a katonai nyomozást végző ügyész végzi, abban az esetben nyomozó hatóságként az állományilletékes parancsnok jár el. A parancsnoki nyomozás felügyeletét az a regionális nyomozó ügyészség látja el, amelynek illetékességi területén a

¹³ JAKAB László: Egyes katonai bűncselekmények bírói gyakorlaton alapuló elhatárolása, In: *Repüléstudományi Közlemények*, 2011/1. szám, 6-10. o.

¹⁴ *A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény.*

nyomozást végző parancsnok (vezető) állomáshelye van. A parancsnoki nyomozati jogkör – hatékonysága, gyorsasága ellenére – kiegészítő és járulékos jellegű a katonai nyomozást végző ügyészi jogosítványokhoz képest. Megmutatkozik ez abban a szabályban is, amely kimondja, hogy a katonai vétség miatt a katonai nyomozást végző ügyész a büntetőeljárást magához vonhatja, ha azt a terhelt személye vagy terheltek nagy száma, a bűncselekmény tárgyi súlya, illetve a bűnügy közfigyelmet felkeltő jellege indokolja. Az ügyek „magához vonása” az ügyészi nyomozási és vádképviselési monopólium részeként értelmezhető.¹⁵

Miért is jobb az, ha nem a polgári bíróság, vagy a vádképviselőt ellátó közzvádó ügyész folytatja le a nyomozást, képviseli a vádat, vagy dönt a bűnösség megállapítása körében? Erre ad választ a katonai jelleg specialitása amely az erre visszavezethető speciális jogviszonyra épül. A katona szempontjából is sokkal előnyösebb, hisz parancsnoka „hasonszórú” révén tisztában van a katonai jelleghez fűződő többletköteleességekkel, a normasértés objektíve súlyával, és az ezzel összefüggésben álló, kiszabható szankciók mértékével. Ugyan így a szervezet is előnyt tud kovácsolni az eljárásokból, mert a munkaviszonyra vonatkozó döntések nem a polgári, hanem szintén a speciális jogviszonyra visszavezethetően, a katonai rendre és függelmi viszonyra lesznek figyelemmel. Ezáltal, míg a polgári élet, és a munkajog más-más szankcionálási rendszert használ, és például súlyos szerződészegésnél a munkavállaló jogviszonyát megszünteti, addig lehet, hogy a katona esetében a hivatásos állomány tagja -, bár az ő vonatkozásában ez a legsúlyosabb

¹⁵ SZÜCS Zoltán (2010): A parancsnoki nyomozati és fegyelmi jogkör: kompromisszum a büntető felelősségre vonás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében? In: *Jogelméleti Szemle*, 2010/2. szám, 1-12. o.

szankciónak minősül -, de megússza egy szolgálati rendfokozatban való visszavetéssel, munkahelyét megtarthatja, szolgálhat tovább, nem kell új munkahely után néznie.

A következőkben ismerkedjünk meg a szervezeti és egyéni érdekekkel, a munkáltatói döntések súlyosságával a katonai büntetőjog szervezeti szemszögéből.

2. Katonai büntetőjog a szervezet szemszögéből

Egy társadalom életében – legyen az demokratikus, vagy autoriter berendezkedésű – nélkülözhetetlen, hogy az egyének a magatartási szabályokat betartsák, illetőleg legyenek olyanok, akik ezeket a szabályokat betartatják, esetenként annak megtartását ellenőrzik, szükséges esetben pedig a szabályszegés súlyától függően azt szankcionálják. Ma a világban mindezt a rendfenntartó erők, szűkebb értelemben a rendvédelmi erők teremtik meg, így társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy ezeknek a szervezeteknek toborozható és hadra fogható állománya legyen. Ez nem jelenti azt, hogy ezek a személyek többtétjogosítványuknál fogva mindent megtehetnek, pont ellenkezőleg, mivel egy szervezet megítéléséért felelősek, ezért nekik a szabályokat sokkal inkább megtartaniuk szükséges, mint polgári társaiknak. A hivatásos szolgálati jogviszony többet ad, többet nyújt, mert a rendőr nem csak munkájával, hanem megjelenésével is emeli a testület társadalmi megbecsültségét, tiszteletet és bizalmat ébreszt.

Vannak azonban olyan munkavállalók, akik ezeket a szabályokat megszegik. Ugyan a Büntető Törvénykönyv is differenciál a bűncselekmények között – és példának okáért a teljesség igénye nélkül a hivatali aktív vesztegetéssel érintett, vagy ittas járművezetése tettenért elkövetőt azonnali hatállyal a szervezet eltávolítja a testületből –, de bizonyos

bűncselekmények – lásd a katonai bűncselekmények - esetén a jogalkotó a jogalkalmazónak nagyobb mozgásteret ad. Miért is történhet mindez? A választ az egyéni-, a csoport- és a szervezet érdeke közötti relációban kell keresnünk.

Összefüggéseiben a rendészeti szervezeteket az abban szolgáló egyének alkotják. A szervezeti egységek valamely rendezőelv szerint szerveződnek csoporttá. A csoportok egymáshoz való sajátos viszonya érvényesül a rendészeti szervezet működésében. Az egyes csoportok alkotják magát a szervezetet, amelyek optimális esetben összhangban van a csoportérdekekkel és a szervezeti érdekekkel. Vezetőként arra kell törekednünk, hogy minden munkacsoport elismerje és magáénak vallja a szervezet érdekeit, ebben az esetben feltehetően a szervezet működése eredményes lesz.¹⁶ Már a vezetéselméleti Fayol-i alapelvek is leszögezték, hogy a szervezeti érdek érvényesülése céljából a magánérdeket alárendelni szükséges.¹⁷ Ezt a munkavállalók megtették, mikor hivatásos állományúnak jelentkeztek. Tudomásul vették a jogkorlátozásokat, és vállalták az ebből adódó plusz kötelek teljesítését. Ugyanakkor nem felejtethjük el, egyben fontos vezetői feladatként jelentkezik, hogy a szervezet vezetője az egyéni érdekeltségeket és a szervezeti érdekeket összhangba kell, hogy hozza, hiszen alapvetően ez biztosítja a szervezet sikerességét.

A szervezeti érdek jelen esetben nem más, mint a munkaerőállomány megtartása, és a társadalmi cél - a közbiztonság megteremtésének – a kielégítése. Nem minden áron – utalva itt a köztörvényes bűncselekmények elkövetésére

¹⁶ KOVÁCS Gábor: *A rendészeti szervezetekbe lejátszódó vezetési folyamatok*, Budapest, Dialóg Campus, 2018.

¹⁷ FAYOL Henri: *Administration Industrielle et Générale*. Bulletin de la Société de l'industrie minière, 1916.

-, de bizonyos megszorításokkal és engedelmekkel – utalva a katonai bűncselekményekre - viszont igen. Ha minden egyes egyébként szankcionálható magatartás miatt a hivatásos állomány tagját munkaviszony megszüntetésével szankcionálnák, akkor nem maradna végrehajtói és parancsnoki állomány, aki a közbiztonságot megteremti, a polgárokat ellenőrzi, szükség esetén pedig fellép velük szemben, így elérhetetlenné válna a társadalmi cél, a közrend fenntartása. Ez egyéni érdek is egyben, hisz a hivatásos állomány tagja tudja, hogy döntéseiért felelősséggel tartozik, de azt is tudja, hogy speciális jogviszonyánál fogva más szabályok és megítélés alá esik, mint polgári társai. Nem kell attól tartania hogy munkahelyét – esetlegesen három késés után – elveszíti, viszont tisztában van azzal hogy szankcionálásban részesül. Ez a szankció pedig, lehet, hogy sokkal súlyosabb a katonai jellegnél fogva -, ha nem is munkajogilag, de büntetőjogilag igen -, mint polgári társainál.

A kutatás további része statisztikai mérőszámok tekintetében vizsgálja azt, hogy a rendőrség hivatásos állományának tagja milyen jogszabálysértést követett el, és a munkáltató milyen elmarasztaló döntést hozott, alátámasztva vagy cáfolva ezzel a fentiekbe megfogalmazott hipotéziseket.

3. A kutatás

A rendvédelmi szervek fegyelemkezelő rendszere lehetőséget ad arra, hogy a fegyelmi jogkör gyakorlója – a számára biztosított törvényi felhatalmazás és jogkör keretein belül – széles körű mérlegeléssel éljen akkor, amikor beosztottjai normaszegéseit ítéli meg és bírálja el. Ezáltal minden egyes fegyelmi szankció „visszavezethető” az azt kiszabó parancsnok szakmai és személyes elvárási rendszerére. A rend és fegyelem fenntartása érdekében alkalmazható intézkedések rendszerében

speciális helyet foglal el a katonai vétségek kapcsán alkalmazható elmarasztalások rendszere. Ennek oka, hogy e bűncselekmények kapcsán nem kizárólag az ügyészi, illetve bírósági szervek ítélezhetnek, hanem a magatartások – bizonyos feltételek fennállása esetén – fegyelmi jogkörben is elbírálhatóak.

A jogintézmény alapja, hogy a nyomozást végző ügyész a katonai vétség esetében – mérlegelési/döntési lehetőségével élve – a megvalósított magatartás körülményeire figyelemmel (*a cselekmény tárgyi súlya, az elkövetés jelleg, a magatartás észlelési körülményei, az elkövető beismerő magatartása*) a bűncselekmény elbírálását fegyelmi jogkörbe utalhatja, amennyiben a katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető¹⁸. A beosztottja által megvalósított katonai vétség esetében a fegyelmi eljárásra történő utalást a fegyelmi jogkör gyakorló előljáró is kezdeményezheti a nyomozást végző ügyészi szervnél.

A cselekmény fegyelmi jogkörbe „kerülése” több szempontból is kedvező jogszabályi körülményt terem. Egyfelől a fenytés kiszabására jogosult előljáró a magatartás megítélésekor mérlegelés alapján dönthet a normaháttérben meghatározott fegyelmi fenytések alkalmazásáról, vagyis maximálisan érvényesítheti elvárasi rendszerét. Másfelől a jogsértést elkövető rendőr lényegesen rövidebb eljárási határidőn belül, kisebb mértékű elmarasztalásban részesül a fegyelmi szankció-rendszer alapján, mintha vele szemben büntetőeljárás folyt volna.

A katonai vétségek fegyelmi jogkörben történő elbírálását a rendőrség esetében statisztikai adatok alapján értékeljük, azok alapján tesszük megállapításokat. Alapvető értékelési szempontként határoztuk meg a katonai

¹⁸ *A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 700 §.*

bűncselekmények számának, tendenciáinak alakulását, ezen belül értékeli azt, hogy a jelzett – a fegyelemkezelés szempontjából kedvező – jogintézmény, a fegyelmi jogkörbe visszautalás alkalmazása milyen hatást gyakorolhat a rendőri szervezet állománymegtartó képességére.

Az elemzésemhez az ORFK Fegyelmi Osztályon rendelkezésre álló országos fegyelmi statisztikai adatbázist használtuk, mely a rendőrség¹⁹ hivatásos állományú tagjaival szemben jogerősen lezárt fegyelmi tárgyú eljárások adatait tartalmazza, a rendszer normában szabályozott módon működik²⁰. Tanulmányunkban 2009 és 2018 év között időszakban a katonai büntetőeljárás adatokat dolgoztuk fel. Megítélésünk szerint az általunk értékelt, jogerősen elmarasztalással lezárult eljárások adatai – önmagukban is – megalapoznak egyfajta objektív értékelést, mivel a felhasznált statisztika valamennyi értékelt évben azonos rendszer alapján készült.

¹⁹A statisztika kizárólag a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (Hszt.) 1. § a) bekezdésében meghatározott általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv állománya által elkövetett normaszegések adatait tartalmazza, a tanulmányban a rendőrség kifejezését kizárólag e szervezetre vonatkozóan használjuk.

²⁰A fegyelemkezelő adatállománnyal kapcsolatos feladatokról kiadott 11/2013. (III. 29.) ORFK utasítás

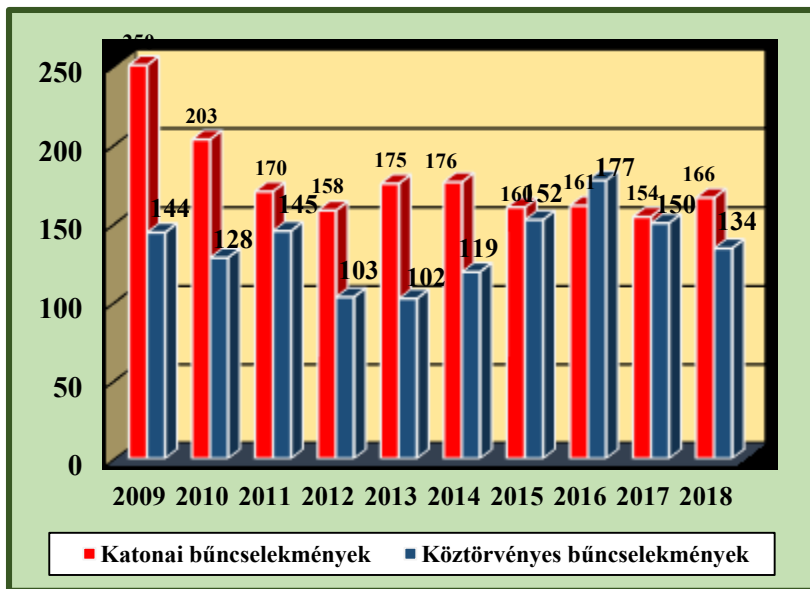
A statisztikai adatok értékelése

	Értékelt évek	Katonai bűncselekmény (fő)	Köztörvényes bűncselekmény (fő)	Összes bűncselekmény (fő)
1.	2009	250	144	394
2.	2010	203	128	331
3.	2011	170	145	315
4.	2012	158	103	261
5.	2013	175	102	277
6.	2014	176	119	295
7.	2015	160	152	312
8.	2016	161	177	338
9.	2017	154	150	304
10.	2018	166	134	300

1. számú táblázat: A jogerősen elmarasztalással lezárt bűncselekmények száma és típusai 2009 és 2018 között az elkövetők számának feltüntetésével²¹ (rendőrség hivatásos állománya) Készítette: Kardos Sándor, forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai

A katonai bűncselekmények száma az általunk meghatározott kezdő évben (2009 év) volt a legmagasabb, a köztörvényes bűncselekmények esetében a 2016-os évben születt a legtöbb elmarasztalás. Kijelenthető, hogy mindkét jogsértés esetében az évekénti számszaki változás eltérő tendenciát mutat, annak dinamikája eltérő. Az adatok változását szemléletesen mutatja az 1. számú ábra.

²¹ A táblázat kizárólag az ügyészi, vagy bírói szervek által alkalmazott jogerős elmarasztalások adatait tartalmazza, abban nem kerültek feltüntetésre - a tanulmány későbbi részében vizsgálatra kerülő - fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai büntetőeljárások.

1. számú ábra: Jogerősen elmarasztalással lezárt katonai és köztörvényes büntetőeljárások megoszlása 2009 és 2018 között (rendőrség hivatásos állománya) Készítette: Kardos Sándor, forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai

A statisztikai adatok alapján az értékelésben kezdő és az utolsó évek összevetését bűncselekmény típusonként külön-külön is elvégeztük:

- a katonai bűncselekmények száma a kezdőév értékéhez képest jelentős, csaknem 34%-os csökkenést mutat, (250 főről 166 főre),
- a köztörvényes bűncselekmények száma a kezdőév értékéhez képest ettől kisebb mértékben, mindössze 7%-al csökkent (144 főről 134 főre).

Összegésében kijelenthető, hogy az adatok alapján – a kimutatott csökkenésen túlmenően változási tendenciák nem állapíthatók meg, mivel az adatok évenként nagyon eltérők. A statisztikai

számok évenként tapasztalt eltéréseit/kilengéseit előidéző okok kizárólag a számok alapján nem vizsgálhatóak, ahhoz az eljárások teljes körű elemzése szükséges, melyre jelen tanulmány kereti között nincs lehetőség. Az viszont tény, hogy köztörvényes bűncselekmény elkövetése miatt indult büntetőeljárás akár élveig is elhúzódhat, mely alapján az egy adott évben a statisztika alapján kimutatható változások évekkel korábbi elkövetést takarnak. A katonai bűncselekmények esetében viszont lényegesen rövidebb ideig, gyakran „csupán” hónapokig tart az eljárás, így az e magatartásokhoz kapcsolódó statisztika pontosabban mutatja egy-egy év elkövetéseit. E körülményre tekintettel a kétféle büntetőeljárás típus statisztikai adatváltozásainak összevetése alapján korlátozott mértékű megállapítások fogalmazhatóak meg.

A leírtakra figyelemmel annyi megállapítást teszünk az adatokra figyelemmel, hogy a kezdő év és az utolsó értékelt évek viszonyában kimutatható esetszám csökkenés mindkét bűncselekmény típusnál utalhat a rendőri állomány erkölcsi-fegyelmi helyzetének javulására az értékelt tíz éves időszakban. Kijelenthető ez annak tükrében is, hogy a rendőrség általános erkölcsi-fegyelmi helyzetét nem elsődleges és kizárólagosan a bűncselekmények kapcsán történt elmarasztalások száma határozza meg, de e jelentős tárgyi súlyú elkövetések mérséklődése önmagában is érdemleges információval szolgál.

A statisztikai alapján a jogerősen lezárt katonai bűncselekményeket külön is, az elkövetési magatartások alapján megvizsgáltuk, melyek megoszlását a 2. számú táblázat tartalmazza.

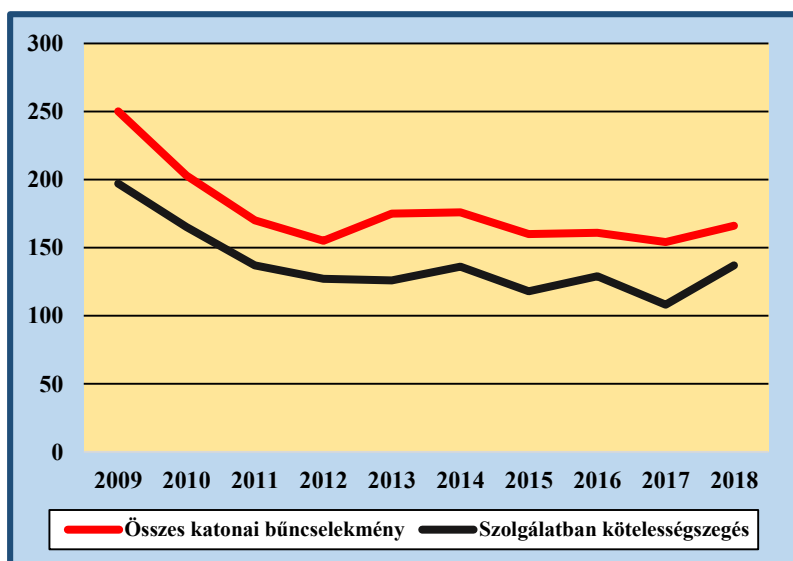
KATONAI JOGI ÉS HADIJOGI SZEMLE
2020/3. SZÁM

Katonai bűncselekmények	Elkövetők száma éves bontásban (fő)									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
önkéntes eltávozás	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
kötelességszegés szolgálatban	197	165	137	127	126	136	118	129	108	137
szolgálati feladat alóli kibúvás	25	18	5	6	25	10	7	13	10	7
jelentési kötelezettség megszegése	9	7	7	4	3	-	4	1	2	1
szolgálati visszaélés	4	1	2	1	4	8	14	7	5	6
parancs iránti engedetlenség	4	6	4	5	3	5	3	1	5	2
előjáró, szolgálati közeg elleni erőszak	-	-	-	1	2	-	1	-	-	-
szolgálati tekintély megsértése	5	5	8	7	7	8	9	6	18	9
alárendelt megsértése	3	-	2	1	3	2	1	4	3	3
előjárói hatalommal visszaélés	-	-	1	-	-	2	-	-	1	-
előjárói intézkedés elmulasztása	3	1	-	2	2	4	2	-	1	1
ellenőrzés elmulasztása	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-
egyéb katonai bűncselekmény	-	1	2	-	-	-	1	-	1	-
Összesen (fő)	250	203	170	155	175	176	160	161	154	166

2. számú táblázat: A jogerősen elmarasztalással lezárt katonai bűncselekmények száma 2009 és 2018 között²² (rendőrség hivatásos állománya) Készítették Kardos Sándor.
Forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai

²² A táblázat a katonai bűncselekmények esetében a vétségi és büntetési alakzatokat együttesen tartalmazza.

Az adatok alapján a legnagyobb számban és arányban a kötelességszegés szolgálatban elkövetése miatt történt jogerős elmarasztalás, mind az egyes években, mint a teljes időszakban (az értékelt időszakban az összes katonai bűncselekmény miatti elmarasztalás 78 %-a e bűncselekmény elkövetés miatt következett be). A katonai bűncselekmények és a kötelességszegés szolgálatban számszaki változását szemléletesen mutatja a 2. számú ábra.

2. számú ábra: Jogerősen elmarasztalással lezárt összes katonai bűncselekmény, valamint a szolgálatban kötelességszegés esetszámának változása 2009 és 2018 között (rendőrség hivatásos állománya) Készítette: Kardos Sándor, forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai

Az évenként eltérő számszaki arányok ellenére is összefüggés mutatható ki az adatok alapján az összes katonai bűncselekmény, valamint a kötelességszegés szolgálatban

elkövetésének értékelt 10 évben bekövetkezett változásában. Az értékelt időszakban a két adatsor csaknem folyamatosan együtt változik, dinamikájuk jelentős mértékben egybevág. Tekintettel a statisztikai számadatok alapján felrajzolt „vonal” egyező változására, valamint arra, hogy a kötelességszegés szolgálatban az összes katonai elmarasztalás jelentős részét tette ki a teljes értékelt időszakban, kijelenthető, hogy ezek konkrét bűncselekmény előfordulási gyakorisága határozta meg alapvetően a rendőrség hivatásos állományú tagjai által elkövetett, és jogerősen elmarasztalással zárul katonai bűncselekmények tendenciáját 2009 és 2018 között.

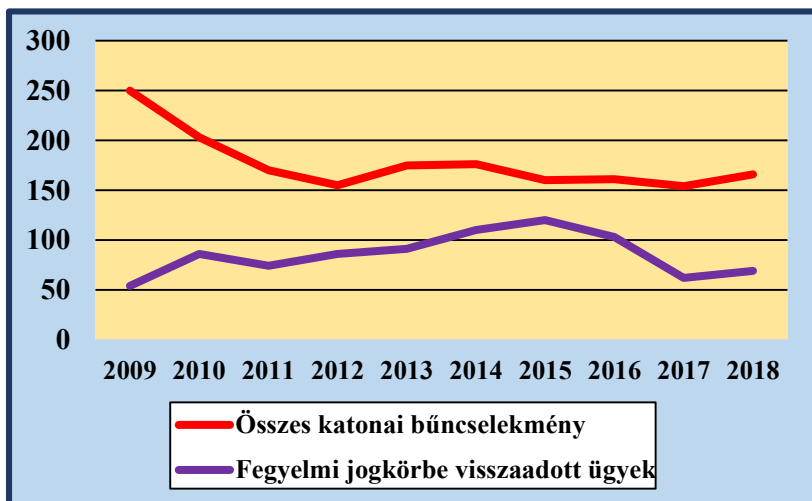
Az esetszámokat tekintve a katonai bűncselekmények között nagyságrendileg kisebb jelenléttel bír a következő, a *szolgálati feladat alóli kibúvás* (az összes elmarasztalás 7 %-a), valamint a *szolgálati tekintély megsértése* (az összes elmarasztalás 5 %-a). Előfordulásuk aránya nem számottevő, és e magatartások adatváltozása nem esik egyben az összes katonai bűncselekmény adatainak változásával, vagyis kijelenthető, hogy az éves számadatokra, illetve azok változására e magatartások nem gyakorolnak kimutatható hatást.

4. A fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai vétségek statisztikai adatainak értékelése

Fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai vétségek száma (fő)									
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
54	86	74	86	91	110	120	103	62	69

3. számú táblázat: A fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai vétségek száma 2009 és 2018 között (rendőrség hivatásos állomány) Készítette: Kardos Sándor, forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai

A fegyelmi jogkörben elbírált katonai vétségek és az összes katonai elmarasztalás értékelt 10 évben történt változását a 3. számú ábra tartalmazza.

3. számú ábra: Az összes katonai büntetőeljárás, valamint a fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai vétség számának változása 2009 és 2018 között (rendőrség hivatásos állománya) Készítette: Kardos Sándor, forrás: ORFK Fegyelmi Osztály statisztikai adatai

Az adatok évenként nagyon változó értékeket mutatnak, megállapítható, hogy a jogintézmény alkalmazási esetszáma 2011 és 2015 között folyamatosan emelkedett (az első értékelt évben a fegyelmi jogkörbe visszaadott ügyek száma mindössze 22 %-a volt az ügyészi, bírói szervek által jogerősen elmarasztalással lezárt nyomozások számának, 2015-ben ez az arány már csaknem 75 %-ot tett ki). Az ezt követő két év csökkenését követően az utolsó értékelt évben ismét kis mértékű emelkedés mutatkozott a számok terén.

A konkrét eljárási adatok ismerete nélkül²³ a kimutatható számbeli változásokat megítélésünk szerint az ügyészi szervezetben bekövetkezett változások (is) eredményezhették. 2011-ben ugyanis hatályba lépett az ügyészségről szóló törvény²⁴, mely – többek között – rendelkezett a katonai nyomozást végző ügyészi szervezetnek az ügyészség rendszerébe történő teljes integrálásáról. Az új szervezet bővülő/megnövekedő munka terheinek mérséklése érdekében a korábbi évekhez képest nagyobb, és évenként növekvő számban élt az ügyészi szervezet a katonai vétségek fegyelmi jogkörbe adásáról azon esetekben, mikor a jogszabályok ezt lehetővé tették. E megállapítást az akkori fegyelmi szakterületi szakmai tapasztalatok is alátámasztják.

A statisztikai adatok 2016 és 2017 években mutatkozó csökkenése – véleményünk szerint – visszavezethető az ügyészi szervezet belső-szervezeti átalakítására²⁵, mely az egész szervezet napi munkavégzésére, ügykezelésére, az eljárások lefolytatásának, az ügyek átadásának gyakorlatára is – kimutatható – hatással volt.

A statisztikai „görbe” az utolsó értékelt évben ismételt emelkedést mutat a fegyelmi jogkörbe visszaadott katonai

²³ A fegyelmi statisztikai adatok arra vonatkozóan nem tartalmaznak információt, hogy a fegyelmi jogkörbe visszaadott eljárások mely bűncselekmények elkövetése miatt indultak, mivel a fegyelmi eljárás már nem az alapbűncselekmény, hanem fegyelemsértés miatt folyik tovább az eljárás, és annak lezárását követően kizárólag a fegyelmi vétség megnevezése kerül be a statisztikai adatbázisba.

²⁴ *A legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvény*, melyet az Országgyűlés 2011. november 28-i ülésnapján fogadott el

²⁵ *Az ügyészség szervezetéről és működéséről szóló 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás, valamint ezzel összefüggésben egyes legfőbb ügyészi utasítások módosításáról a legfőbb ügyész 16/2015. (XII. 17.) LÜ utasítása.*

vétségek terén, igaz, ez az emelkedés csupán egy év viszonylatában érzékelhető. Figyelembe véve viszont azt a körülményt, miszerint a táblázatban nem feltüntetett 2019 évi számok is emelkedést mutatnak a tendencia egyértelmű (jelen publikáció elkészítésekor a 2019 évi statisztika már elkészült, az adatok rendelkezésre állnak, de azok még nem nyilvánosak, nem kutathatóak).

E jelzett utolsó időszakbeli számszaki változás egybevág az új Be.²⁶ hatályosulásának időszakával. A törvény adta eljárási változások közül kiemelés érdemel – vizsgálati szempontunkra figyelemmel – a regionális illetékességű ügyészségi rendszer, mely szoros szakmai együttműködést fenntartását tette lehetővé a területi rendőri szervekkel. E körülmény, vagyis a szoros (akár napi jellegű) szakmai együttműködés az ügyészség és a rendőri szervek között, jelentős mértékben segítette elő (és segíti elő napjainkban is) a katonai vétségek fegyelmi jogkörbe utalása rendszerének fenntartását. E megállapítást a fegyelmi szakterületi napi tapasztalatok is igazolják.

Nem elhanyagolható a jogszabályi környezet azon változása sem, miszerint az új törvény szabályozása értelmében bővül az ügyészi nyomozások feladat és hatásköre, mely jogszabályi környezetben – a munka terhekre figyelemmel – az ügyészi szervek gyakran/előszeretettel élnek az ügyek fegyelmi jogkörbe utalásának lehetőségével azon esetekben, amikor a jogszabályi környezet ezt lehetővé teszi.

A leírtak alapján a katonai vétségek fegyelmi jogkörbe történő visszaadásának évenkénti emelkedése, vagy csökkenése – megítélésünk szerint – nem utal egyértelmű módon az állomány romló, vagy javuló erkölcsi-fegyelmi helyzetére, már

²⁶ A büntetőlejárásról szóló 2017. évi XC törvény, mely 2018. július 01-én lépett hatályba.

csak ezért sem, mert a „visszaadások” esetszáma nem esik egybe az összes katonai bűncselekmény esetszámával.

A jogintézmény alkalmazását folyamatosan indokolta az a körülmény is, hogy ezen eljárási forma mind a munkáltató, mind a munkavállaló szemszögéből előnyös eljárásjogi helyzetet teremt.

A fegyelmi jogkörbe visszautalt katonai eljárások esetében ugyanis nem büntető ítélet születik, hanem fegyelmi fenytés kiszabásának nyílik meg a lehetősége, ezáltal jobban érvényesíthető a fegyelmi jogkör gyakorlójának szankcionálási lehetősége, valamint a szankciók mielőbbi alkalmazása jelentős visszatartó erőt generál az állomány körében. A jogintézmény a katonai vétséget elkövető szempontjából is kedvező azáltal, hogy rövidebb ideig áll az eljárás hatálya alatt (az eljárást a fegyelmi szabályozók alapján általában 30 napon belül lezárul). Ezen túlmenően – az ügyészi szervek szakmai elvárásnak megfelelően – az esetek döntő többségében pénzbírság fenytés kerül kiszabásra, ennek mértéke viszont lényegesen kisebb a fegyelmi eljárás keretében, mint a katonai büntetőeljárás során alkalmazott pénzbüntetés.

5. Összegzés

A katonai bűncselekményt elkövető rendőr esetében az eljárást megalapozó – bizonyított – normaszegés nem maradhat szankció nélkül, s így van ez akkor is, ha a katonai bűncselekmények jelentős része olyan jellegű magatartás miatt indult, melyek megítélése nem „követeli meg” a bírósági eljárásban történő szankcionálást, vagyis fegyelmi jogkörben elbírálnak. Az elkövető elmarasztalásához, valamint másoknak a jogsértés elkövetésétől történő visszatartásához kapcsolódó munkáltatói igények és elvárások ezen eljárási formában is érvényesíthetők, biztosíthatók.

Úgy ítéljük meg a leírtak alapján, hogy a katonai vétségek fegyelmi jogkörbe visszaadásának jogintézménye az egyik lehetséges – bár tudjuk nem az egyetlen – útja a rendőri szervezett állománytartó képességének a fokozása érdekében.

A katonai vétséget megvalósító rendőr szemszögéből megközelítve a kérdést, ennek egyik összetevője a már említett, a büntetőeljáráshoz képest kedvezőbb eljárási rend, miszerint az elkövető részére lényegesen kedvezőbb jogi környezetet biztosít a fegyelmi eljárás szabályrendszere, mint egy büntetőeljárás.

A másik összetevő az, hogy a parancsnok az elkövető „személyére szabva” határozhatja meg az elmarasztalás mértékét/nagyságát, melynek során – mivel beosztottját ő ismeri legjobban – figyelembe veheti az elkövető szakmai előéletét, teljesítményét, valamint az érinett egyéb (emberi, családi, személyes) körülményeit és jellemzőit is. Ezáltal a fegyelmi jogkörben történő elbírálási rend révén az eljárás tárgyát képező magatartások megítélésekor teljes mértékben érvényesül a fegyelmi jogkörrel rendelkező parancsnok érték- és elvárási rendszere. E körülmények a katonai büntetőeljárás keretében nem feltétlenül kerülnek minden esetben – ilyen széles körben – értékelésre. A katonai vétség elkövetőjével szemben alkalmazott jogszerű és megalapozott, de arányában, mértékében nem túl súlyos, és az érintett rendőr szakmai munkáját és egyéb körülményeit is maximálisan figyelembe vevő elmarasztalás az esetek nagy többségében jelentősebb visszatartó erővel bír a jövőbeli elkövetés vonatkozásában, mint egy-egy nagyon súlyos és/vagy jelentős mértékű büntetés.

A leírtak alapján megfogalmazható, hogy az a körülmény, miszerint a hivatásos állományú rendőr által elkövetett katonai vétségek esetében a szankcionálásról nem az ügyészség, vagy a bíróság, hanem a parancsnok dönt

sokszempontú mérlegelés alapján, pozitív érzelmi hatás, egyfajta pozitív érzelmi kötődés megalapozására lehet alkalmas az elkövetőben a rendőri szervezet iránt.

A katonai jellegű szervezet tagjaival szembeni e speciális, a „civil” szférában egyáltalán nem ismert eljárási rend, vagyis a katonai vétségek elbírálásának parancsnoki lehetősége az állománymegtartó „funkció” mellett is eleget tesz a rendőri szervezet rendjének és fegyelmének fenntartásához kapcsolt vezetői igényeknek.

Mindezek alapján a jövőben is indokoltnak véljük, hogy a fegyelmi jogkörrel rendelkező előljárók – azon esetekben, amikor a jogszabályi környezet ezt lehetővé teszi – törekedjenek arra, hogy minél nagyobb számban kezdeményezzék a beosztottaik által elkövetett katonai vétségek fegyelmi jogkörbe történő utalását. Ezen eljárások – az általunk kifejtettek alapján – önmagukban is fokozzák az egyénnek a szervezethez kötődését.

Ezen túlmenően a jogintézmény következetes alkalmazása fokozhatja, felerősítheti, illetve kiegészítheti a rendőri szervezet állománymegtartó képességének fokozása érdekében foganatosított egyéb személyzeti és humánpolitikai intézkedések pozitív hatásait.

Csiha Gábor

Haditudósítás a honvéd igazságügyi karról

A honvéd igazságügyi (hadbírói) kar előképe az 1848-49. évi szabadságharc idejére nyúlik vissza, azonban strukturált testületként csak az 1867. évi kiegyezést követően, a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium felállítása után jött létre. Ebben az időben – figyelemmel arra is, hogy a honvédség vezényleti-szolgálati nyelve a magyar volt – igen csekély számú magyarul tudó, magyar állampolgárságú, bírói, illetve ügyvédi-jogtudori vizsgát tett, állam és jogtudományi végzettségű férfi állt rendelkezésre, aki a katonai szolgálatra is alkalmasnak találtatott.

Nem véletlen, hogy az 1876. évi ideiglenes szervezeti szabályzat¹ szerint a honvédség hadbírói tisztikarának állománytáblájában mindösszesen 22 hadbírói és 9 hadbíró gyakornoki állás volt rendszeresítve, melyet 18 fő szabadságolt – szolgálaton kívüli – státusz egészített ki.

A Honvédelmi Minisztériumban először 1872-ben², a 2. ügyosztálynál – amely a tábornokok, törzs és főtiszték személyi ügyeit volt hivatott intézni – rendszeresítettek egy törzshadbírói beosztást, aki az 1873. évben felállított 10. honvéd igazságügyi ügyosztály vezetésében nyert végleges alkalmazást.³ Ettől kezdődően 1914-ig – a honvédség bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. hatályba lépéséig – címezték a törzshadbírót a honvéd hadbírói tisztikar

¹ HM 313/1876. Eln. határozmány Honvédségi Közlöny, Budapest 1876. 32. o.

² SPÁ CZAY Hedvig: A HM szervezete 1867-1918, In: *Levéltári Szemle*, 1970/2. szám, 278. o.

³ SPÁ CZAY: i .m. 282. o.

főnökeként is. Ebben az időszakban a hadbírói karba tartozott az 1871-ben felállított honvéd kerületi bíróságok, valamint a másodfokon eljáró Honvéd Főtörvényszék bírói állománya is.⁴

A Kbp. a vád képviselőjét a katonai állományúak közül állított ügyészi tisztre bízta a dandárbíróságok előtti eljárásban, míg a hadosztálybíróság előtt hivatásos állományú honvéd ügyész, a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék mellett pedig a honvéd koronaügyész járt el, utóbbiakat a hadbírói karból kinevezve. E tisztikar vezetőjét – mivel már nem csak ítélelbírók és vizsgálóbírók eljárója volt – a továbbiakban a honvéd igazságügyi tisztikar főnökeként nevesítették.

Az első világháborút követően 1919-ben, a szegedi ellenkormány honvédelmi minisztériumában 12. sorszámon az igazságügyi, 13. sorszámon pedig a bírói személyi ügyek osztályát szervezték meg, amelyeket 1920-tól 13. szám alatt egyesítettek.⁵ 1915. és 1945. között a honvéd igazságügyi kar főnöke közvetlen a honvédelmi miniszternek volt alárendelve. A Szálasi-kormány alatt 1945 januárjától az igazságügyi osztályt hadbíróira nevezték át.⁶

Ezzel párhuzamosan 1945 januárjában a Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztériumában felállították az ún. „hadbírói csoportot”, amely hadbírói és büntetőjogi osztályra tagozódott, kilenc hadbírói állással, amelyből ötöt sikerült feltölteni.⁷ De a csoportnak nem volt kinevezett vezetője, amelyet év közben

⁴ KELEMEN Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867-1949*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2017, 53. o.

⁵ SPÁCZAY Hedvig: A HM szervezeti változásai a Horthy- korszakban I. rész 1919-1935, In: *Levéltári Szemle*, 1971/1-3.szám, 44., 51. o.

⁶ SPÁCZAY Hedvig: Adalékok a m. kir. HM. 1944-45. évi szervezetéhez, In: *Levéltári Szemle*, 1976/2-3 szám, 88. o.

⁷ *A katonai igazságügyi szervek története. I. kötet* (szerkesztő nélkül), Budapest, IM Katonai Főosztály belső kiadványa, 1985, 6. o.

átkereszteltek igazságügyi csoporttá, majd 1946-tól átalakították igazságügyi osztállyá, és ennek az élére állították a hadbírói tisztikar főnökét, aki 1948-ig a politikai államtitkárnak, majd a Honvédség Felügyelőjének, 1949-től pedig a miniszternek, illetve az Elhárító Főcsoportfőnöknek volt alárendeltje apparátusával.⁸

Jogi kuriózum, hogy az 1948. évi LXII. tc. által megteremtett katonai főügyészi poszt betöltője – akit a hadbírói karból neveztek ki – 1949-től egyben a honvéd igazságügyi kar főnöke is lett, aki miniszteri osztályvezetőből 1952-ben az igazságügyi csoportfőnökké vált.⁹ Ő irányította a törvényelőkészítő, az ügyészi felügyeleti, a bírói felügyeleti, a büntetőügyi és a személyügyi osztályokat, továbbá a Titkos Iroda tevékenységét is, valamint előljárója volt az 1946. június 15-én¹⁰ felállított katonai ügyészi szervezetnek, továbbá a honvéd-haditörvényszékek, a Katonai Főtörvényszék és a katonai büntetőintézetek hivatásos állományának és polgári alkalmazottainak.

1953. július 30-án lépett hatályba a Magyar Népköztársaság ügyészségéről szóló 1953. évi 13. évi tvr., ekkortól a Magyar Néphadsereg Katonai Főügyészsége, valamint a magasabb katonai egységek ügyészségei a Legfőbb Ügyészség irányítása alá kerültek. Ezzel egyidőben a Honvédelmi Minisztérium ügyészi felügyeleti osztályát feloszlatták, az egységes honvéd igazságügyi kar megszűnt létezni. A katonai ügyészek a továbbiakban nem viselték

⁸ MARKÓ György: *A HM szervezete 1945-1956*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2011, 151-154., 164. o.

⁹ MARKÓ: i. m. 95. o.

¹⁰ *Háború idejére szóló honvéd büntetőeljárásjogi rendelkezések alkalmazásának megszüntetése, továbbá a honvéd igazságügyi szervezet, módosítása és ezzel kapcsolatos intézkedések tárgyában kibocsátott 1740/1946. M. E. sz. rendelet.*

rendfokozatuk előtt a fegyvernemi hb. (hadbíró) rövidítést. A folyamat lezárásaként az 1954. évi 11. tvr. a Magyar Népköztársaság Néphadserege Ügyészsége elnevezést megváltoztatta a Magyar Népköztársaság Katonai Ügyészségre.

Az elsőfokú haditörvényszékek az 1954. évi II. tv. szerint különbírósként tagozódtak be a polgári bírói szervezetbe, az 1952-ben a Katonai Főtörvényszék jogutódjaként megnevezett Katonai Felsőbírószág¹¹ hadbírói állománya a 13/1955. (III.1.) MT r. alapján az újonnan felállított Legfelsőbb Bírószág Katonai Kollégiumához került. A Honvédelmi Minisztérium igazságügyi apparátusából pedig a III/1955. (I. 11.) MT r.-nek megfelelően megalakították az Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztályát, melynek hadbíró vezetője a miniszter katonai helyettesévé vált. Ez a struktúra 1992-ig létezett.

A katonai bíróságok különbírósgági jogállása 1991. december 31-ével, az 1991. évi LXII. tv. előírása szerint szűnt meg. Ekkor öt megyei (fővárosi) bíróságon katonai tanácsok alakultak hivatásos hadbírókkal, míg ugyancsak megszűnt a Legfelsőbb Bírószág Katonai Kollégiuma. Az ott szolgáló katonai bírákat a hivatásos állományból leszerelték. Újabb változást a 2003. július 1-től hatályba lépett a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. hozott, mert ekkor került hivatásos katonai bírókkal felállításra fellebbviteli fórumként a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa.

1953-at követően a katonai ügyészi szervezetről a 29/1954. (IV.5.) MT r. adott részletes leírást, amelyet azután az 1/1960. LÜ utasítás, később pedig az 5/1975. LÜ utasítás

¹¹ *Az 1951. évi III. törvénybe iktatott büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és a katonai büntető eljárásban való alkalmazásáról szóló 1951. évi 31. tvr. (Bpe.) 22. § (1) bek.*

váltott fel. Annak ellenére, hogy a katonai ügyészi szervezet egyben a Honvédelmi Minisztérium költségvetési fejezetében is szereplő, katonai szervezet is volt, alapító okiratának kiadására az 1946. évi megalakulása ellenére csak 2010. évben került sor, a 2/2010. (VI.26.) HM-LÜ együttes határozattal. A katonai ügyészek fegyvernemi napjává a Honvéd Vezérkar főnöke – megemlékezve a Kbp. 1912. évi szentesítési napjáról – 2002. évben július 8-át jelölte ki, míg a köztársasági elnök ugyanezen napon csapatzászlót adományozott a szervezet részére.¹²

A 2010. évben megrendezésre került X. Budapesti Katonai Büntetőjogi Konferencián jelentette be a legfőbb ügyész, hogy az irányítása alatt álló katonai apparátust – a katonai szervezeti jelleg egyidejű megszüntetésével – 2012. január 1-től integrálni kívánja az ügyészség szervezetébe, úgy, hogy a katonai ügyészek a hivatásos katonai jogállásukat egyidejűleg megtartsák. Ennek végrehajtására adta ki a honvédelmi miniszter és a legfőbb ügyész a 144-53/2011. számú okiratot, a katonai ügyészség megszüntetéséről. A folyamat végén a szervezet csapatzászlója bevonásra került a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézete és Múzeumába 2011 decemberében.

2012. január 1-t követően az elsőfokú katonai ügyészségek szerepét jogutódként a Központi Nyomozó Főügyészség (KNYF) és annak öt regionális osztálya vette át. A főügyészségen felállításra került a nyomozó főügyész katonai helyettese álláshely. Az integráció 63 katonai ügyészt, egy alügyészt és két fogalmazót érintett.

A katonai büntetőeljárásban másodfokon ezután országos hatáskörrel eljáró Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség

¹² ETTIG Antal: A katonai ügyészi szervezetről, In: *Ügyészek Lapja*, 2006/6. szám, 7. o.

Büntetőjogi Osztályára két katonai ügyész került beosztásra. A Legfőbb Ügyészségre nyolc főt helyeztek át, ebből négyen az akkor létesült Kiemelt és Katonai Ügyek Főosztálya, Katonai és Korrupciós Ügyek Osztályára kerültek, a nyomozásfelügyeleti feladatok ellátására. További egy-egy fő katonai ügyészt helyeztek a Büntetőbíróválasztási Ügyek Főosztályára, az Informatikai Főosztályra, a Közérdekvédelmi Főosztályra, valamint a Nemzetközi és Európai Ügyek Főosztályára.¹³

Ugyanebben az időben négy fő másodfokú, míg tíz fő elsőfokú katonai bíró szolgált a bírósági szervezetben. A régi büntetőeljárás törvény pedig akként módosult,¹⁴ hogy a katonai büntetőeljárásban a nyomozati és vádképviselési feladatokat a legfőbb ügyész által kijelölt – polgári állású – ügyész is elláthatja.

A 2012. évi XXXVI. tv. felállított egy régi-új állami fegyveres testületet, az Országgyűlési Őrséget, amelynek hivatásos állományú tagjai – az állami hivatásos tűzoltóságok és a polgári védelmi szervezet összevonásával 2000. évben létrehozott katasztrófavédelmi szervezet hivatásos tagjaival együtt – 2013. január 1-től az 1978. évi IV. tv. 122. § (1) bekezdése szerinti büntetőjogi értelemben vett katonák lettek és a törvény XX. fejezetében szabályozott katonai bűncselekményeiket katonai büntetőeljárás keretében kellett elbírálni.

2013. december 31-ig a régi Be. 470. § (1) bekezdése a következő személyi és tárgyi hatáskört határozta meg a katonai büntetőeljárásban:

¹³ *Ügyészségi Közlöny*, 2011/12. szám, 522-524. o.

¹⁴ *Az egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról szóló* 2011. évi CL. tv. 64. § (1) bek.

- A katona által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény.
- A Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény.
- A büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári titkosszolgálatok hivatásos állományú tagjainak a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekményei.
- A szövetséges fegyveres erők tagjai által belföldön, valamint e személyeknek a Magyarország határain kívül tartózkodó magyar felségjelű úszólétesítményen, vagy légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekménye.

A katona büntetőjogi fogalma alá eső személyeket pedig a 2013. július 1-jén hatályba lépett új büntető törvénykönyv (Btk), a 2012. évi C. tv. 127. § (1) bekezdése rögzítette, úgyis, mint:

- A Magyar Honvédség tényleges állománya.
- A rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, a katasztrófavédelmi szervezet, valamint az Országgyűlési Őrség hivatásos állománya.

Külön érdemel említést, hogy a Nemzeti Adó és Vámhivatal hivatásos állományú tagjait a 2012. évi CCXXIII. tv. 318. §-ának 10. pontja 2012. december 17-én büntetőjogilag katonának minősítette, mely rendelkezést 2013. június 3-án a 2013. évi LXXVII. tv. 19. §-a mellőzte az új Btk. szövegezéséből.

A 2013. évi CLXXXVI. tv. 2014. január 1-i hatállyal hatáskör bővítést hozott a katonai büntetőeljárásban, mert ettől fogva a rendőrség, a katasztrófavédelem, valamint az

Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagjainak a szolgálati helyen, vagy a szolgálattal összefüggő bűncselekményeit katonai ügyészek nyomozták és katonai bírók bírálták el. Ezt a kibővített hatáskört tartotta meg a 2018. július 1-jén hatályba lépett új büntetőeljárás kódex, a 2017. évi XC. tv. 696. § (1) bekezdése is.

2016. évben módosult az ügyészség szervezetéről szóló 12/2012. (VI.8.) LÜ utasítás (SZMSZ.), ekkor a katonai ügyészi nyomozások felügyeletét ellátó főhatóságnál január 1-jén megkezdte működését a Terrorizmus, Pénzmosás és Katonai Ügyek Főosztálya, Katonai és Terrorizmus Elleni Ügyek Osztálya. Ezzel párhuzamosan a katonai büntetőeljárásra tartozó korrupciós bűncselekmények nyomozását a Legfőbb Ügyészség Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztálya látta el.

Az új Be. hatályosulását követően rendelte el a legfőbb ügyész, hogy 2018. november 1-jével kezdje meg működését a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség keretein belül a másodfokú és a rendkívüli perorvoslati katonai ügyészi feladatok országos ellátására a Katonai Ügyek Osztálya, három fő hivatásos állománnyal. (A F.F.F. ügyrendjéről szóló 1/2018 (X.31.) ffü. körlevél)

2018. évben a legfőbb ügyész újra szabályozta az ügyészségi nyomozást a 12/2018. (VI.29.) LÜ utasítással, majd a szervezetkoncentráció eredményeként 2019. február 1-jével megszűntek a megyei főügyészségek ügyészi nyomozó apparátusai – kivéve Budapestet, ahol felállt a Fővárosi Nyomozó Ügyészség – melyek feladatait a KNYF Nyomozó Osztálya, valamint a regionális osztályok bázisán létrehozott öt járási szintű regionális ügyészség vette át, ahol teljesítik az elsőfokú katonai ügyészi feladatokat, míg a

nyomozásfelügyeleti tevékenység a KNYF újonnan felállított Nyomozásfelügyeleti Osztályához került.¹⁵

A 2012. évi integrációt követően az Országgyűléshez benyújtott legfőbb ügyészi éves beszámolóok adnak tájékoztatást a 2012-2018. év közötti időszakban elrendelt katonai büntetőeljárásokról, a vádemelésekről, valamint a vádemelésekkel érintett katonai bűncselekmények számadatairól. Eszerint:

- 2012. évben 2359 bűnügy, 310 vádemelés volt, 470 katonai bűncselekményt érintően.
- 2013. évben 2017 bűnügy, 539 vádemelés volt, 595 katonai bűncselekményt érintően.
- 2014. évben 5620 bűnügy, 497 vádemelés volt, 622 katonai bűncselekményt érintően.
- 2015. évben 1527 bűnügy, 421 vádemelés volt, 611 katonai bűncselekményt érintően.
- 2016. évben 1579 bűnügy, 398 vádemelés volt, 575 katonai bűncselekményt érintően.
- 2017. évben 1568 bűnügy, 469 vádemelés volt, 381 katonai bűncselekményt érintően.
- 2018. évben a bűnügyekről nem közöltek adatot, azonban 270 vádemelés 451 katonai bűncselekményt érintett.¹⁶

Látható, hogy a hatáskörbővítés 2014. évben kimagasló terhet jelentett a katonai ügyészek számára, akiknek létszáma évről-évre csökken. Jelenleg (2020. július 1. állapot) mindössze 50 fő katonai ügyész – akik közül hárman jelenleg nem látnak el katonai büntetőeljárásra tartozó feladatokat – teljesít

¹⁵ 23/2018. (XI.30.) LÜ utasítás 1. §; 12/2012. (VI.8.) LÜ utasítás 42. § (3) bek., 43. § (2) bek. a./ pont és 47. §.

¹⁶ <http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/orszaggyulesi-beszamolo/>

szolgálatot. 2018-ban nevezték ki az utolsó katonai alügyészt ügyésszé, évek óta nincs az apparátusban hivatásos állományú katonaként fogalmazó.

Hasonló utánpótlási gondokkal küzd a katonai bírói apparátus is, ahol jelenleg öt másodfokú és 12 – ebből ketten nyugállományba helyezés előtt állnak – elsőfokú hadbíró szolgál. Se bírósági fogalmazó, se bírósági titkár katonaként nem található a katonai tanácsoknál.

Márpedig a honvéd igazságügyi tevékenység nem sajátítható el egyik napról a másikra. Minden katonai bíró és ügyész hivatásos katonaként fegyveres kiképzésen esik át, ahol meg kell tapasztalniuk a laktanyai létet és a szolgálat teljesítését, amit összefoglalóan katonai életviszonyoknak nevezünk. Köztudomású, hogy a Magyar Honvédség és az állami őrtestületek hierarchizált rendben, részletesen kimunkált rendeletek, belső utasítások és parancsok alapján teljesítik kötelezettségeiket. Ennek naprakész ismerete elengedhetetlen a honvéd igazságügyi kar számára, készségszintű elsajátításuk azonban jóval több időt igényel annál a legkevesebb 4 évnél, amíg egy fogalmazóból ügyész, vagy 30 évesen bíró válhat.

A katonai igazságszolgáltatásban elengedhetetlen a helyi – helyőrségi, bv. intézeti, kapitánysági stb. – előírások és az aktuálisan felállított hivatali vagy vezényelt szolgálati formák tudása. Nem lehet eredményesen nyomozni és ítélni hely- és a speciális életviszonyok ismerete nélkül. Katonai igazságügyi szakapparátus nélkül azonban – meggyőződésem szerint – az állam sem érvényesítheti hatékonyan büntetőjogi igényét és a büntetőjog sem érvényesülhet „ultima ratio”-ként az állam törvényes erőszak monopóliumával felruházott fegyveres szervezetek, őrtestületek felett.

Figyelemmel az 1806/2019. (XII.27.) Korm. határozat költségvetési adataira, 2019. év végén Magyarországon

mintegy 92.000 fő szolgált a Btk. 127. § (1) bekezdése szerinti katonaként, míg a velük kapcsolatos katonai igazságügyi feladatokat jelenleg mindösszesen 64 hivatásos honvédtiszt - ügyész és bíró - teljesíti.

A magyar katonai igazságszolgáltatás mintegy négy évszázados hagyományra tekint vissza, hiszen a hadi bírói tisztséget egy 1639-ből származó táborigazságszabályzat már nevesítette.¹⁷ (20., 21.) A gyakorló katonai jogászok által elméleti síkon is felhalmozott tudás pillanatok alatt mehet veszendőbe a haza védelmére és a tárgyi igazság érvényesítésére felelködött, katonajogász szakmájára hivatásként tekintő, különös lelkületű és speciálisan képzett fiatal honvédtisztek nélkül.

Napjainkban a Magyar Állam örvendetes módon felismerte, hogy külső védelme és belső biztonsága fegyveres szervezetei fejlesztését igényli, ennek jó példája a haderő Zrínyi 2026 programja, de ide köthető a Magyar Honvédség katonai rendőrségének felállítására irányuló erőfeszítés is.

A „frontvonalból” jelentem, eljött az ideje, hogy a honvéd igazságügyi kar a prognosztizálható lassú végelgyengülés helyett, kiegészítésre kerüljön.

¹⁷ Lásd: CZIÁKY Ferenc: *A magyar büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, Budapest, Dunántúl Könyvkiadó, 1924, 55. o.; BENDA Kálmán (szerk.): *Magyarország történeti kronológiája II. kötet 1526-1848*, Budapest, Akadémia Kiadó 1983, 465. o.

MŰHELY

Vájlok László – Vedó Attila

Katona-e a határrendész?

1. Bevezető

A rendőrség határrendészeti szolgálati ága és tevékenysége a 2015-ben csúcsosodó illegális migrációs válság során került előtérbe. Ebben az évben a határellenőrzéshez kapcsolódó alapfeladatokhoz megannyi szervezeti és szervi segítség is párosult. Ennek egyik formája lett például a honvédek rendszerszintű megjelenése és feladatellátása a zöldhatáron, amely kisebb nagyobb intenzitással jelen sorok írásáig is kitart. Az elmúlt évtizedek, hazánk szerepének változása az európai kontinensen, magának a rendészeti testületeket érintő „reformkísérletek” azonban megfogalmaztak egy másik gondolatot is, mégpedig azt, hogy vajon a határrendész mennyiben rendőr, rendész vagy mennyiben katona (csak büntetőjogilag?), és mennyire közigazgatási funkciót gyakorló szolgáltató. Az elkövetkező néhány gondolat röviden vázolja ennek múltbéli karakterisztikáját és szerzői gondolatokat fogalmaz meg a szerepkeresés útvesztőjében.

2. Történeti áttekintés

Amikor Magyarország határainak ellenőrzését vizsgáljuk, minden történelmi korban megkerülhetetlenül vizsgálnunk kell az erre hivatott szervezetek és személyi állományuk tevékenységét, jogállását is. E vizsgálatot célszerű a Kiegyezéstől kezdeni, mivel ekkor alakult ki az a stabil államszervezet, amelyben bár számos nemzetközi tapasztalatot hasznosító, de alapvetően nemzeti indíttatású, hagyományosan

magyarnak tekinthető határőrző szervezetek fejlődhetnek ki. A határőrizet és a határvédelem a katonai határőrvidékek felszámolásával vált szét a magyar határok vonatkozásában. Ennek során a határvédelmi (katonai védelmi) teendők közös ügyként az Osztrák-Magyar Monarchia közös haderejéhez, míg a határőrizet megszervezése a társországok által kijelölt szervekhez került. Ezzel Magyarország is csatlakozott a Clausewitz által megfogalmazott és a nyugat-európai országok által már alkalmazott elvekhez, melyek szerint katonai alakulatoknak a határok mentén való szétaprózása nem oldja meg a határok őrizetének kérdését (bár Clausewitz a határőrizeti teendők hadseregből történő kiszervezését elsősorban katonai érdekekre vezette vissza).¹ Kijelenthető azonban, hogy ezt követően a Magyar Királyság határain katonai határőrizet nem valósult meg, annak bevezetésére csak háborús mozgósítást közvetlenül megelőző időszakban került sor.

A Kiegyezéssel létrejövő polgári magyar állam működése számos területen új alapokra helyeződött. A Habsburg hatalommal szembeni ellenállás egyik eszközének számító rendi berendezkedésre a továbbiakban már nem volt szükség, így erőteljes centralizációs törekvések kezdődtek az államapparátus vonatkozásában. Ez természetesen érintette az állam szuverenitásával markánsan összefüggő, mai fogalmaink szerint a határrendészet² tárgykörét lefedő kérdéseket is. A déli határok fegyveres védelmét szolgáló, 1552-től kialakított

¹ CLAUSEWITZ, Karl von: *Vom Kriege*. [A háborúról.] Ford.: HAZAI Samu. Budapest, Atheneum, 1917, 586 o.

² A korabeli szakirodalom „határőrizet”-ként definiálja a ma „határrendészet”-ként összefoglalt, az államhatár őrzéséből, a határrend fenntartásából és a határ(széli)forgalom ellenőrzéséből álló feladatrendszer.

katonai határőrvidékek³ nem voltak képesek megfelelni az új kihívásoknak, így fokozatos megszüntetésükkel új típusú szervezetek jelenhettek meg.

Az adott helyzetben három alternatíva kínálkozott a magyar állam határőrizeti rendszerének kialakítására. Az első a visszatérés az 1848-49-es forradalmat és szabadságharcot megelőző, rendi alapokon nyugvó időszak tradícióihoz, amely a rendiség újjáélesztését követelte volna. A második a neoabszolútizmus szervezeteinek tovább működtetése, amely a társadalmi ellenállás miatt nem volt lehetséges. Az új alapokra helyezett magyar állam így a harmadik lehetőség, egy új határőrizeti struktúra létrehozása mellett döntött.⁴ Először az Osztrák-Magyar Monarchia külső határain, vagyis Szerbia és Románia felé került megszervezésre határőrizet egy sajátosan takarékos módon. A „zöldhatár” őrzését a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai látták el, a határforgalom ellenőrzését a legközelebbi város rendőrsége végezte, a határrend betartását pedig a határmenti szolgáirói kirendeltségek felügyelték. Ezt a rendszert egészítette ki a vámhivatalok, ill. humán- és állategészségügyi állomások rendszere. Összefoglalva új határőrizeti szaktestület nem került létrehozásra, helyette a meglévő szervezetek határmenti

³ Katonai határőrvidékekről 1552-től beszélhetünk, melyek szervezése a horvát és szlovén területeken 1760-ban, míg magyar területeken 1845-ben fejeződött be. Megszüntetésükre egy 1872-től 1888-ig tartó folyamat során fokozatosan került sor, mely során a katonai közigazgatást, annak szervezeteit, valamint a lakosok különleges jogállását fokozatosan felszámolták. Lásd: *A határőrvidék polgárosításáról szóló 1873. évi XVIII. tc.*; PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben* (Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században III. kötet) Budapest, Tipico Design, 2003, 27. o.

⁴ PARÁDI József: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza, In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 2013/27-30. szám, 141-154. o.

alakulatai, valamint a közigazgatás területileg illetékes szervei látták el a ma határrendészatként definiált feladatokat. A takarékos megoldást azonban a gyakorlat megcáfolta és egy központosított szervezet igénye jelentkezett, amely az állam érdekeit egységesen képes érvényesíteni a határokon.

A dualista Magyarország 47 békeéve alatt hat fegyveres és négy fegyver nélküli szervezet vett részt a határőrizeti feladatokban. A korszakra jellemző módon a fegyveres szervezetek között meg kell különböztetni katonailag szervezett fegyveres őrtestületeket,⁵ valamint polgári őrtestületeket.⁶ A katonailag szervezett elnevezés ebben az esetben nem arra vonatkozik, hogy az érintett szervezet katonai típusú cselekmények végzésére alkalmas lett volna, hanem az érintett testületek szervezésével és személyi állományával kapcsolatos. E testületek személyi állománya katonai rendfokozatot viselt, a testület belső függelmi (alá- és főlérendeltségi) viszonyai katonaiak voltak, valamint a testületi tagokat a katonákra vonatkozó általános jogosultságok illetik meg, illetve kötelezettségek terhelték. Éppen ezért a katonai rendfokozatot viselő állomány személyében általában a honvédelmi tárca kompetenciájába tartozott. A határőrizetben résztvevő szervezetek közül ebbe a kategóriába tartozik az

⁵ Katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt a Magyar Királyi Csendőrség (1881-1945); a Magyar Királyi Folyamőrség (1921-1939); a Magyar Királyi Határőrség (1932-1939); a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (1912-1945); a Magyar Királyi Koronaőrség (1867-1945); a Testőrségek (Magyar királyi Nemesi Testőrség 1867-1920, Magyar Királyi Darabont Testőrség 1903-1920, Magyar Királyi Testőrség 1920-1945); valamint a Magyar Királyi Vámőrség (1921-1932).

⁶ Polgári őrtestületek voltak a Büntetés-végrehajtási őrség (1867-1945); a Magyar Királyi Pénzügyőrség (1867-1945); valamint a rendőrségek (önkormányzati és állami rendőrségek 1867-1944, ill. 1919 után csak állami rendőrség, amelyet 1944-ben katonai őrtestületté alakítottak át).

1881-ben országosan megszervezett Magyar Királyi Csendőrség (melyen belül 1891-től külön határszéli csendőrség, mint „szolgálati ág” jött létre), majd a két világháború között haderő rejtési céllal létrehozott határrendészeti feladatkörű szervezetek.

Ezzel szemben a polgári őrtestület elnevezés azt jelentette, hogy az érintett testületek személyi állományának a tagjai úgynevezett testületi rendfokozati rendszer rangjait viselték, amelyek sem elnevezésükben, sem pedig formátumukban nem voltak azonosak a katonai rendfokozatokkal. Feladataikat hivatalnoki (tisztviselői) alá- és fölrendeltségi viszonyok között végezték és rájuk a hivatalnokokra vonatkozó szabályok voltak érvényesek, illetve a testületi szabályaikban foglaltakat a hivatalnokokra vonatkozó törvényekben és rendeletekben foglaltakból vezették le.⁷ Ebbe a szervezettípusba a határőrizeti feladatokat a Kiegyezést követően elsőként megvalósító Magyar Királyi Pénzügyőrség, valamint a Magyar Királyi Határrendőrség és a két világháború közötti időszak állami rendőrsége tartozott.

Mindkét szervezettípus állományának személyi juttatásai szervesen illeszkedtek az állami alkalmazottak bérezési rendszerébe,⁸ sőt a véderő és az állam civil

⁷ PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület, In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 2015/43-46. szám, 78. o.

⁸ Az érettségít, vagy ennél magasabb végzettséget igénylő állásokat 11 fizetési osztályba és ezeken belüli fizetési fokozatokba sorolták, melyeket az államapparátus egészében alkalmaztak. A legtöbbször a legalacsonyabb (XI.) fizetés osztályba kerültek besorolásra, a magasabb végzettséget igénylő felsőbb fizetési osztályokba tartozók száma pedig fokozatosan és arányosan csökkent. Ezt a rendszert sok egyéb mellett az egyes állami beosztások veszélyességéhez igazodó pótlékok egészítették ki (pl. rendőrségi vagy csendőrségi pótlék). Lásd. PARÁDI József: A polgári

munkatársainak humán viszonyrendszere is teljesen egységes volt. A közbiztonsági testületek fegyveres szolgálatot ellátó tagjainak illetményezése csupán néhány részletben tért el az általános állami szabályozástól.⁹

Fontos különbség volt azonban például a személyében katonának (bár közbiztonsági szolgálata során rendőri közegnek) minősülő csendőrnek, és az állami rendőrség tagjának büntetőjogi felelősségre vonásában. Bár, a közös hadsereg, honvédség, népfőlkelés, csendőrség szervezésekor a törvényhozás arról rendelkezett, hogy ezek a szervezetek büntető és fegyelmi törvények alatt állnak, e jogszabályok megalkotása elmaradt. Ennek okán a bíróságok a jogot onnan vették, ahonnan kézenfekvő volt, azaz a korábban Magyarországon is hatályban volt osztrák katonai büntetőjogi kódexből.¹⁰ A honvéd és csendőri büntetőeljárás azonos töre volt visszavezethető azáltal, hogy a csendőr és a csendőrségi egyén felett is a magyar királyi honvédfőparancsnok gyakorolta a bírói felsőbbeségi jogot, így 1894-ben a honvéd bíróságok hatáskörét kiterjesztették a csendőrség állományára is.¹¹

A csendőr személyek feletti fegyelmi eljárást szintén a katonai szolgálati szabályzat szerint kellett végrehajtani, azzal az eltéréssel, hogy lefokozással szankcionálni csendőrt nem

magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945, In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 2010/22. szám, 92-114. o.

⁹ PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945, In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 2008/17. szám, 57-87. o.

¹⁰ HAUZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, In: *Jogtudományi Közöny*, 2007/6. szám, 272. o.

¹¹ Szervi határozványok a m. kir. honvéd bíróságok számára, In: *Rendeleti Közöny a Magyar Kir. Honvédség Számára*, 1894/34. szám, 2. §.

lehetett.¹² Hasonló volt a helyzet valamennyi katonailag szervezett őrtestület esetében.

Megállapítható, hogy a dualizmus időszakában mind a katonailag szervezett, mind a polgári őrtestületek részt vettek határőrizeti, határ(széli)forgalom-ellenőrzési, valamint határrend fenntartási feladatokban. A katonai szervezethez nem társult a határőrizeti feladatrendszerhez (lásd. a Magyar Királyi Pénzügyőrség feladatait vagy a határrendőrség őrségeit), a határforgalom-ellenőrzés pedig nem feltételezett polgári őrtestületet (lásd. a Magyar Királyi Csendőrség feladatait e körben).¹³

A két világháború között azonban megváltozott a szervezettípusok közti feladatmegosztás. Az első világháborút követően a határőrizet rendszere követte ugyan a korábbi berendezkedést, de a változásokhoz is igazodott. A változásokat elsősorban katonai szempontok, az ország védhetősége indokolták, vagyis a határvédelmi koncepció kiépítése megelőzte a határőrizeti struktúra kialakítását és nem utolsó sorban a trianoni békeszerződés következményeképp utóbbi az előbbi rejtésére szolgált.¹⁴ Már az Osztrák-Magyar Monarchia és Románia között 1918. május 7-én megkötött Bukaresti Béke új helyzet elé állította a magyar katonai vezetést, amely a háborús tapasztalatok alapján célszerűnek látta a Szerbiával és Romániával közös határszakaszokon a határőrizetet tisztán katonai alapokra helyezni. Az így felállított katonai határőröző osztagok elsődleges feladata békeidőben is

¹² KELEMEN Roland: *A katonai igazságszolgáltatás Magyarországon 1867–1949*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2017, 66-68. o.

¹³ VEDŐ Attila: Csendőrcök a dualista Magyarország kishatárforgalmának ellenőrzésében 1914-ig, In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 2016/51. szám, 87-108. o.

¹⁴ PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete (1867-1914)*, bölcsészdoktori disszertáció, Budapest, ELTE 1985.

az államhatár őrzése lett volna. Az elképzelést a csendőrség is támogatta. A különböző elképzelések a határszéli csendőrség átszervezésén és kikülönítésén (határcsendőrség) illetve a honvédség vagy a közös hadsereg határközeli erőinek bevonásán alapultak.¹⁵ Bár a történelmi események más fordulatot vettek, a katonai szervezésű testületekkel megvalósított határőrizet gondolata megmaradt és a csendőrséggel azonos jogállású Magyar Királyi Vámőrség felállítására került sor.¹⁶ A vámőrség és jogutód szervezetei egyes feladatokban a szintén katonailag szervezett Magyar Királyi Folyamőrséggel osztozott, így – bár utóbbinak határforgalom-ellenőrzési feladatai is voltak¹⁷ – elmondható, hogy a határőrizetet katonailag szervezett testületek látták el, melyek állománya katonának minősült és általában sorállománnyal egészült ki. A határforgalom-ellenőrzést ezzel szemben a határrendőrséget magába olvasztó állami rendőrség valósította meg, vagyis e feladatot polgári örtestület hivatásos állománya látta el.

A világháborús események hatására 1944. június 21-én kibocsátott rendelet¹⁸ megszüntette a rendőrség civil jellegét, és

¹⁵ A magyar katonai vezetés elképzelése a határőrizeti csapatok megszervezésére 1918-ban, In: *Határőrségi Tanulmányok*, 1999/5. különszám, 10. o.

¹⁶ 6200/1921. ME r. a vámőrség létesítéséről, *Magyarországi Rendeletek Tára* LV. évf. (1921) 223-232.p. – „11.§. A vámőrség önálló megalakulásától fogva a vámőrség tagjaira nézve személyi, fegyelmi és büntetőjogi tekintetben a m. kir. csendőrségre nézve fennálló szabályok nyernek értelemszerű alkalmazást.”.

¹⁷ SOM Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ)átléptető-bélyegzői, In: *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 2009/19.szám, 100-104. o.

¹⁸ 2300/1944 (VI.21.) ME r. a rendőrség katonailag szervezett örtestülettelé alakítása tárgyában, In: *Magyarországi Rendeletek Tára* LXXVIII. évf. (1944) 1063-1065. o.

katonailag szervezett testületté alakította át. A csendőrséget és a rendőrséget egységes vezetés alá helyezték, amelyet a csendőrség és rendőrség felügyelője látott el. A rendelet kimondta az állomány honvéd büntetőbírászkodás alá helyezését is, vagyis a rendőrség katonailag szervezett testületté alakításával a rendőri állományt jogilag katonává minősítette, s egyben büntetőjogilag a csendőrökkel egy jogállásúvá tette.

A második világháborút követően a szovjet típusú pártállam rendvédelmi modelljében valamennyi testület személyi állománya – a tűzoltókkal kezdődően a rendőrökön át a pénzügyőrökig – katonai rendfokozatot viselt, azonban személyükben nem tartoztak a hadügyi tárcához és a katonai ismeretek tekintetében is hiányos volt a képzettségük. Ezzel szemben a katonailag szervezett őrtestület legmarkánsabb szervezetét, a Magyar Királyi Csendőrséget megszüntették.¹⁹

1945. február 22-én a Honvédelmi Minisztérium határporlyázó századok felállítását rendelte el a honvéd kerületi parancsnokságok alárendeltségében, ahonnan csak 1946. márciusában, a Határőr Parancsnokság létrehozásával kerültek ki, vagyis a határőrizetet katonai erők valósították meg. Ezzel párhuzamosan a rendőrségen belül intézkedtek a határrendészeti feladatok ellátására, vagyis bár a továbbiakban katonailag szervezett formában, de a polgári közigazgatáshoz kapcsolódó szervezet útján valósult meg elsősorban a határforgalom ellenőrzése.²⁰ A Magyar Határrendőrség

¹⁹ 1690/1945. (V. 7.) ME. r. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről, In: *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXXIX. évf. (1945) I-VI. füzet. 131-133. o.

²⁰ 6690/1945 (VIII.18.) ME r. a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóló 1.690/1945. M. E. számú rendelet kiegészítéséről és módosításáról, In: *Magyarországi Rendeletek Tára* LXXIX. évf. (1945) 653-654. o. – „A belügyminiszter felhatalmazást kap arra, hogy összhangban a honvédelmi szervekkel a határrendészeti,

elnevezés 1946. április 14-től megszűnt, a határrendőrkapitányság elnevezés helyébe a magyar államrendőrség határrendészeti kapitánysága elnevezés lépett,²¹ amellyel a korábbi határrendőrség utolsó emléke is eltűnt a szervezetből.

A Honvéd Határőrség folyamatos létszámbeli és szervezeti fejlesztésének a Minisztertanács 4353/1949. sz. rendelete vetett véget, melynek értelmében 1950. január 1-jétől a BM ÁVH-t leválasztották a BM, a határőrséget és a katonai elhárítást pedig a HM szervezetéből, és belőlük önálló országos hatáskörű főhatóságot hoztak létre. A határőrség rendszerbe illesztése 1949. utolsó két hetében, előkészítés nélkül ment végbe.²²

Az Államvédelmi Hatóság egyenruházatának, rangjelzésének rendszere a honvédségével azonos volt,²³ állománya sorállománnyal egészült ki. 1951. február 1-jével az ÁVH Határőrség átvette a volt határrendőrség feladatának, felszerelésének és állományának nagy részét. Az ekkor kialakított országos parancsnokságra, kerületekre, (zászlóaljakra), őrsőkre és forgalom ellenőrző pontokra (FEP) tagozódó szervezeti struktúra a 80-as évek végéig megmaradt.

folyamrendészeti és légiforgalmi rendészeti szolgálat ellátására az államrendőrség keretén belül különleges hatóságokat és szerveket állíthasson fel.”.

²¹ 215 908/1946 BM r. A magyar határrendőrség és a magyar folyamrendőrség elnevezésének megváltoztatása, valamint e hatóságok hatáskörébe tartozó ügyekben a másodfokú hatósági jogkör gyakorlása tárgyában, In: *Rendőrségi Közlöny*, II. évf. (1946) 8. szám 301. o.

²² GÁSPÁR László: A Határőrség leválasztása a Magyar Néphadsereg szervezetéről, In: *Új Honvédségi Szemle*, 1995/5. szám, 43-47. o.

²³ 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet Államvédelmi Hatóság szervezése tárgyában 4. § (5) bek. - idézi: KELEMEN Roland (szerk): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető jogtörténet forrásaiból (1949-1961)*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2019, 20-21. o.

Az 1953-as átszervezés során a határőrség a BM önálló szervévé vált és szervezetére az 50-es évek végére jelentős élőrőt igénylő, védelmi jellegű alegységek voltak jellemzőek. Ennek az átalakulásokkal teli időszaknak a végére mind a határőrizeti, mind pedig a határforgalom-ellenőrzési feladatok egy olyan szervezethez kerültek, amely a fegyveres erők részeként, markáns katonai feladatkörök mellett, jelentős számú sorozott állománnyal látta el feladatait.

Összességében elmondható, hogy 1945-1949. között a határőrizet katonai jellegű volt, de nem militarizált és nem totális. Totálissá az ÁVH-ba történő beolvasztással, militarizálttá pedig a nyugati és déli határszakaszokon szovjet nyomásra megvalósított tevékenységek által vált.

Tekintettel arra, hogy a korszakban a katonai szervezethez valamennyi rendvédelmi testületre jellemző volt, az 1944. előtti (katonailag szervezett őrtestület és polgári őrtestület) testülettípusok szerinti vizsgálatot a továbbiakban a sorállománnyal végrehajtott feladatok és a – rendészeti jellegű sokkal inkább tükröző – hivatásos állománnyal végrehajtott feladatok szerint indokolt folytatni.

Bár, a Határőrség valamennyi alapfeladata esetében támaszkodott a sorállományra, a hivatásos állományra épülő határőrizetre vonatkozó első kísérletre a „baráti határszakaszokon” már 1961 áprilisától 1962 szeptemberéig sor került a csehszlovák határőrizeti szervek példája alapján, kísérleti őrsők felállításával. A kísérleti őrsők tapasztalatai megmutatták, hogy a hivatásos állományra épülő, rendészeti jelleggel végrehajtott határőrizet koncepciójának működőképességéhez nyugodt, kiegyensúlyozott nemzetközi légkörre és megfelelő tartalmú nemzetközi szerződésekre van

szükség.²⁴ Nyugati és déli viszonylatban az 1970-es években is sor került hivatásos járőrök alkalmazására, de a gyakorlat nem vált általánossá.

Mindeközben a Határőrség szervezete fejlődött és alkalmazkodott a folyamatosan változó működési körülményekhez. 1958-1971. között kétharmadával megnőtt a FEP-ek száma, 1958-1988. között pedig megduplázódott, létszámuk megháromszorozódott. Az őrsök létszáma azonban 15 %-kal (2000 fő) lett kevesebb 30 év alatt.²⁵

Az 1970-es években bekövetkezett pozitív változások hatására a Határőrség feladatait szabályzó jogszabályokban kezdtek megjelenni a rendészeti jellegű feladatok alapvonásai is.²⁶ A szervezet helye és szerepe szabályozott, a határrendészeti teendőket önállóan hajtja végre, feladatköre békeidőben elsősorban rendészeti, de a testület a fegyveres erők része.²⁷ A határrendészeti tevékenységről azonban nem

²⁴ PÁLVÖLGYI László: A hivatásos állományra épülő határőrizeti rendszer kialakulása és működése, In: *Határőrségi Tanulmányok*, 1993/1. szám, 17, 32. o.

²⁵ NAGY József: A BM Határőrség helye, szerepe, szervezetének változásai a szocialista államhatalomban 1957-től az 1980-as évek végéig, In: *Határőrségi Tanulmányok*, 1999/5. különszám, 69. o.; vö: BALLA József: A határforgalom-ellenőrzés tartalmi változásai 1990-ig, In: *Hadtudományi Szemle*, 2017/2. szám, 301. o. „A határőrizet és a határforgalom-ellenőrzés egymással mellérendelt szerepet tölt be, de egymásra folyamatos kölcsönhatást gyakorol. Amennyiben a határőrizet végrehajtására vonatkozóan módszerbeli változás érvényesül, esetleg jelentős humánerőforrás növelésére, felderítést segítő, vagy mozgást gátló műszaki-, technikai eszközök telepítése történik, akkor az, kihatással lehet/van a határforgalom ellenőrzésre is.”

²⁶ NAGY József: A határőrség szervezeti fejlődése és átalakulása a változások tükrében 1958-tól 1988-ig, In: *Határőrségi Tanulmányok*, 1995/4. szám, 69. o.

²⁷ 40/1974. (XI. 1.) MT rendelet a Magyar Népköztársaság államhatárának őrizetéről „2. § A határőrség része a Magyar Népköztársaság fegyveres

jelenthető ki egyértelműen, hogy kikerült volna a katonai jellegű feladatok közül, hiszen míg egyes jogszabályok közbiztonsági teendőként kezelik, mások a fegyveres erők feladatává teszik.²⁸

Bár a határőrizet a korszakban végig katonai jellegű volt, jelentős változáson ment keresztül a védelmi rendszerben elfoglalt helyét, alárendeltségi viszonyait, és szervezetét tekintve egyaránt. Ezek a változások egyértelműen a rendészeti szerepkör felé mutattak, azonban 1989. május 1-jén a Határőrség 18 941 fős tényleges létszámából 14 191 fő (75 %) sorállományú határőr volt.²⁹

A hivatásos állománnyal történő rendészeti szervezet működését a testület 1990. március 1-jén megkezdte meg a győri kerület dunai határszakaszán.³⁰ Az őrsökön és a FEP-eken végrehajtott feladatoknak hivatásos és polgári

erőinek.... 3. § A határőrséget a belügyminiszter irányítja és ellenőrzi. ... 24.§. A határőrség szervezeti, szolgálati, egyenruházati, felszerelési és ügyviteli, valamint a működését biztosító egyéb szabályokat a belügyminiszter állapítja meg.”

1/1975. (IV. 2.) BM rendelet a Magyar Népköztársaság államhatárának őrizetéről szóló 40/1974. (XI. 1.) MT rendelet végrehajtásáról „10.§. Amennyiben nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik a határőrizeti együttműködésre, a határforgalom ellenőrzésre és a határrendre vonatkozó kérdéseket a szomszédos állam illetékes szervével a határőrség rendezi.”

²⁸ 1974. évi 17. törvényerejű rendelet az állam- és közbiztonságról „2. § Az állam- és közbiztonság védelme és fenntartása körébe tartozó feladatok: ... az államhatár őrzése”.

1976. évi I. tv. a honvédelemről „A fegyveres erők feladatai 16. § (1) A fegyveres erők: a Magyar Néphadsereg és a Határőrség. ... (2) A fegyveres erők feladatai: ... b) a Magyar Népköztársaság államhatárainak őrzése; ... e) közreműködés az állam- és közbiztonság védelmében;...”

²⁹ PÁLVÖLGYI: i. m. 10. o.

³⁰ 2046/1989. (Határozatok Tára 17.) MT Határozat a Magyar Köztársaság államhatáráról, annak rendjéről, őrizetéről és átlépésének szabályairól szóló törvényjavaslat alapelveiről.

állománnyal történő teljes átvétele 1990. január 1-jétől 1995. december 31-ig tartott. A kormányzati célkitűzés szerint „a Határőrség szervezetét feladatrendszerének megváltoztatása nélkül úgy kell átalakítani, hogy állományába hadkötelezettség alapján sorkatonai szolgálatot teljesítők ne tartozzanak”³¹ vagyis a sorállomány 1998. május 1-jével történő teljes kivonása a szervezet katonai feladatain és jogállásán nem változtatott. A határőrség történetének 50 éves, sorállománnyal működő szakasza lezárult.

A jogalkotásban – elsősorban a délszláv háborúból eredő események hatására – szintén nem volt szándék a tisztán rendészeti feladatok megfogalmazására. A szovjetmintára megalkotott magyar Alkotmány nem tartotta fontosnak a fegyveres erők magasabb szintű jogi szabályozással elérhető alkotmányos garancia megadását, melyet az Országgyűlés csak az 1989-es alkotmánymódosítással pótol. Ekkor a Határőrség feladatoként kizárólag a haza katonai védelme került megfogalmazásra, a rendészeti feladatokról az Alkotmány nem rendelkezett.³² Bár a kormányzat már ekkor úgy vélekedett, hogy egy demokratikus jogállamban a határellenőrzést nem végezheti katonai szervezet, az 1993-as alkotmánymódosítás csupán kiegészítette a Határőrség feladatkörét rendészeti feladatokkal, a szervezet katonai jellegén nem változtatott. Ettől az időponttól volt a Határőrség kettős rendeltetésű, sajátos jogállású szervezetnek tekinthető, mivel egyrészt rendvédelmi szerv, másrészt a fegyveres erő része volt. Utóbbi kötelékéből csak a 2004. évi CIV. törvénnyel került ki, így feladata tisztán rendvédelmi szervként csak az államhatár

³¹ 73/1997. (VII. 17.) OGY határozat a Határőrség fejlesztésének irányairól - 2. pont.

³² HAUZINGER Zoltán: A Határőrség alkotmányos szabályozása, In: *Határőrségi Tanulmányok*, 2001/3. különszám, 37-38. o.

őrzése, rendjének fenntartása maradt.³³ Bár a Határőrség 2008. január 1-jével beolvadt az általános rendőri feladatokat ellátó szervbe, így a határrendészeti feladatok rendészeti jellege még egyértelműbbé vált, Magyarország jelenlegi, 2011. április 25-én kihirdetett Alaptörvénye sem szakít azzal a módszerrel, hogy a Magyar Honvédséget és a rendvédelmi funkciókkal rendelkező főbb szerveket egy szerkezeti egységben szabályozza.³⁴

A határrendészeti feladatokat ellátó szervezet jogállása és a katonai védelemre hivatott szervezetrendszerrel fennálló viszonya lényegesen megváltozott az elmúlt évtizedekben, melyet a feladat végrehajtóinak jogállása nem követett.³⁵

3. Militarizálódó demilitarizálás és a rendészet

A jogállami átalakulás programjának keretében a '90-es évekhez kötődő rendszerváltás rendőrséget, rendészetet érintő egyik legmarkánsabb gondolata volt az addigi – és a fent említett – szocialista típusú katonai elveken szerveződő rendőrségi (és más rendészeti) szervezet demilitarizálása. A

³³ *A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról 2004. évi CIV. törvény.*

³⁴ HAUZINGER Zoltán: *A fegyveres szervek rendeltetésének alaptörvényi szabályozása*, In: *Magyarország új alkotmányossága*, Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2011, 65-75. o.

³⁵ *A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény „122. § (1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, valamint a Rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagja.”; A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény „127. § (1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.”*

gondolat már 30 éve érlelődik, azonban ennek megvalósítására utaló jelei csak nagyon csírájában láthatóak, igazi fordulat nem született e kérdésben. Ugyanakkor érdemes azt is megjegyezni, hogy az említett időszak „kitermelt” egy sor olyan reformot, amely valamelyest irányt mutatott vagy mutathat a rendőrség (és most már azon belül is a határrendészet) demilitarizálása tekintetében. A reformerek hangja úgy látszik előbb utóbb hallatszani fog, hiszen például a 2015-ös év egyik jelentős változásával a rendőri militáns szervezeti jelleg egyik alappilléret, a rendfokozati rendszer átstrukturálását elindította. Igaz ez akkor is, ha a végeredmény már csak felemásra sikerült. Ehhez azonban figyelembe kell venni az elmúlt évtizedekben meggyökeresedett felfogást és a rendvédelmi és rendészeti szerveknél szolgálatot teljesítők rendfokozathoz való ragaszkodását, kötődését, amely néhány esetben már megmosolyogtató szintet ért el (e gondolatok íróinak is személyes tapasztalatai voltak e tekintetben, például hogy X. Y., akit tábornokká neveztek ki, már másnap egy értekezleten egyenruhában jelent meg, holott addig a főtiszti egyenruháját sem hordta).

De a rendfokozat kérdése csak egy adalék a demilitarizálódáshoz, a rendészet jogállami átalakításában pedig lényegében csak elemi részecske. A rendszerváltás időszakának három szükségszerűen változtatásra érett jelentős pillére volt (és még ma is az) a hazai rendészetnek a már említett demilitarizálás mellett a decentralizálás és a depolitizálás³⁶.

Természetesen jelen publikáció címét tekintve a három alapterület közül csak az egyik, a demilitarizálás problémakörére kívánunk fókuszálni. Az eszmefuttatáshoz

³⁶ FINSZTER Géza: *A rendészet átalakulásának húsz esztendeje (1998-2008)* (http://www.politikaievkonyv.hu/online/mp20/1-11_finszter.html).

figyelembe kell venni azt a kétségtelen tényt is, hogy mindhárom terület egymással össze is függ, hiszen egy rendkívül militáns szervezet a centralizált viszonyok között képes csak eredményt elérni („*nem gondolkodni csak végrehajtani*”), illetve a mindenkori politikai hatalom egyik legjelentősebb támasza a saját maga által finanszírozott és „*gardírozott*” rendészeti szervezeti kör, azon belül is leginkább a rendőrségi szervek. Sajnos az elmúlt időszakból számtalan példa és kísérlet hozható fel annak bizonyítására, hogy mindhárom területen van még mit előrelépni.³⁷

Ugyancsak kerülni kívánjuk az olyan összehasonlítást, mint az egyes európai példák hazai rendszerre történő adaptálását. Éppen ezért nem szerencsés összehasonlítani a magyar rendvédelmi/rendészeti rendszert például a funkcionáló francia csendőr-rendőr kontextussal, hiszen az eltérő történelmi hagyományok nem teszik lehetővé egy az egyben az azonosságok és különbségek rendszerszintű felmutatását, bár pont az ezen országban működő rendészeti attitűd lehetne példaértékű a határrendészet militáns szervezatkénti besorolása tekintetében.

A demilitarizálás folyamatának zsákutcáját a rendőrség legfiatalabb (de már így is több, mint 10 éves) szolgálati ágán, a határrendészetben keresztül, azon belül is a három legfontosabb hatáskör, a határőrizeti feladathoz (mint alkotmányos elvként is definiált), a határforgalom-ellenőrzés és a határképviselést érintő (e két utóbbit törvényekben definiált) alaptevékenységhez kapcsolódóan érdemes röviden áttekinteni.

Az előző fejezetben jól nyomon követhető, hogy a magyar történelem hányatott évtizedei sok változáson „erőszakolták” keresztül a rendészeti szerveket, közöttük a

³⁷ FINSZTER Géza: A rendészet rendszerszemléletű megközelítése és a stratégiai tervezés, In: *Rendészeti Szemle*, 2010/Különszám, 79-126. o.

határőrizetért felelős szervezetet is. A mai, pontosabban a 2008. december 31-ig működő határőrizet szerv militáns jellege a '40-es évekhez kapcsolódó hagyományosan honvédségi szervezeti elemekkel dominált, nem véletlenül 1945. február 22-én született a modernkori rendészettörténelem során az első olyan honvédelmi minisztériumi intézkedés, amely határportyázó (határőrizeti) századok felállításáról rendelkezett,³⁸ bár a második világháború időszakához kapcsolható a rendőrség militarizálása is, amelynek hatása jelenleg is érződik a rendőrség szervezeti rendszerében, hiszen ezzel kialakult az egységes rendőrségi tiszt kar és megjelentek a rendfokozatok.³⁹

Nem ismételve a fentebb már leírt és kronológiailag jól szerkesztett szervezeti fejlődési rendszert, de a militarizálódás könnyebb megértés érdekében érdemes megemlíteni a rendészet alkotmányos alapjait érintő változásokat a rendszerváltástól napjainkig (hiszen a demilitarizálás is ekkortól merült fel lényegi kérdésként). A többszöri módosítást megélt Alkotmányuk 1989-ben a fegyveres erőként (azaz egyértelműen militáns) szervezetként azonosította a határőrséget, de a rendőrséget már külön „címkézte”, tehát nem katonai szervként határozta meg.⁴⁰

Alaptörvényünk megszületéséig több változáson ment keresztül a rendőrség/határőrség alkotmányjogi besorolása, meghatározása, mígnem 2008. január elsejével végleg kikerül a határőrség, mint szervezet önálló nevesítése a szabályozásból. Nem egészen 20 év alatt a fegyveres erőből tisztán rendészeti szerv lett. Időközben jelentős lépés volt a kettős rendeltetésű,

³⁸ SALLAI János: *A magyar rendészettudomány története* – egyetemi jegyzet, Budapest, 2015, 70. o.

³⁹ SALLAI: i. m. 68. o.

⁴⁰ 1949. évi XX. törvény VIII. fejezet a fegyveres erők és a rendőrség.

sajátos jogállású szervként való nevesítés megszüntetése is, ergo a határrendészetet (határőrizetet!) visszaterelte (vagy legalábbis megpróbálta visszaterelni) a közigazgatás egységes rendszerébe.⁴¹

Ugyan többek szerint is ez egy olyan lépés volt, amely elhárította a rendőrség/határőrség integrációja előtti utolsó akadályt is, azonban valljuk be őszintén az akkor jogalkotói akarat – valószínűleg – nem erre irányult.

2007-ben azonban a rendőrségnek „*sikerült*” a határőrséget integrálni, így a határőrizeti feladatokat 2008. január 1-jétől már alkotmányos alapokon a rendőrség hajtja végre (államhatár rendjének védelme). Ezzel a határőrség végleg rendészeti szervvé vált, mint amilyen egyébként azelőtt is volt! Még akkor is ezt mondhatjuk, ha a kettős jogállású és sajátos rendeltetésű szervként egyéb más feladatai is lehettek volna (de nem volt, mert a délszláv válság idei szerepvállalást nem katonai szerepvállalásként definiáljuk, hiszen erre az akkori határőrség sem felkészítve sem felszerelve nem volt). Nem tudjuk mi lett volna, ha az átalakulást (integrációt) megelőző időszakban felmerült más alternatívák jutottak volna előtérbe, így például a határőrizetet a Magyar Honvédség, a határforgalom-ellenőrzését az akkori Vám- és Pénzügyőrség kapta volna feladatul, a többi feladatot pedig felosztották volna a rendőrséggel kiegészült triumvirátus között.

A fentieknek azonban valamelyest ellentmondanak azok a militáns kifejezések, fogalmak, elvek, amelyek a határőrizeti tevékenység szabályzását az idők folyamán

⁴¹ FINSZTER Géza: Rendészet – rendvédelem közjogi megközelítésben, In: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX.* – Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról, 2008, 58-59. o.

meghatározták. Érdeemes röviden ezekből is néhányat áttekinteni.

Az államszocializmus rendészetén belül az akkori szovjet mintára megalakított határőrizeti szabályozás egyértelműen harci feladatként definiálta a határőризetet és a végrehajtását sorkatonákkal oldotta meg (megnyilvánult ez a „*harci feladat*” továbbá abban is, hogy minden utasítás, parancs, intézkedés titkos vagy szigorúan titkos minőségű volt, amely azonban mára tényleg csak az erősen militáns szervezetekre jellemző).

Az 1954-ben született Határőrizeti Utasítás is „*harcol*” a határőrizeten belül a diverzánsokkal, kémekkel, fegyveres erővel akadályozza meg az ellenségnek az ország területére való fegyveres betörését, vagy, hogy a határőrség legyen mindig harckészültségben.⁴² Az 1958-as Határőrizeti Szabályzat is hasonlóan fogalmaz, sok változás nem történt és a határőrizetet egyértelműen „*katonai ténykedésként*” fogalmazza meg.⁴³ Sőt, a nagyon sokáig rendszerben tartott 1977-es határőrizeti szabályzat is úgy fogalmazott a határőrizeti feladat elrendelésekor, hogy „*Megparancsolom önöknek [ti: a járőrnek], hogy a Magyar Népköztársaság államhatárának őrizetére kapott harci feladat végrehajtását kezdjék meg.*”⁴⁴

Maradva azonban a mánál, nézzük meg, hogy miért „*sántít*” a demilitarizálás a határőrizet terén, noha maga a modern rendőrség és annak vezetése, irányítása már próbál ettől elrugaszkodni.

⁴² *Határőrizeti Utasítás*, Budapest, 1954, 8-9., 18. o.

⁴³ *Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnokság Határőrizeti Szabályzata* – BM Határőrség Országos Parancsnokság 1958, 22. o.

⁴⁴ *Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnokság Határőrizeti Szabályzata* – BM Határőrség Országos Parancsnokság 1977, 90. o.

A határőrizet az illegális migráció elleni fellépés egyik eszköze a külső határon. A feladat az Európai Unió által szabályozott, bár végrehajtásában a tagállam hatásköre primátust élvez. Az Európai Unió egységes szabályozással, bizonyos irányelvek meghatározásával próbálja mederben tartani a tagállamok határőrizetét és örködik a felett, hogy minden tagállamban a határőrizet lehetőleg azonos színvonalú legyen. Célja egyértelműen a külső határok jogellenes átlépésének megakadályozása.⁴⁵

Konkrét példaként említhető, hogy a 2005-ös évben hazánkat elérő migrációs hullám egy sor olyan intézkedés bevezetését hozta magával, ami a „*civilesebb*” rendészeti tevékenység némi háttérbe szorulását jelentette. A menekültügyi válsághelyzet kihirdetése lehetővé tette a Magyar Honvédség határőrizetbe való bevonását (és teszi ezt a mai napig is), műveleti területté nyilvánított olyan határszakaszokat, ahol intenzívebb megjelenésre és szolgálati tevékenység végrehajtására kaptak lehetőséget a rendőrségi és honvédségi erők. Új szervezeti elem – határvadász igazgatóság – állt fel (kísértetiesen hasonlóan a délszláv válság idején életre hívott határvadász századokhoz), olyan fogalmak kerültek bevezetésre a mindennapi rendészeti munkába, amelyek korábban inkább a honvédségi feladatok során voltak alkalmazva (pl. menekült biztosítás). A honvédségi erők bevonásával militáns felszerelés, módszer alkalmazására is sor került (modern hadviseléshez kapcsolódóan drónok, katonai felderítés, ideiglenes alkalmi kötelékek bevonása, katonai járművek használata, stb.).

⁴⁵ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) (kodifikált szöveg) 13. cikk.

Ehhez kapcsolódóan sokan összemossák a terrorizmust (elsődlegesen az iszlám terrorizmust) és a migrációt, így az ellene való fellépés már markánsabb, erőszakosabb, „fegyveresebb” fellépést jelent (nem hiába a hibrid hadviselés egyik jellegzetessége is ehhez kapcsolódik, amely alapvetően a katonai tudományokból fakadó témák egyik kutatási területe lett).

Mindezeket a politikai retorika tökéletesen meglovagolta és sikeres „*támadást indított*” e témában. A média folyamatosan sulykolta és a mai napig sulykolja azokat a szlogeneket, amelyek a határőrizet militáns módjára utaltak, ezáltal óhatatlanul a rendőrségnek magáévá kellett tennie.

Ma már egyértelmű mindenkinek, hogy a migránsokkal szemben „*meg kell védenünk Magyarországot*”, folyamatos a „*harc az illegális migráció ellen*”, megéltünk egy „*röszkei csatát*”. Megtanulhattuk azt is, hogy Magyarország védelme nem rendészeti eszközöket igénylő művelet, így a fentiek analógiával engednek következtetni arra, hogy a „*harc*” folytatása, a „*védekezés*” fenntartása, a „*csata*” megvívása, már militarizált szervezetet igényel, ami már nem rendészeti kérdés (óvatosan jegyezzük meg: szerintünk ez már inkább rendvédelmi vonalat képvisel, noha e kifejezés helye a rendészettudomány terén még kidolgozásra vár). Bár a kommunikáció már más területen is előtérbe tolja a „*harcos*” kijelentéseket, lásd például a világot jelenleg súlytó pandémiás válsághoz kapcsolódó szlogeneket, mint például a frontvonalban dolgozó mentősök, az első csatát megnyertük, harcolni kell a ... ellen stb. kifejezéseket.

Mindezek a rendészet vizsgálatánál komoly zavarokat okozhatnak, hasonlóan a '90-es évek elején bevezetett

rendészet-rendvédelem fogalompáros megjelenésével kialakult helyzethez.⁴⁶

E mondathoz érdemes megjegyezni, röviden, hogy ez a téma (mármint rendészet kontra rendvédelem) képviseli véleményünk szerint a legképletesebben a katonai és rendészeti tudományok közötti határok vékonyságát, törékenységét, amely nem megszilárdul a fentiek miatt, hanem inkább repedezhet. Márpedig a demokratikus rendőrség és rendészet egyik legfontosabb alappillére a demilitarizálás csak akkor mehet végbe, ha ezt a vékony mezsgyehatárt megerősítjük, akár úgy hogy kiszélesítjük, akár úgy, hogy markánsabban megfogalmazzuk (és csak hogy jelezzük ennek érdekességét meg kívánjuk jegyezni, hogy jelen írás két szerzőjének is markánsan eltérő álláspontja van ebben a kérdésben).

A fenti példák éppen ellenkezőleg hatnak és ahhoz, hogy ezt jó irányba tereljük, egy teljes generációs megújulásra és szakpolitikai akaratra van szükség. Legelső lépcsőben egyértelmű irányt kell szabni, majd egy olyan stratégiát kell alkotni, amelynek hosszú távú megvalósításával létrejöhethet egy korszerű rendészeti – és nem militáns – szervezet.

A határrendészeti szolgálati másik jelentős feladatrendszer a határforgalom-ellenőrzés, amelynek végrehajtását a Nemzeti Adó- és Vámhivatal határátkelőhelyeken szolgálatot teljesítő tagjaival közösen lát el a rendőrség. Csak megjegyezni kívánjuk, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal attól függetlenül, hogy egyenruhás, fegyveres szervezet, egy teljesen „civil” minisztérium alárendeltségébe tartozik, még akkor is, ha a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló

⁴⁶ KATONA Géza: A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat megteremtése, In: *Rendészeti Szemle*, 2010/Különszám 21. o.

törvény (Hszt.) személyi hatálya kiterjed rájuk, bár a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló törvény jelentős számú hivatkozást kivesz a Hszt. hatálya alól⁴⁷. Önmagában már az megérne egy polémiát, hogy nevezett törvény címében a rendvédelmi kifejezés⁴⁸ helyett miért nem a rendészeti kifejezés szerepel, arról nem is beszélve, hogy jelen írás témáját tekintve lényeges kérdés, hogy a katonáról miért külön jogszabály rendelkezik, ha például a rendőr is katona, mint ahogy például ezt a büntető törvénykönyvünk fentebbi elemzése során is leírtuk. Egy sor olyan kérdés, amelyet sajátos kontextusban kell(ene) kielemezni, pro és kontra érvekkel alátámasztva megtisztítani és egyértelművé tenni ezt a kérdést. Erre vonatkozó kísérletek természetesen folyamatosan irányulnak, lásd a fentebb már említett Hautzinger több idevágó munkáját.

Visszatérve a határforgalom-ellenőrzés végrehajtására, maga a feladat egyébként teljesen egyértelműen a közigazgatási tevékenység különös része, így véleményünk szerint nem a katonai feladatvégrehajtás halmazát kell, hogy erősítse. Militáns megjelenését maga a „megjelenés”, azaz az egyenruha, a rendfokozat, a kényszerítő eszközök léte okozza, bár már ez utóbbi tekintetében is jelentős a különbség ezek alkalmazására való felhatalmazás tekintetében (ti. az „igazi” katonához képest). Egyértelmű, hogy az állampolgárok szolgálata (a határforgalom-ellenőrzés teljes egészében szolgálat, sőt mint közigazgatási tevékenység, egyfajta

⁴⁷ *A Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény 17. § (Eltérés a Hszt.-től).*

⁴⁸ Erről a témáról több neves tudós is nyilatkozott már, lásd például PARÁDI József: Rendvédelem kontra rendészet, In: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, I. Kötet 7-12. o.; FINSZTER Géza: Rendészet, rendvédelem és honvédelem, In: FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete*, Budapest, KJK-KERSZÖV, 2003, 58-67. o.

engedélyezési eljárás), nem lehet katonai tevékenység, mert az igazi katonának más a feladata, hiszen ő harcol és ha kell öl(!), még akkor is, ha a honvédelemről szóló szabályozás mára már (szerencsére) egy sor békebeli tevékenységet is meghatároz egy katona számára. Egyetlen egy külföldi turista sem örülne olyan meleg fogadtatásnak, mely alapján katonák által őrzött országba lép be pihenés céljából. A különbséget lehetne sorolni a végtelenségig, de csak egyetlen példaként megemlíthetjük azt is, hogy a katonai kiképzés ráadásul más típusú kiképzés mint egy határrendész kiképzése, ez nem is lehet kérdés.

Az Európai Unió Tanácsának a külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata is egyértelműen fogalmaz arra vonatkozóan, hogy a határellenőrzés (európai uniós terminológia tekintetében a határőrizet és a határforgalom-ellenőrzése) nem katonai feladat, azt katonák (alapesetben) nem láthatják el. Az ajánlások és legjobb gyakorlatok követelménye kimondja, hogy a határrendészetet ellátó szervezet a tagállamok igazságügyi vagy belügyi felügyelet és irányítás alatt kell, hogy álljanak és „*szakosodott határőrizeti vagy határrendészeti szerv (nem katonai szerv)*” kell hogy legyen.⁴⁹ Ezeket az ajánlásokat még akkor is be kell tartania a tagállamoknak ha nem rendelkeznek másodlagos jogforrású kötőerővel. A tagállamok – elsődlegesen a létszámhiány enyhítésére – mégis bevetik a katonaságot (igaz alapvetően a határőrizeti feladatok végrehajtására), bár több kevesebb sikerrel megpróbálják ezt a tevékenységet legalizálni is (Magyarországon például a veszélyhelyzet kihirdetésével és fenntartásával biztosítják a rendkívüli helyzet által megkívánt

⁴⁹ A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus 2. és 4. pontjai, Brüsszel 2009. március 19., 7864/09, SCH-EVA 48, FRONT 21, COMIX 252., 18. o.

rendkívüli megoldás jogszerűségét, igaz, ezzel már támadhatatlan is a megoldás).

A határképviselet mint harmadik jelentős feladatrész pedig már teljesen demilitarizált feladatot jelent, ez tényleg az engedélyezési eljárások rendszerét, a hatósági, szakhatósági munkát, az államhatár képviseletét (államhatár megjelölése, határjelek karbantartása), a határon átnyúló kooperatív együtt döntés elősegítését takarja. Ha valahol egyáltalán nincs szükség „katonásdira”, ez a terület valóságában is az.

4. Összességében

E tanulmány írói, mint ahogy az fentebb is olvasható volt, nem minden kérdésben értenek egyet a téma tekintetében. Ugyanakkor a társadalmi szerkezetváltozás, az Európai Unió és a schengeni térség szellemisége, a fejlett nyugat-európai államok berendezkedése, az európai rendőrök hivatáshoz való hozzáállása, rendészettörténeti múltjuk, mind-mind az mutatják, hogy azok a polgárok akiket szolgálni kell a határrendészeknek, nem igénylik a katonai jelenlétet, a katonai stílust. Az állampolgár egy-egy intézkedés (vagy nevezzük hatósági eljárásnak) során egyenrangú partnerként kíván tekinteni a rendőrré, határrendészre (és a vámosra, a börtönőrré is). Nem kérnek abból, hogy parancsra tegyenek bármit is, hiszen az élet számos területén ez visszaüthet (majd a pék eldönti, hogy mikor ad kenyeret a rendőrnek és kit szolgál ki előbb?). Ez a szellemiség érhető tetten a dualista magyar állam határrendészeti szervezetrendszerében is, hiszen a szakterületi részfeladatokat megvalósító katonailag szervezett és polgári őrtestületek tevékenysége feletti szakmai felügyelet, koordináció igénye a Magyar Királyi Határrendőrséget – mint polgári őrtestületet – hívta életre.

A rendőrség tevékenysége és alapvetően maga a rendészet is akkor tölti be jól funkcióját ha nem látható. Ha a rend fenntartása nem „erőszakos megjelenéssel” kerül fenntartásra, kényszerből. A rendőr, kiemelten a határrendész, akkor lépjen közbe ha valóban probléma van, de akkor is művelt, szakszerű, udvarias, szolgáltató jelleggel, segítőkészen lássa el feladatát. Egyébiránt végezze azt a tevékenységét, amelyet hivatásul választott, legyen útlevélnyelő vagy járőr és szolgálata közben mindig a segítő hajlam legyen a mérvadó. A katona kapjon más feladatot, a katona legyen katona! Parancsot adjon és parancsra teljesítsen. A parancs esetén ne gondolkodjon. Ezzel szemben a rendőrnek ne kelljen mindig parancsot adni, hagyni kell gondolkodni mert ezzel lehet az állampolgárhoz közelebb hozni, ezzel lesz elfogadott a rendőri tevékenység az állampolgár részéről.

Schweickhardt Gotthilf

A katasztrófavédelem állománya és a katonai büntetőjog

1. Bevezetés

A hivatásos katasztrófavédelmi szervezet hivatásos állománya a katonai büntetőjog,- és bíraskodás hatálya alatt áll, amennyiben katonák által elkövethető bűncselekményt követ el. Ez a büntetőjogi szabályozás nemcsak a hivatásos állományra vonatkozik, hanem azokra a személyekre is, akik polgári védelmi szolgálatot látnak el függetlenül attól, hogy önkéntes, vagy kötelező szolgálatról van-e szó.

Jelen cikk a hivatásos katasztrófavédelmi szervezetek alkotó egyes szervezetek hivatásos állományának múlt századi kialakulásától kíséri végig a katasztrófavédelem katonai büntetőjogi rendelkezések alá vonását, bemutatva a jelenlegi szabályozást.

A Római Birodalomban már szabályozásra került - a katonai élet és feladatrendszer sajátosságaira visszavezethetően – a katonák büntetőjogi, büntető eljárási és büntetés-végrehajtási rendszere, mely a büntetőjogi tagozódást jellemezte. Ez a hármasság megosztás mind a mai napig megtalálható a katonai büntetőjog rendszerében.¹

A Római Birodalomban elváltak egymástól a katonai és az egyéb bűncselekmények. Ez azonban nem zárta/zárja ki, hogy katona nem katonai bűncselekményeket is elkövessen Ilyen például az emberölést. Katonai bűncselekmények speciálisan csak a katonai létből és rendből fakadóan voltak

¹ HAUTZINGER Zoltán *A katonai büntetőjog rendszertana*, Pécs, AndAnn, 2010, 12. o.

elkövethetők. Ilyen volt például a dezertálás, a katona szökése. Csak a polgári jogokkal rendelkező rómaiak szolgálhattak a légiókban. A katonaság joggyakorlati legitimitása eredetileg az apa alárendeltjeivel szembeni hatalma (*patria potestas*) jogából származott. A súlyos bűncselekmények esetén (*crimina publica*), mint például a gyilkosság vagy az érmék hamisítása, a katonát tettéért nem katonai bíróság előtt, hanem egy polgári bíróság előtt vonták felelősségre.

Hazánkban a középkorban megjelent a katonákra vonatkozó büntetőjogi szabályozás, melyek közül például Werböczy István: Nemes Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve (*Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae*) is megfogalmazott:

„4. czim A hadi jogról és a jogtudományról

A hadi jog a hadindítás szertartása, a szövetség megkötése s adott jelre az ellenség megrohanása. Továbbá a katonai büntett megfenyítése (azaz megbüntetése), ha ki helyét meg nem állja. Továbbá a zsoldfizetés módja, a méltóságok fokozata, jutalmakkal megtisztelés, például midőn diczkoszorúval, vagy arany lánczczal ajándékoznak meg valakit. Továbbá: döntés a hadi zsákmány felett és ennek igazságos elosztása a személyek minősége és munkája szerint; és a fejedelem részedése.”

A katonák által, vagy a katonákkal szemben elkövetett bűncselekmények esetén a több esetben hatásköri összeütközések voltak a katonai (hadi) és vármegyei bírások között.²

² PÁLFFY Géza: *A katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században*, Győr, Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára, 1995.

http://real.mtak.hu/19456/1/PalffyG_Katonai_igazsagszolgalatas_1995_u_080159.88621.pdf

A tűzoltók hagyományosan a katonai parancsuralmi és szervezeti rendre és fegyelemre építik szervezetüket, s alapján a katonai engedelmesség³ az, ami meghatározza a szolgálati viszonyukat. A katonai engedelmesség abszolút és relatív rendszere jelenik meg a jelenlegi hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a jogelőd szervezetei vonatkozásában. A hivatásos tűzoltók rendszere hazánkban jelenleg is e rendszerre épül, s a hatályos büntető törvénykönyv is a katonai bűncselekmények esetében katonaként határozza meg a hivatásos tűzoltókat. Ettől természetesen elválik a honvédség keretében működő tűzoltóság tagja, aki elsősorban katona, majd másodsorban tűzoltó. Ez azt jelenti, hogy a katonai feladata a honvédség szervezetén belüli, a hivatásos katona, katonai kiképzettséggel, rendfokozattal rendelkezve tűzoltói szakképesítést szerzett, s adott szolgálati helyén pl. katonai repülőtéren nem hagyományos katonai, hanem speciális tűzoltói feladatokat lát el. Ez a katona egyértelmű, hogy katonai bűncselekményt elkövetve a törvényszék katonai tanácsa előtt felel tetteért.

A katonai fegyelem és rend megsértése kapcsán történő felelősségre vonásnál két dologra kell kitérni a súlyosság megítélésakor: fegyelemsértés, vagy bűncselekmény.

„Katona felelősségre vonása (fenyíthetősége): A katona, ha a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelezettségét, a szolgálati rend és a fegyelem szabályait vétkezen (szándékosan v. gondatlanul) megszegi, amennyiben cselekménye nem minősül bűncselekménynek v. szabálysértésnek fegyelemsértést követ el.

³ SZABÓ József (szerk.): *Hadtudományi lexikon*, Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.

Katonai bűncselekmények: a katonai élet- és szolgálati viszonyokat támadó, azok rendje ellen irányuló bűncselekmények."⁴

A katonák által elkövetett fegyelemsértések, szabálysértések, bűncselekmények vizsgálatában a katonaság szervezetén belül erre feljogosított személyek (parancsnokok), a katonai ügyészek és a katonai büntetőtanácsok, illetve a szolgálati kötelemekkel össze nem függő bűncselekmények esetében polgári büntetőbíróóságok rendelkeznek hatáskörrel. A parancsnoki vizsgálat, illetve meghatározott fenyítések kiszabása csekély súlyú eseményekre korlátozódik.

A katonák esetében a rend és a fegyelem megtartása és megtartatása alapvető fontosságú, ezért több a polgári élettől eltérő módszer, szabályozás kerül alkalmazásra egy fegyelemsértés esetén. A belső rend, és a fegyelem csekély súlyú megsértése esetére is szankcionálást kell alkalmazni, mely egyúttal preventív jelleget is hordoz magában. Annak a megítélése, hogy belső szabályozás, a jogi norma megsértése milyen mértékű, annak függvényében, vagy a szervezeten belüli, vagy szervezeten kívüli (bíróági) eljárás kerül lefolytatásra. A katonai élet sajátosságait a szolgálati szabályzat fogalmazza meg. A fegyelem megsértésére vonatkozó szabályozást a korai időszakban ⁵ még egy a teljes átfogó szabályzásban nyert helyet, míg a későbbi időszakban már a fegyelmi szabályzat önállóan jelent meg, s tartalmazta, tartalmazza a legfontosabb eljárási szabályokat. A fegyelmi eljárást meghaladó cselekmények esetére már törvény fogalmazza meg a szabályokat, az eljárás résztvevőit, stb.⁶A

⁴ SZABÓ: i. m.

⁵ Szolgálati Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára 1875.

⁶ *A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló* 1912. évi XXXIII. törvénycikk.

katonai élet sajátosságaihoz tartozik még fegyelemsértés esetén egy speciális fegyelmi eljárási forma a becsületbíróóság.

A katona fogalma a büntető (katonai büntető) jogban változásokat mutat. A klasszikus katona fogalma mára kibővült. „*Katona: a fegyveres erő, haderő személyi állományának tagja.*”⁷ A bővülést a fegyveres testületek, és jelenleg a rendvédelmi szervek -kivéve a NAV- hivatásos állományú tagjai jelentik. A hasonló életközösség, feladatrendszer, a fegyelem, a parancs azok a legfontosabb szálak, melyek összekötik ezeket a szervezetet, a hivatásos állományt, s meglapozzák az egységes katonai büntetőjogi rendszerbe történő bevonásukat.

„*Nyilvánvaló ugyanis, hogy a katonasága a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség és a m. kir. államrendőrség feladata az állam és társadalom védelme mindennemű akar kívülről, akar belülről jövő támadással szemben es tehát hogy azok az erőnek oly — részeiben egymásba kapcsolódó, összhangzó, fegyelmezett s e védelmi cél szolgálatára kellően megszervezett— organizációi, melyek minden esetben helytállnak s megteremtik es biztosítják az állami es társadalmi élet lehetőségének es fejlődésének szilárd alapjait.*”⁸

Ezt a megfogalmazást alapul véve a hivatásos katasztrófavédelmi szervek ezeknek a kritériumoknak megfelel. A hivatásos állomány ezen feladatok érdekében tevékenykednek.

⁷ SZABÓ: i. m.

⁸ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. 4. kötet: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c., Budapest, Athaneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1928.*

2. A katasztrófavédelmet alkotó állomány bemutatása

A katasztrófavédelem hivatásos, köteles és önkéntes állományból áll, s természetesen a kiszolgáló, és a háttér feladatokat ellátó nem hivatásos állományú szakemberek is a szervezet részét képezik. Ez tehát azt jelenti, hogy egyes bűncselekmények esetén más típusú bíróságok ítélkeznek. A hivatásos katasztrófavédelem nem egy homogén szervezet, hanem több korábban önálló szervezetből került kialakításra. Tűzoltóság, polgári védelem (légoltalom, légvédelem) és közigazgatási szervezetek állományát foglalja magába. Ezeknek a szervezeteknek más és más eltérő szolgálati viszonytal rendelkező állománya van. A katonai joghoz ezekből az állományokból a tűzoltóknak és a polgári védelmi hivatásos állománynak van köze. A tűzoltók azok, melyek a legkorábban kapcsolatba kerültek a katonai léttel, s az ezzel járó kötelezettségekkel. Másodikként a jelenlegi polgári védelmi állomány került a katonai szervezet keretei közé. Míg a harmadik állomány a jelenlegi iparbiztonsági állomány csak 2012. január 01-től került a hivatásos állomány körébe. A vízügyi hatósági feladatokat ellátó jelenleg rendvédelmi igazgatási alkalmazotti állomány nem minősül hivatásos állománynak, annak ellenére, hogy az állományviszonyt a Hszt⁹ szabályozza.

A jelenlegi hatályos hazai szabályozás a katasztrófavédelmi szervezet hivatásos és nem hivatásos állományúak alkotják. Ez a felosztás mindjárt meg is adja azokat a kereteket, melyek elkülönítik egymástól az egyes állománycsoportokat. A hivatásos katasztrófavédelmi szervezet hivatásos állományára fegyelmi szabályzattal rendelkezik,

⁹ *A rendvédelmi feladatokat ellátó szervezet hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény.*

mely fenytési nemek hasonlóságot mutatnak a katonai fegyelmi szabályzókbán meghatározottakkal.

2.1. Tűzoltók

A Római Birodalomban a légióba szerveződő tűzoltók nemcsak a tűzoltási, hanem rendvédelmi feladatokat is végrehajtottak, katonai bűncselekmény elkövetése esetén katonai büntetőbíráskodás hatálya alá kerültek.

„Gyakori tüzek elleni hatékony fellépés érdekében Augustus császár i.e. 21-ben, a történelemben először szervezett tűzoltóság létrehozását, azaz egy 600 rabszolgából álló „állami” tűzoltócsapat kiképzését és szolgálatba állítását rendelte el. I.sz. 6-ban már a tüzeket a felszabadított rabszolgákból szervezett tűzoltócsapat (vigiles) vigyázta és oltotta. A szervezet létszáma 7000 fő körül volt. A tűzoltás mellett rendfenntartói feladat is elláttak. A 7 zászlóaljából (cohors) álló hivatásos tűzoltóságot praefectus vezette. A laktanyákban elhelyezett cohorsok élén tribunus állt. A cohorsok hét centuriára oszlottak, amelyek parancsnokai a centuriók voltak. Az altisztek (principales) különböző beosztásokban szolgáltak, például parancsnoki segédtsízként, zászlósként, küldöncként, írnokként tevékenykedtek. A csapatban és a tűzoltásban ellátott feladataik szerint kürtösöket (bucinátorok), vízszervezőket (aquarii), siphokezelőket (syphonarii), orvosokat (medici) alkalmaztak.”¹⁰

A tűzoltási feladatok megkövetelik a pontos, precíz tevékenységet, a szigorú alá – fölérendeltségi rendszer meglétét. A tűzoltói tevékenység speciális közösségben jelenik meg. A tűzoltók szoros bezártságban élnek, s a szolgálati

¹⁰ Róma tűzoltósága, In: Rómaikor (http://www.romaiakor.hu/a_romaiak_mindennapi_elete/a_romai_tuzoltosag/cikk/roma_tuzoltosaga).

idejükben meghatározott napirend és meghatározott szabályrendszer szerint tevékenykednek. Szabadidejükből bármikor behívhatók mentési feladatok végzésére, vezényelhetők, katonai bűncselekményeket követhetnek el. A tűzoltói szervezet a katonai szervezeti felépítést követi, melyben rendfokozati, alá és fölérendeltségi, valamint szigorú parancsuralmi rendszer valósul meg. A tűzoltók esetében az adott feladat végrehajtására megköveteli nemcsak a különböző szabályzatokban meghatározott mentési, tűzoltási módozat alkalmazását, hanem a kapott végrehajtásra vonatkozó parancs szigorú végrehajtását.

A hivatásos tűzoltóság és az egyéb tűzoltóságok között vannak hasonló és eltérő jellemzők. Ami a büntetőjog szempontjából fontos elválasztó tényező, ez pedig nem más, mint a tevékenység hivatásszerű végzése. A hivatásos tűzoltót szabadidejében is intézkedési kötelezettség terheli, melyet a mindenkor hatályos jogszabályok fogalmazznak meg. A két fajta típusú szervezet között további különbség alapja a szakértelem, mely a feladat végrehajtásában, a parancsok teljesítésében nyilvánul meg. A nem hivatásos testület tagjait a szervezet formájától függően terhelik kötelezettségek. Például az önkéntes tűzoltó egyesület tagja, ha nem jelenik meg a tűzoltás helyszínén annak ellenére, hogy erre felhívást kapott, úgy erre a legsúlyosabb szankció az egyesületi tagság megszüntetése. A hivatásos tűzoltóság tagja a szolgálatból való engedély nélküli távollét alapján katonai bűncselekmény alanyává válhat. Amennyiben nem hajtja végre az előjárója parancsát, úgy az szintén katonai bűncselekményt valósíthat meg. A hivatásos tűzoltóság vonatkozásában a tűzrendészet fejlesztéséről szóló 1936. évi X. törvénycikk (továbbiakban: 1936. évi X. törvénycikk) végrehajtására kiadott m. kir. belügyminiszternek 180.000/1936. B. M. számú rendelete

megfogalmazza a tűzoltókkal szembeni fegyelmi és kihágási büntetéseket. A tűzoltóság tagjai az 1936. évi X. törvénycikk alapján légítámadás veszélye, illetve a védekezés alkalmával katonai parancsnok vezetése alatt áll.

„3. § (1) A tűzvédelmi szervezetek megállapításánál és az ilyen berendezések létesítésénél a légítámadás ellen irányuló védelem követelményeire figyelemmel kell lenni.

(2) Légítámadás veszélye esetében a veszélyeztetett város, illetőleg község tűzrendészeti szervezete - a veszély tartama alatt - a légítámadás elhárítását irányító katonai parancsnok vezetése alatt áll.”

Ez azt jelenti, hogy a tűzoltóság tagjai katonának minősülnek a légvédelmi feladatok ellátása során. Az 1939. évi II. törvény 220. § bekezdése alapján egyes bűncselekmények esetén a légvédelmi feladatot ellátó tűzoltók a légvédelmi szolgálat ideje alatt honvéd büntetőbíráskodás hatálya alatt álltak.

1948-ban a tűzoltóság szervezete és szervezése tárgyában kiadott 5090/1948. Korm. számú rendelet már egyes esetekben katonai büntető jogszabályok alá helyezte a tűzoltókat.

„30. §.

(1) Szökés vétségét követi el és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő az állami tűzoltóság kötelékébe tartozó az a tűzoltó, aki abból a célból, hogy végleg 'kivonja magát szolgálati kötelezettsége alól, beosztását vagy rendeltetési helyét önkényesen elhagyja vagy attól távol marad.

(2) Az a tűzoltó, aki az (1) bekezdésben meghatározott cselekményt nem az ott megjelölt célból követi el, ha távolléte huszonnégy óránál tovább tartott, önkényes eltávozás vétsége miatt hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

(3) *A (1) és a (2) bekezdésben meghatározott cselekmény büntetése egy évtől három évig terjedhető fogház, ha a cselekmény a tűzrendészeti szolgálat zavartalan ellátását veszélyeztette.*

(4) *A jelen § alá eső cselekmény büntetése egy évtől öt évig terjedhető fogház, ha azt a tettes olyan közveszély alkalmával követte el, amelynél a tűzoltó közreműködni köteles.*

(5) *Az eljárás csak a belügyminiszter vagy az illetékes tűzoltóosztályparancsnok feljelentésére indítható meg.”*

Ezt követően 1951-től ismételten teljes mértékben a katonai büntetőbíráskodás hatálya alá kerültek a tűzoltók.¹¹

„1. § A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény (Ktbt.), valamint az azt kiegészítő és módosító rendelkezések hatálya a jelen törvényerejű rendeletben meghatározott eltérésekkel - állománycsoportokra tekintet nélkül - az állami tűzoltóság (továbbiakban: tűzoltóság) tagjaira is kiterjed.

2. § (1) A tűzoltóság tagjai a katonai büntetőtörvények alkalmazása szempontjából a katonákkal, a Ktbt. 122. §-a alkalmazása szempontjából a rendőrség tagjaival esnek egy tekintet alá.”

Az 1951. évi 11. tvr. rendelkezései a tűzoltói sajátos szervezeti felépítésből adódóan a tűzoltóság tagjaira terjedtek ki. Az 1957. évi 8. törvényerejű rendelet egyes büntető eljárási rendelkezések módosításáról a tűzoltóság tagjait ismételten kivette katonai büntetőbíráskodás hatálya alól. Ez a rendelkezés 1957. február 01-vel lépett hatályba.¹² A

¹¹ *Az állami tűzoltóság tagjainak a katonai büntető jogszabályok hatálya alá helyezéséről* 1951. évi 11. törvényerejű rendelet.

¹² *4. § (1) A jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésekor a katonai bíróság előtt folyamatban levő ügyekben az eljárást a korábbi jogszabályok alkalmazásával kell lefolytatni és befejezni, ha a katonai ügyész e*

fegyelemsértések esetére továbbra is megmaradt a parancsnoki hatáskör. Ezt követő időszakban a tűzoltóság állománya 2013-ig nem tartozott a katonai büntetőjog hatálya alá. 2013. július 01-én hatályba lépő 2012. évi C törvény a Büntető Törvénykönyvről 127. § (1) bekezdése a hivatásos katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományát katonának minősíti. A belügyminiszter a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény felhatalmazása alapján rendeletben szabályozta a parancsnoki nyomozati hatáskörrel kapcsolatos feladatokat.¹³

2.2. Polgári védelmi állomány

A polgári védelmi állományáról megállapítható, hogy az elsőként a honvédelem rendszerében jelent meg ez az állomány. A polgári védelemben a lakosság életkor alapján meghatározott része volt bevonható. Az irányításukat katonai vezető, a település vezetői és a későbbiek során a polgárok közül kinevezett légoltalmi parancsnok irányította. Az így kialakított rendszer a második világháborút követően változtatásokkal, mind a mai napig fennáll. A légoltalmi, polgári védelmi köteles, önkéntes állomány a feladat ellátása során katonai büntetőjog hatálya alatt áll, mivel katonának minősülnek. A polgári védelmi kötelezettség köre a tájékoztatás (adatszolgáltatás), a bejelentés, a megjelenés és a szolgálati kötelezettség. A polgári védelmi kötelezettség a

törvényerejű rendelet hatálybalépése előtt már vádat emelt. (2) A jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésével az alább felsorolt jogszabályok - a maguk egészében, illetőleg még hatályban levő részükben - hatályukat veszítik. *Az állami tűzoltóság tagjainak a katonai büntető jogszabályok hatálya alá helyezéséről szóló* 1951. évi 11. törvényerejű rendelet.

¹³ *A hivatásos katasztrófavédelmi szerv katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló* 32/2013. (VI. 28.) BM rendelet.

honvédelmi kötelezettség részét képezi így az előbbieken alapján érthető a katonai büntetőjogi alárendeltség.

A légvédelemről szóló 1935. évi XII. törvénycikk hozta létre a légitámadás elleni védekezési állományt, melyek nem katonák voltak. Az irányításukat katonai és nem katonai személyek végezték. A védekezés időszakában ezek a polgári személyek katonai vezetés alatt álltak, s ezen idő alatt az 1930. évi III. törvénycikk alapján katonai büntetőbíróság hatálya alá kerültek. A háborúra való készülődés jegyében a katonai érdekek és a védekezés hatékonysága érdekében a légvédelemről szóló törvényt 4 év múlva hatályon kívül helyezték. A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk már önálló fejezetben szabályozta a légvédelem kérdését. A törvénycikk 220.§ meghatározta, hogy a polgári védelemben bevont személyek honvéd büntetőbíráskodás, míg a 224. § kimondta, hogy ezek a személyek katonai fegyelmi szabályok hatálya alatt is állnak. Ezáltal nemcsak katonákká válhattak, ha ideiglenesen is, de katonai büntetőbíráskodás részesévé.

A II. világháborút követően a légoltalom megszűnt 1945. június 06-án. A légvédelmi feladatok mellett a légoltalom szükségessége is megjelent. 1950-ben a légoltalom újbóli megszervezése megtörtént, melyet a Belügyminisztérium felügyelt. Még ebben az évben változás történt a katonai büntetőbíróságok hatáskörének kiterjesztéséről 1950. évi 38. számú törvényerejű rendelet megjelenésével. Ebben az évben a hadbírói kinevezés, illetve a honvédségi védőkre vonatkozó szabályzás is megjelent.

A honvédség szervezetén belül 1951-ben létrejött a Központi Légoltalmi Zászlóalj, mely az országban a bomba és lőszermentesítést végezte. A légoltalmi szervezet állománya a honvédség kötelékébe tartozott. A légoltalmi szervezet nem volt egyenlő a katonai légvédelemmel, mely elsősorban az

ország légerét védte (aktív légvédelem). A légoltalom állományát képezték a polgárok is, akik részt vettek ebbe a tevékenységbe akár önkéntesen, akár kötelezés alapján. A honvédelemről szóló 1960. évi IV. törvény szabályozta a légoltalmat, s 1964-től a légoltalom helyébe lépő polgári védelem szervezetét, irányítását. Az 1939. évi II. törvény szerint ugyanis személyes légoltalmi kötelezettség terhel - nemre való tekintet nélkül - minden 14-70 éves személyt; e törvény szerint a mentesség csak a tényleges katonai szolgálatot teljesítőkre, a lelkészekre, az országgyűlés tagjaira, valamint a területenkívüliséget és a személyes mentességet élvező személyekre terjedt ki. Az 1960. évi IV. törvény helyezte hatályon kívül az 1939. évi II. törvényt, s egyúttal módosította a légoltalmi (polgári védelemi) kötelezettségre vonatkozó szabályokat. A légoltalom célját is meghatározta a törvény:

„69. § A légoltalom célja az ország területén légitámadások esetére a védekezés államigazgatási és társadalmi megszervezése, a lakosságnak a légitámadás esetére való előkészítése, valamint a légitámadások hatásainak csökkentése.”¹⁴

1996-ban a polgári védelemről szóló törvény a Belügyminisztérium keretei közé helyezte a polgári védelem hivatásos szervezetét és állományát. A hivatásos polgári védelemi szerv megfogalmazása rendvédelmi szerv. Ezzel a hivatásos állomány a katona fogalma alá került. A polgári védelemi szervezetben törvényi kötelezettség alapján megjelenő magyar állampolgárok szintén csak a tevékenység elrendelésekor és annak végzése során kerültek katonai büntetőjog hatálya alá. Az 1978. évi IV. törvény a polgári védelmi szervezetekben résztvevő személyek esetében csak a

¹⁴ A honvédelemről szóló 1960. évi IV. törvény.

háborús helyzet időszakában fogalmazott meg katonai bűncselekmények körében tényállást. A honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények fejezetében került elhelyezésre a polgári védelmi kötelezettség megszegése. Ez a tényállás 2004. december 31-ig volt hatályban, amikor is megváltozott a törvényi tényállás és kikerült belőle a háború szó. „339. § (1) *Aki a polgári védelmi szolgálatát nem látja el, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*” Az 1978. évi IV. törvényt felváltó 2012. évi C. törvény szintén a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények fejezetében helyezte el a polgári védelmi kötelezettség megszegését. A bűncselekmény tettese csak az az állampolgár lehet, akit konkrét polgári védelmi szolgálat kötelezettsége terhel. A bűncselekmény veszélyhelyzet idején is elkövethető.

3. Összefoglalás

A 2000. január 01-én létrejött a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet¹⁵, melyet a polgári védelmi és a központi és megyei hivatásos állami tűzoltói állomány képezte. A megyei szint alatt lévő hivatásos tűzoltóságok hivatásos önkormányzati tűzoltóság néven az adott önkormányzathoz kerültek. Így ezek a tűzoltóságok önkormányzatok szervezeti elemévé váltak. 2012. január 01-i hatállyal megtörtént az hivatásos katasztrófavédelmi szervezet egységes szervezetté történő átalakítása.¹⁶ A korábban hivatásos polgári védelmi állomány

¹⁵ *A katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéséről* 1999. évi LXXIV. törvény.

¹⁶ *A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról* 2011. évi CXXVIII. törvény

tűzoltói rendfokozatot kapott, s így az egységes szervezetnél a hivatásos állomány csak tűzoltó rendfokozattal rendelkezik. A nem hivatásos állomány többfajta jogviszonnyal bír. Mind a polgári védelmi (légoltalmi), mind a tűzoltói állomány a szolgálati feladatának ellátása során fokozott büntetőjogi védelmet élvezett, s élvez a jelenlegi szabályozás alapján is. A hivatásos katasztrófavédelmi szerv államigazgatási feladatot is ellátó rendvédelmi szervként lett aposztrófálva. A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről katonaként fogalmazza meg a hivatásos katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományát. A törvény Országgyűlés által elfogadott szövege még nem tartalmazta ezt a kitétel. A törvényt hatályba léptető 2013. évi LXXVIII. törvény egyes büntető tárgyú törvények módosításáról emelte be a törvény rendelkezései közé a hivatásos állomány katonaként történő elismerését, valamint azt, hogy ezen állomány által elkövetett nem katonai bűncselekményekben az ügyészség végzi a nyomozást. A szolgálatban szolgálati kötelemekkel összefüggésben elkövetett katonai bűncselekmények esetében a katonai ügyész, illetve a parancsnok végzi a nyomozást. A hivatásos katasztrófavédelmi szerv állományát képező korábbi önálló hivatásos tűzoltó állomány rövid időszaktól eltekintve – 1950-es évek - csak a háború, illetve különleges jogrendi időszak során történt meg a katonai büntetőjog alá vonása, s csak ebben az időszakban követhettek el egyes katonai bűncselekményeket. A hivatásos polgári védelmi állomány, amikor katonai állományban volt, akkor természetesen katonai büntetőjog hatálya alatt állt, s amikor a belügyminiszter alárendeltségébe tartozott, akkor szintén háború, illetve különleges jogrendi időszakokban került katonai büntetőjog hatálya alá. A Genfi egyezményekben megfogalmazottak alapján a polgári védelmi állományt a nemzetközi jogból adódó felelősség is terheli.

FÓRUM

Soós László

A megbízhatósági vizsgálat eredményének büntetőjogi megítélése a Kúria gyakorlatában¹

1. A megbízhatósági vizsgálat a magyar jogban

A 2011. január 1. napján hatályba lépett, az egyes rendészeti tárgyú és az azokkal összefüggő törvények módosításáról szóló 2010. évi CXLVII. törvény 13. §-a a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényt (Rtv.) a 7/A–C. §-okkal egészítette ki, amik a „megbízhatósági vizsgálat” közös alcímet viselik. Az Országgyűléshez benyújtott törvényjavaslathoz csatolt indokolás szerint

„A megbízhatósági vizsgálat (a külföldi példákban ún. integritás-teszt) a nemzetközi gyakorlatban is működik mint az ellenőrzés egyik eszköze. A nemzetközi gyakorlatban a megbízhatósági vizsgálat elrendelése ügyészi közreműködéshez kötött, így az ügyész olyan külső kontroll szerepét tölti be, amely hozzájárul a vizsgálatok objektivitásához. Romániában az integritás-teszt végrehajtási szabályait a közigazgatási és belügyminiszter minősített rendelete tartalmazza. Az integritási teszteket a Belügyminisztérium teljes állománya vonatkozásában alkalmazzák annak érdekében, hogy azonosítsák, értékeljék és megszüntessék azokat a kockázati elemeket és tényezőket, amelyek lehetővé teszik a

¹ Első ízben megjelent: MOLNÁR Gábor Miklós – KOLTAY András (szerk.): *Bonus Iudex Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Budapest, Pázmány Press, 2018, 353-382. o.

Belügyminisztérium állománya által korrupciós cselekmények elkövetését. A megbízhatósági vizsgálatot az ellenőrzés alá vont személy állományilletékes parancsnoka, vagy a vizsgálatot végző szerv vezetője rendeli el. A vizsgálat lefolytatása ügyészi engedélyhez kötött. Az Egyesült Királyságban az antikorrupciós szervezetek széleskörűen alkalmazzák az integritás-teszteket abban az esetben, amikor a rendelkezésre álló információk bűncselekményre utaló adatokat tartalmaznak (közvélemény-kutatás, újságcikkek stb.), de semmilyen más eszköz vagy módszer nem áll rendelkezésre a bizonyításhoz. A megbízhatósági vizsgálat végrehajtását az ellenőrzés alá vont személy állományilletékes parancsnoka, valamint a vizsgálatot végző szerv vezetője együttesen rendeli el, és az ügyész ellenjegyzi. A vizsgálat végrehajtására felelős tiszteket kell kijelölni. Az integritás-tesztek alkalmazása bizonyos keletkezett információk esetén lehetséges, továbbá korrupciós kockázati elemzés eredményeképpen azon területeken, ahol a belügyi állomány magas korrupciós veszélyeztetettségnek van kitéve, valamint hajlamosnak mutatkozik korrupciós cselekmények elkövetésére. Hollandiában a megbízhatósági vizsgálat lefolytatása a fentiekhez hasonló ügyészi kontrollhoz kötött.”

A módosító törvény alapján – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően ügyészi jóváhagyással – a megbízhatósági vizsgálat a közszolgálat, valamint a hivatásos szolgálat ellátásának jogszerűségét, a feladat ellátása során tanúsított magatartást, az intézkedési és munkaköri kötelezettség teljesülését vizsgálja. A belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv a megbízhatósági vizsgálat keretében

teszt jelleggel, preventív módon ellenőrzi a hivatásos szolgálat és a közszolgálat etikai integritását. A megbízhatósági vizsgálat során a belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv rendelkezésére állnak a titkos információgyűjtés bírói engedélyhez nem kötött eszközei és módszerei, valamint a megbízhatósági vizsgálat során a törvény az Rtv. módosításával felhatalmazást ad arra, hogy a belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv tagja feladatellátása során szabálysértést vagy bűncselekményt kövessen el.²

Az Rtv. tételes rendelkezései szerint a megbízhatósági vizsgálat célja annak megállapítása, hogy az azzal érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali kötelezettségének.³ Ennek megállapítása érdekében a megbízhatósági vizsgálatot végző szerv a munkakör ellátása során a valóságban is előforduló vagy feltételezhető élethelyzeteket mesterségesen hozza létre. A törvény előírja, hogy a megbízhatósági vizsgálat során feltárt jogsértés alapján fegyelmi vagy szabálysértési eljárás nem indítható, kifejezetten rendelkezik azonban arról, hogy ha a megbízhatósági vizsgálat során bűncselekmény gyanújára utaló adat merül fel, a belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv a megbízhatósági vizsgálat befejezését követően haladéktalanul feljelentést tesz a hatáskörrel rendelkező szervnél.

A törvény meglepően széles körben határozza meg, hogy mely szervezetek munkavállalóival szemben

2 Ezzel aztán a törvény szintjén döntve el a tudományos aggodalmakat; ld. legátfogóbban: MÉSZÁROS Ádám: Titkos gondolatok, In: VIRÁG György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 48.*, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2011, 213–226. o.

3 A szabályozás egyes elemei már 2012-ben, más elemei az új Btk. hatályba lépésével egyidejűleg, további rendelkezései pedig 2017-ben módosultak.

(összefoglalóan: védett állomány) rendelhető el megbízhatósági vizsgálat. A Rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat hivatásos állományú tagjai, valamint a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény hatálya alá tartozó hivatásos állomány Nemzeti Biztonsági Felügyelethez (a továbbiakban: NBF) és a Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központhoz vezényelt tagjai mellett hatásköre kiterjed az e szervek irányítását ellátó minisztériumok konkrét irányítást és ellenőrzést ellátó szervezeti egységeinél, továbbá e szervek bűnüldözési és államigazgatási adatkezelését, pénzügyi és gazdasági ellátását, kiképzését és oktatását végző szervek rendeltetésszerű működése körében eljáró kormánytisztviselőire, állami tisztviselőire, köztisztviselőire és közalkalmazottaira, sőt, azokra a kormánytisztviselőkre és kormányzati ügykezelőkre, továbbá állami tisztviselőre és állami ügykezelőre, akik döntés előkészítésére, döntésre vagy ellenőrzésre jogosult állampolgársági eljárással, menekültügyi eljárással, idegenrendészeti eljárással, szabálysértési eljárással, koncessziós eljárással, kisajátítási eljárással, építésügyi hatósági eljárással, munkavédelmi hatósági eljárással, munkaügyi ellenőrzéssel, ingatlan-nyilvántartási hatósági eljárással összefüggő ügyben, közbeszerzési eljárás során, feladataik ellátása során költségvetési vagy egyéb pénzeszközök felett, továbbá az állami vagyonnal való gazdálkodás, valamint elkülönített állami pénzalapok, fejezeti kezelésű előirányzatok tekintetében, egyedi állami támogatásról való döntésre irányuló eljárás lefolytatása során, továbbá állami támogatások felhasználásának vizsgálata vagy a

felhasználással való elszámoltatás során vagy személyazonosító igazolvány, lakcímet igazoló hatósági igazolvány, vezetői engedély, útlevel, magyar igazolvány, magyar hozzátartozói igazolvány, forgalmi engedély, gépjármű törzkönyv, egyéni vállalkozói igazolvány, hatósági erkölcsi bizonyítvány kiállításával összefüggő ügyekben járnak el.

A Rtv. szerinti belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv a 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet alapján a Nemzeti Védelmi Szolgálat, amely az Országos Rendőr-főkapitányságtól (ORFK) és az annak alárendelt rendőri szervektől függetlenül, az általános rendőri feladatokra létrehozott szervezeten kívül látja el feladatát, azonban nyomozó hatósági jogkört nem gyakorol. A megbízhatósági vizsgálatot – szükségességének indokolásával – a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv vezetője a védett szerv tagjával, vagy valamely állománycsoportjához tartozó, meghatározott szolgálati feladatot teljesítő, az elrendeléskor még nem nevesíthető tagjával szemben határozattal rendeli el, amihez a vizsgálat végrehajtásáról szóló részletes tervet kell készíteni, és arról az ügyészt haladéktalanul tájékoztatni kell. A határozat és a megbízhatósági vizsgálat végrehajtásáról szóló részletes terv alapján az ügyész a megbízhatósági vizsgálat elrendelését két munkanapon belül jóváhagyja, vagy a jóváhagyást megtagadja. Külön érdekesség, hogy a vonatkozó 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás szerint a megbízhatósági vizsgálatokkal kapcsolatos ügyészi feladatokat nem a büntető szakági, hanem a közérdekvédelmi feladatokat ellátó ügyészségek (főügyészségek) végzik.

Az ügyész a megbízhatósági vizsgálat törvényességi ellenőrzése körében széleskörű jogosítványokkal rendelkezik, a befejezéstől számított nyolc munkanapon belül megvizsgálja a befejezésről szóló határozat törvényességét, jogszabálysértés

megállapítása esetén írásba foglalt indokolt határozatával új határozat hozatalára utasítja a megbízhatósági vizsgálatot folytató szervet, ha pedig azt állapítja meg, hogy a megbízhatósági vizsgálatot a részletes tervtől eltérően hajtották végre, akkor felelősségre vonást is kezdeményez. Ha az ügyész új határozat hozatalára utasítja a megbízhatósági vizsgálatot befejező határozatot hozó szervet, az erről szóló határozatban elő kell írni a törvénysértő határozat hatályon kívül helyezését, és iránymutatást kell adni a törvénysértés orvoslására, míg büntetőeljárást kell kezdeményezni az ellen, aki a végrehajtási tervben megjelölt cél vagy módszer kereteit túllépi.

A megbízhatósági vizsgálat során az Rtv. VII. fejezetében írt módon – a bírói engedélyhez kötött információgyűjtés kivételével, az elrendelő határozat indokolásában írt cél megtartásával – titokban információ gyűjthető. Az alkalmazni kívánt titkos információgyűjtő eszközt az elrendelő határozatnak és a részletes tervnek tartalmaznia kell. Ha a titkos információgyűjtés alkalmazni kívánt eszközhöz ügyészi engedély szükséges, a megbízhatósági vizsgálat csak az erre vonatkozó ügyészi engedély birtokában végezhető.

Az Rtv. széles körű felhatalmazást ad arra, hogy a megbízhatósági vizsgálat keretében a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv tagja különböző jogsértő magatartásokat kövessen el – ezeket a törvény tételesen felsorolja. A büntetőeljárás szempontjából annak van különös jelentősége, hogy az Rtv. 7/B. § (2) bekezdés b) pont bb) alpontjában meghatározza, hogy a megbízhatósági vizsgálatot végző védelmi tiszt elkövetheti a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben meghatározott következő bűncselekményeket: személyes adattal visszaélés (219. §); magánlaksértés (221. §); minősített adattal visszaélés (265. §);

hamis vád (268. §); hatóság félrevezetése [271. § (1) bek.]; hivatali visszaélés (305. §); információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (375. §); a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése (385. §); a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása (392. §); a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés (393. §); a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése (394. §); a versenytárs utánzása (419. §); illetve a Btk. XXVII., XXXIII. és XXXIX. fejezetében felsorolt bűncselekmények.

A megbízhatósági vizsgálat végzése során technikai eszközök segítségével titokban rögzíthetők az ügyész által jóváhagyott végrehajtási tervben szereplő mesterségesen létrehozott helyszínen, valamint a védett szervek hivatali helyiségeiben, gépjárműveiben történtek, továbbá a létrehozott mesterséges élethelyzetben résztvevő, valamint a megbízhatósági vizsgálat alá vont személy vagy személyek tevékenysége, magatartása, előadása.

Sajnos nem a törvényben, hanem a Nemzeti Védelmi Szolgálatról szóló, már idézett kormányrendeletben kapott helyet az a szabályozás, amely a megbízhatósági vizsgálat konkrét végrehajtására vonatkozó legfontosabb alapelveket fogalmazza meg. Ezek szerint a vizsgálat érdekében kialakítandó élethelyzetnek olyannak kell lennie, hogy az a vizsgálatlal érintett személy intézkedési, eljárási kötelezettségét vonja maga után; a kialakított élethelyzet nem korlátozhatja a vizsgálatlal érintett személy döntési szabadságát az intézkedés módjának, az eljárás rendjének megválasztásában; a vizsgálat helyszínének és módszerének megválasztása nem akadályozhatja a vizsgálatlal érintett személy kötelezettségeinek, feladatainak teljesítését; a vizsgálat módja nem járhat a vizsgálat alá vont személy megalázásával, becsületének, jó hírnevének sérelmével, a vizsgálat alá vont

személy továbbá mások életének, testi épségének veszélyeztetésével és a vizsgálat nem veszélyeztetheti más hatóság eljárását.

A megbízhatósági vizsgálat Rtv. szerinti szabályai tehát lehetővé teszik azt, hogy a vizsgálat elvégzése során a védelmi tiszt hivatali visszaélés büntettét, vagy a Btk. XXVII. fejezete szerinti korrupciós bűncselekményt kövessen el annak ellenőrzésére, hogy a védett állomány tagja eleget tesz-e a kialakított mesterséges élethelyzetben a számára jogszabályban meghatározott intézkedési, eljárási kötelezettségeinek. Ha eleget tesz, a megbízhatósági vizsgálatot be kell fejezni, ha azonban jogszabályi kötelezettségeit megszegi, és ezzel bűncselekmény elkövetésére utaló gyanú merül fel, vele szemben büntető feljelentést kell tenni. A megbízhatósági vizsgálat alapján tehát – a jóváhagyott végrehajtási terv alapján – a védelmi tiszt hivatali visszaélés büntettének, illetve hivatali vesztegetés elfogadása büntettének elkövetésére is felbujthatja az ellenőrzött személyt. Meglepő módon azonban a jogirodalomban nem kapott túl nagy visszhangot az Rtv. által bevezetett szabályozás, illetve az az alapján kialakult gyakorlat. Kiss Anna szerint a gyakorlatban a következő problémák merülhetnek fel:⁴

„A mindennapokban az ügyész csak olyan mesterséges élethelyzet jóváhagyását engedélyezi, amelyben a kapcsolatfelvétel a munkakörhöz kapcsolódóan történik meg. Ugyanakkor ne feledkezzünk meg arról se, hogy a védett állományhoz tartozók egy részénél – ilyen terület a büntetés-végrehajtás és a polgári titkosszolgálat – nincs reális lehetőség

4 KISS Anna: *Gondolatok a megbízhatósági vizsgálatról* (2015), (<https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/gondolatok-a-megbizhatosagi-vizsgalatrol>)

arra, vagy csak nagyon korlátozottan, hogy a munkakörrel összefüggésben kialakítható bizalmi viszony legyen kiépíthető.

Az egyik legfontosabb felvetés: mi az eljárási rend egy 'sikeres' akció esetén? Gondoljunk arra az esetre például, ha a célszemély elfogadja az NVSZ eljáró tagja által felajánlott pénzt azért, hogy közlekedési szabályszegés miatt ne tegyenek feljelentést! Ki teszi meg ebben az esetben a feljelentést a célszemély ellen? Hol? Mikor? A célszemélyt nyomban őrizetbe kell venni? Ha igen, ki veszi őrizetbe? Ne feledjük, rendőr elkövető esetén a nyomozás lefolytatására a nyomozó ügyészségnek van hatásköre, annak viszont nincs tudomása a megbízhatósági vizsgálatról, s benne az akcióról! Ez egyből fel is veti azt a kérdést, hogy az ügyészségen belül ez miért a közérdekvédelemhez tartozik, miért nem a nyomozó ügyészségekre. Nyilvánvaló, hogy az NVSZ eljáró tagja nem foghatja el, hiszen ő nem is rendelkezik hatósági jogosultságokkal, de az is lényeges szempont, hogy fel sem fedheti magát a célszemély előtt, ugyanis, ha felfedné magát, akkor ő később már nem lesz bevethető egy megbízhatósági vizsgálati akcióba.

A másik kérdéscsoport az, hogy sikertelen akció esetén mi az eljárási rend. Gondoljunk bele, a célszemély nemcsak nem fogadja el a pénzt, hanem az aktív vesztegetőt, mivel bűncselekmény elkövetésében tetten éri, halaszthatatlan nyomozati cselekményként őrizetbe veszi! Az őrizetbe vett NVSZ-tagot (akiről a célszemély nem is tudja, hogy NVSZ-tag) az illetékes nyomozó ügyész, vagy az ügyeletes ügyész utasítása alapján veszik őrizetbe? Csakhogy az ügyészek egyike sem tud a megbízhatósági vizsgálatról, ezen belül a konkrét akcióról. Netán halaszthatatlan nyomozati cselekményként a célszemély (aki rendőr) őrizetbe veheti?

Kinek, mikor és milyen módon kell értesítenie az eljáró ügyészt, hogy az őrizetbe vett személy NVSZ-tag, aki szolgálati feladatait teljesítette a vesztegetéssel? Ha az NVSZ-taggal szemben eljár az ügyész, akkor ki szünteti meg a nyomozást? Nálunk, sajnos, az eljáró ügyész ezt nem teheti meg, még a büntetőeljárás törvényben (Be.) szabályozott, eljárást megszüntető ok ellenére sem, mert arra a 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás 59. § (3) bekezdése szerint a megbízhatósági vizsgálatot engedélyező főügyészség székhelyén lévő helyi ügyészség vezetője (vagy megyei bíróság hatáskörébe tartozó ügyben a főügyész) jogosult.

A harmadik kérdéscsoporton belül az egyik legjelentősebb probléma, hogy az eljárás kapcsán ki és milyen minősített adatokat ismerhet meg. Nánási Gábor úgy foglalt állást, hogy

„a megbízhatósági vizsgálat intézménye hatályos formájában abba az irányba mutat, mely szerint a hatóság eljáró tagjai – immár jogszabályi alapokon – felbujtói magatartást jogszerűen tanúsíthatnak. Úgy gondolom, hogy ez a szabályozás korlátok nélkül, jogállami keretek között nem állhat helyt. Az ilyen jellegű cselekményeket tehát csak szűk körben és megfelelő, szigorú garanciák mellett követhetné el mind a hatóság eljáró tagja, mind pedig a felderítés és büntetőeljárás során alkalmazott fedett nyomozó, így például akkor, ha a nyomozó hatóságnak már rendelkezésre állnának olyan információk, amelyek a lebuktatni szándékozott elkövető, illetve elkövetői kör »bűnös« tevékenységét alátámasztják. A nyomozó hatóság ilyen tevékenységét ezért csak szoros ügyészi

felügyelet, esetleg bírói kontroll mellett tartom elképzelhetőnek.”⁵

Nos, ezek az elméleti kérdések az elmúlt években kialakult ügyészi és bírósági gyakorlat alapján viszonylag könnyen megválaszolhatók. Így például aggály nélkül megszervezhető a büntetés-végrehajtási szervezet állományába tartozó, vagy akár a rendvédelmi szerveken kívüli, államigazgatási szervek tisztviselőinek megbízhatósági vizsgálata, és a kialakult NVSZ gyakorlat alapján azokat a végrehajtási kérdéseket (az eljárási rend ‘sikeres’ megbízhatósági vizsgálat esetén, feljelentés megtétele, őrizetbe vétel, a különböző ügyészségek közötti együttműködés és információáramlás, ‘sikertelen’ akció esetén követendő eljárás, minősített adatok megismerése) a megbízhatósági vizsgálat végrehajtási tervében szigorúan, pontról pontra ki kell dolgozni. A megbízhatósági vizsgálat illetékes NVSZ-vezető általi elrendelését és a végrehajtási terv ügyészi jóváhagyását követően azonnal meg kell kezdeni – az állományilletékes előljáró, illetve vezető bevonásával – a végrehajtást; a terv részletesen tartalmazza a megbízhatósági vizsgálat ‘sikere’ esetén, hogy mely rendőri szerv végzi az elfogást, mely illetékes ügyészi szervet kell azonnal értesíteni, és kitér a ‘sikertelen’ akció esetén a védelmi tiszt ‘kimenekítésére’ is.

Nem kérdéses a keletkezett minősített adatok további eljáró szervek általi megismerése sem – nyilvánvalóan az NVSZ alapvető érdeke, hogy a megbízhatósági vizsgálat elrendelése és végrehajtása során keletkezett minősített adatok egy további, nyílt büntetőeljárásban felhasználhatóak legyenek. Ennek elmaradása a bírósági eljárásban – a később kifejtettek

⁵ NÁNÁSI Gábor: *Gondolatok a megbízhatósági vizsgálatról és a fedett nyomozóról* (2012), (<http://arsboni.hu/nanasicikk/>).

szerint – akár a vádlott felmentéséhez is vezethet. Ami pedig a korlátok nélküli szabályozást illeti, az Rtv. és a végrehajtását szolgáló kormányrendelet inkább bonyolultnak, túl részletezőnek, semmint elnagyoltnak mondható.

2. A megbízhatósági vizsgálat alapján indult büntetőeljárások

Ahhoz képest, hogy a megbízhatósági vizsgálatra vonatkozó rendészeti szabályok már 2011. január 1-jén hatályba léptek, meglepő módon a büntetőbíróságok előtt viszonylag későn és kis számban jelentek meg az olyan büntetőügyek, amelyek vádlottjai a megbízhatósági vizsgálat során ‘könnyűnek találtak’. Holott – mint arról a Legfőbb Ügyészség hivatalos tájékoztatásában olvashatunk – 2006–2010 között összesen 2818, míg 2011–2015 között összesen 6702, tehát lényegesen több korrupciós cselekményt sikerült feltárni.⁶ Valószínűleg nem tett jót az ilyen ügyek bíróság előtti megjelenésének az sem, hogy a jogintézmény 2011- es bevezetése óta három év alatt kétszer módosultak a hatásköri szabályok.

2011. január 1-jét követően a Be. 16. §-ának akkori e) pontja alapján a megyei bíróság hatáskörébe tartoztak a hivatali bűncselekmények (1978. évi IV. törvény XV. fejezet IV. cím), és a közélet (nemzetközi közélet) tisztasága elleni bűncselekmények (1978. évi IV. törvény XV. fejezet VII. és VIII. cím). A 2013. évi CXII. törvény 2013. szeptember 1-jétől a törvényszék hatáskörét leszűkítette a Be. 554/B. § b) pontja

6 *Magyarország Ügyészsége: 5 éves a korrupció elleni összefogás Magyarországon – A Belügyminisztérium, az Országos Bírósági Hivatal, a Kúria, a Legfőbb Ügyészség és az Állami Számvevőszék közös értékelése az elmúlt öt év eredményeiről magyar és angol nyelven* (2016), (<https://bit.ly/2J3pbMV>).

szerinti korrupciós bűncselekményekre az ott meghatározott esetekben (kiemelt jelentőségű ügyek) és a hivatali visszaélésre (Btk. 305. §). A nem kiemelt jelentőségű személyi kör által elkövetett korrupciós bűncselekmények járásbírói hatáskörbe tartoztak 2014. január 1-jéig, amikor a 2013. évi CLXXXVI. törvény módosította a Be. 470. § (1) bekezdés b) pontját, és a rendőrség hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más (nem katonai) bűncselekményeket – több mint két évtized után ismét – a katonai büntetőeljárás hatálya alá utalta.

Vélhetően ennek is tudható be, hogy a Kúria Büntető Kollégiuma 2017-ig egyáltalán nem találkozott megbízhatósági vizsgálat eredménye alapján indult büntetőügyekkel. Mostanra azonban a helyzet megváltozott, és a Kúria 2017-ben két, 2018-ban pedig – csak a kézirat lezárásáig – három ilyen ügyet is tárgyalt. Az alábbiakban a Kúria B.I. tanácsa által tárgyalt öt ügyből négyet mutatok be, amelyek jól jelzik a bírói gyakorlat során felmerült és minden egyes ügyben megválaszolendő kérdéseket.

2.1. A Bhar.I.1154/2016. számú ügy

Az ügyben a közlekedésrendészeti járőr a magát külföldinek álcázó védelmi tiszt által elkövetett gyorsajtást követően őt az elkövetett szabálysértés jogkövetkezményeiről tájékoztatta, majd vesztegetési pénzt fogadott el. A Szegedi Törvényszék Katonai Tanácsa ezért őt a Btk. 294. § (1) bekezdésében meghatározott, és a (3) bekezdés a) pont aa) alpontja szerint minősülő hivatali vesztegetés elfogadásának büntette miatt – folytatólagosan elkövetett szolgálatban kötelességszegés vétségével [Btk. 438. § (1) bek.] halmazatban – két év, öt év próbaidőre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte. A Fővárosi

Ítéletábra Katonai Tanácsa a katonai vétség miatt indított büntetőeljárást – a Btk. 131. §-ában foglalt büntethetőséget megszüntető ok miatt – megszüntette, egyebekben az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.

A másodfokú határozat ellen a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség jelentett be fellebbezést a vádlott terhére, a szabadságvesztés súlyosítása, a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezés mellőzése és a közügyektől eltiltás mellékbüntetés kiszabása érdekében. A Legfőbb Ügyészség a másodfellebbezést fenntartotta. Álláspontja szerint a vádlott által elkövetett bűncselekmény tárgyi súlya miatt a büntetési célok a középmértéktől ily mértékben elmaradó büntetéssel nem érhetők el, a kisebb súlyú enyhítő körülmények mellett nagyobb nyomatéka van a korrupciós jellegű bűncselekmények elszaporodottságának és a társadalomra veszélyessége kiemelkedő voltának, ezért a kiszabott büntetés súlyosítása mellett indokolt a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezés mellőzése és a közügyektől eltiltás mellékbüntetés kiszabása is.

A Kúria a Legfőbb Ügyészség által fenntartott ügyészi másodfellebbezést nem találta alaposnak. Kifejtette, hogy az eljáró bíróságok az irányadó tényállás alapján helyesen jutottak arra a következtetésre, hogy a vádlott az adott előnyért hivatali kötelességét megszegte, és helyesen állapították meg azt is, hogy a vádlott által foganatosított igazoltatások szabálytalanok voltak, így törvényesen minősítették cselekményeit hivatali vesztegetés elfogadása büntettének és folytatólagosan elkövetett szolgálatban kötelességszegés vétségének. Azonban a vádlott szolgálati viszonya 2015. március 9. napján megszűnt, ezért a másodfokú bíróság helyesen ismerte fel a Btk. 131. §-a szerinti büntethetőséget megszüntető ok beálltát, ezért az eljárás megszüntetése a katonai vétség miatt törvényes.

A vádlott terhére fennmaradó bűncselekmény miatt büntetést kellett kiszabni. A hivatali vesztegetés elfogadását, ha ahhoz kötelességszegés is társul, a törvény két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni. A büntetés kiszabása során az első fokon eljáró katonai tanács helyesen enyhítő körülményként értékelte a vádlott bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomását, megbánó magatartását, hosszú és kifogástalan szolgálati múltját, parancsnoki jellemzését, a másodfokú katonai tanács pedig – ugyancsak helyesen – további enyhítő körülményként értékelte, hogy a vádlott a bűncselekmények elkövetését követően maga kezdeményezte szolgálati viszonyának megszűnését.

A Kúria megállapította:

„Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a vádlott a korrupciós cselekményt megbízhatósági vizsgálat során követte el. A megbízhatósági vizsgálat célja annak megállapítása, hogy az azzal érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali kötelezettségének. Ennek érdekében a megbízhatósági vizsgálatot végző szerv a munkakör ellátása során a valóságban is előforduló vagy feltételezhető élethelyzeteket hoz mesterségesen létre [a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/A. § (1) bekezdés]. A vádlott ugyan kétségtelenül elkövette a terhére rótt bűncselekményt, azonban mesterségesen létrehozott élethelyzetben, így nincs arról szó, hogy a vádlott korrupciós bűncselekménye folytán tényleges jogsértés maradt feltáratlanul, avagy ténylegesen jogsértő személlyel szemben maradt el a rendőri intézkedés. Az ugyan nyilvánvaló, hogy a vádlott alkalmatlannak bizonyult a hivatásos szolgálatra, ezt azonban maga is belátta, szolgálati viszonyáról azonnal lemondott. Mindezekre tekintettel a Kúria álláspontja szerint a

vádlottal szemben a büntetési célok elérése érdekében elegendő a bűncselekmény büntetési tételének alsó határa szerinti szabadságvesztés, és a büntetési célok elérhetőek a végrehajtás próbaidőre történő felfüggesztése mellett is.”⁷

2.2. Bhar.I.520/2017. számú ügy (EBH2018. B.1)

A megállapított történeti tényállás lényege szerint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjaként raktárvezetői beosztásban szolgálatot teljesítő vádlott a szolgálati helyén ismeretségbe került egy fogvatartottal, akivel annak szabadulását követően több ízben találkozott, és a Facebook internetes oldalon is tartotta vele a kapcsolatot. A Nemzeti Védelmi Szolgálat az Rtv. 7/A. § (2) bekezdése alapján a vádlottal szemben megbízhatósági vizsgálatot rendelt el. A megbízhatósági vizsgálatot végző védelmi tiszt a korábban fogvatartott személy nevében telefonon felvette a kapcsolatot a vádlottal, és találkozót beszéltek meg. A találkozón a védelmi tiszt a vádlottnak azt adta elő, hogy egy üzlettársa, akivel a kapcsolatot szeretné felvenni, a vádlott szolgálati helye szerinti büntetés-végrehajtási intézetben van fogva tartva.

Arra kérte a vádlottat, hogy segítsen neki felvenni a kapcsolatot az ismerősével – a vádlott közölte a védelmi tiszttel, hogy erre törvényes keretek között nincs lehetőség. A védelmi tiszt ezt követően az állítólagos ismerőse szabadulási időpontjáról érdeklődött, amely kapcsán a vádlott közölte, hogy azt könnyedén meg tudja oldani. A védelmi tiszt emellett egy cetlire írt üzenetet is el kívánt juttatni ismerősének, amelyet tőle a vádlott átvett. A védelmi tiszt végül közölte a vádlottal, hogy intézkedéséért cserébe nem lesz hálátlan, és 100

⁷ 1/2018. számú büntető elvi határozat (46) bek.

ezer forintot ajánlott fel neki, amit a vádlott elfogadott. A vádlottnak átadta a vesztegetési pénzt, azt követően a vádlottat rendőri ellenőrzés alá vonták és a korrupciós pénzt lefoglalták.

A másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa a felmentő ítéletében kifejtette, hogy a megbízhatósági vizsgálat a célját a hivatali visszaélés büntetének előkészületével már elérte, a szükséges intézkedést ezután kellett volna megtenni. Emellett – álláspontja szerint – a védelmi tiszt eltért a végrehajtási tervtől, hiszen nem a célszemély kért anyagi ellenszolgáltatást a segítségért, hanem a védelmi tiszt aktív magatartással 100 ezer forintot ajánlott fel, a vádlott tehát a védelmi tiszt kezdeményezése alapján fogadta el a pénzt, így a tárgyaló tiszt eljárása a tisztességtelen eljárás tilalmába ütközik.

E körben hivatkozott a BH1999. 8. számában közzétett, az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban EJEB) a *Teixeira de Castro v. Portugal* ítéletére,⁸ amiben az EJEB megállapította, hogy a két fedett titkos ügynök azon magatartása, amikor nem korlátozta a tevékenységét arra, hogy pusztán passzívan megfigyelje, amint Francisco Teixeira de Castro elkövet egy bűncselekményt, hanem olyan befolyást gyakoroltak rá, amellyel felbujtották a bűncselekmény elkövetésére, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény 6. cikk 1 pontjának megsértését jelentette. A Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsának álláspontja szerint a jelen ügy megfeleltethető az EJEB ezen ítélete tényállásának. A védelmi tiszt ahelyett, hogy olyan helyzetet teremtett volna, amely során a vádlott belső meggyőződése szerint tud dönteni, azaz kér, vagy nem kér jogtalan előnyt, a pénz felkínálásával és azonnali átadásával

⁸ *Teixeira de Castro v. Portugal*, no. 44/1997/828/1034, 1998. június 9-i ítélet.

lényegében ő maga bujtotta fel a bűncselekmény elkövetésére. Kifejtette, hogy az államnak nem lehet érdeke, hogy az egyébként bűncselekmény elkövetésére hajlamos állampolgárait arra készítse, hogy bűncselekményeket valósítsanak meg. A Kúria a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsának álláspontjával jórészt egyetértett.

A társadalomra veszélyes cselekmény a Btk. 4. § (2) bekezdése szerint az a tevékenység vagy mulasztás, amelyik mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági vagy állami rendjét sérti vagy veszélyezteti. Ez a törvényi fogalom lényegében megegyezik a korábbi büntető törvény 10. § (2) bekezdése szerinti rendelkezéssel, így a korábbi Btk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlat is irányadónak tekinthető, ami a következőképp foglalható össze. Az ítélet szerint:

„A társadalomra veszélyesség valamilyen cselekménynek az a sajátossága, hogy sérti vagy veszélyezteti a büntetőjogilag védett jogi tárgyak valamelyikét. A társadalomra veszélyesség a törvényhozói értékeléstől függetlenül is létezik, és a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka. Büntetőjogi jelentőségre azonban a jogalkotói értékelés eredményeként tesz szert. A társadalomra veszélyesség törvényi értékelése a törvényi tényállás alapján történik, és a törvényi tényállási (elsősorban az objektív) elemek alakítják, így a tényállásszerű cselekmény általában veszélyes a társadalomra.

Mégis előfordulhatnak – ha kivételesen is – olyan tényállásszerű cselekmények, amelyek nem sértik vagy veszélyeztetik az adott bűncselekmény jogi tárgyát, ezért nem veszélyesek a társadalomra. Ezt a lehetőséget a törvény elismeri azzal, hogy a társadalomra

veszélyességet továbbra is a bűncselekmény fogalmi ismérvei között tartja – ha bármelyik bűncselekményi ismérv hiányzik, nincs bűncselekmény.”

A 2006. július 1-ig hatályos büntetőjogi szabályozás szerint a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka a büntethetőséget kizáró ok, a cselekmény társadalomra veszélyességének megszűnése vagy csekélyé válása a büntethetőséget megszüntető ok volt, azonban ezeket a rendelkezéseket a 2006. évi LI. törvény hatályon kívül helyezte. Ebből is az következik, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességének teljes hiánya esetén a bűncselekmény egyik fogalmi eleme hiányzik: a cselekmény nem bűncselekmény, s ez a büntetőeljárás akadálya [Be. 6. § (3) bek. a) pont első fordulat]. Ezért egy tényállásszerű cselekmény esetén a jelenleg hatályos Btk. alapján is vizsgálni kell, hogy az veszélyes-e a társadalomra. Ez egyetlen esetben sem mellőzhető, és ez az ítélező bíróság feladata.

A hivatali vesztegetés elfogadása büntettének védett jogi tárgya a közélet tisztaságán belül a hivatalos személyek szabályszerű, pártatlan és befolyástól mentes, elfogulatlan eljárásához fűződő állami és társadalmi érdek. Az eljáró bíróságoknak abban kellett állást foglalniuk, hogy ez az érdek a jelen ügyben a megbízhatósági vizsgálat keretében elkövetett passzív vesztegetés, amelyet nyomban követett a rendőri intézkedés, így a közélet tisztasága ténylegesen nem sérült, mennyiben veszélyes a társadalomra. A Bf.III.231/2001/5. számú ítéletében a Legfelsőbb Bíróság egy más jellegű bűncselekmény kapcsán kifejtette:

„A (korábbi) Btk. 10. § (1) bekezdéséből és a 28. §-ból az is nyilvánvaló, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége objektív jellegű ismérv, s létét, mértékét vagy hiányát kizárólag a cselekmény tárgya és tárgyi

oldalának az elemei határozzák meg; az elkövető társadalomra veszélyességének nincs jelentősége abban, hogy létesült-e bűncselekmény, vagy hogy a Btk. 28. §-ában meghatározott büntethetőséget kizáró ok fennáll-e. A cselekmény akkor veszélyes a társadalomra, ha elkövetése következtében hátrányosabb helyzet áll vagy állhat elő annál, mint amilyen a cselekmény előtt volt. A vádlottak cselekményének tárgyi lényege az, hogy a magatartásuk következtében az addig Szlovákiában illegális módon tartott robbanóanyag és robbantószer a hatóság tudtával került törvénysértő módon az országba, s itt a hatóság birtokába került. Az a tény, hogy a vádlottak cselekménye a tudtukon kívül az első mozzanattól, az akarat-elhatározástól kezdve, objektíve arra szolgált, hogy ezek az eszközök a hatóság birtokába jussanak, vagyis a társadalomra veszélyességük megszűnjék, azt jelenti, hogy a cselekmény teljes mértékben atipikus, nem a veszélyes helyzet létesítését vagy fenntartását, hanem jogsértő módon ugyan, de annak a megszüntetését szolgálta, s emellett a tényállásszerű magatartást nem a vádlottak kezdeményezték, hanem a hatóság, s az eseménysor a hatóság tudomásával zajlott le. Mindez azt jelenti, hogy a cselekményből a társadalomra veszélyesség absztrakt törvényi tényállásban kifejeződő mértéke és jellegzetes ismérve hiányzik.”

Jelen ügyben is erről van szó: a vádlottal szemben megbízhatósági vizsgálat keretében a Nemzeti Védelmi Szolgálat – tehát a rendvédelmi szervek személyi állományának integritásáért felelős belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv – tisztje a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjához nem méltó

élethelyzetbe hozta azzal, hogy egy volt fogvatartottra hivatkozva találkozóra hívta, ott előbb hivatali visszaélés büntetnének elkövetésére bujtotta fel, majd megvesztegette.

A vádlott nyilvánvalóan alkalmatlan és méltatlan arra, hogy rendvédelmi szerv hivatásos állományú tagja legyen, ez azonban a büntetőjogi felelősség megléte szempontjából közömbös. A vádlott által elkövetett cselekmény ugyanis mindvégig a hatóságok által ellenőrzöttek, nyomon követhetően zajlott le, a megbízhatósági vizsgálat – ügyész által előzetesen jóváhagyott – végrehajtási tervének nagyrészt megfelelően. Ezért a Kúria egyetértett a Fővárosi Ítéletábla Katonai Tanácsával abban, hogy a közélet tisztasága, konkrétan a büntetés-végrehajtás és adatkezelésének rendje nem sérült, ezért a jelen ügyben a cselekmény objektív társadalomra veszélyessége nem állapítható meg.

A Kúria azonban kiemelte: ez nem azt jelenti, hogy az Rtv. szerinti megbízhatósági vizsgálatot hatósági provokációnak tekintette. Az állam jogosult, de egyben köteles is ellenőrizni, hogy rendvédelmi szerveinek személyi állománya mennyiben alkalmas feladatai ellátására. A megbízhatósági vizsgálatnak az Rtv.-ben történő szabályozásával a jogalkotó a vizsgálatot lefolytató, és más büncselekmény elkövetésére felbujtó védelmi tiszt részéről egy büntethetőséget kizáró okot (a Btk. 24. §-a szerinti jogszabály engedélye) teremtett. Ezzel – és önmagában azzal a ténnyel, hogy a megbízhatósági vizsgálatot a rendőrségi törvényben szabályozta – lényegében azt fejezte ki, hogy a megbízhatósági vizsgálat az érintett szervezetek és a védett állomány ‘belügye’. Az ügyészi állásponttal szemben pedig a Kúria egyetértett a másodfokú bírósággal abban, hogy a megbízhatósági vizsgálat a célját – azaz hogy az azzal érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali kötelezettségének – már akkor

elérte, amikor a védelmi tiszt a vádlottat rábeszélte arra, hogy a fogvatartott szabadulásának időpontját közölje vele.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény alapján magánszemélyek a büntetés-végrehajtási szervezet nyilvántartásaiból adatigénylésre egyáltalán nem jogosultak. Azzal tehát, hogy a védelmi tiszt az állampolgárok számára hozzá nem férhető büntetés-végrehajtási adat megszerzésére és kiadására kérve a vádlottat, és ő ebbe beleegyezett, arra vállalkozott, hogy elköveti a Btk. 305. § c) pontja szerinti hivatali visszaélés büntettét. E bűncselekmény előkészülete azonban nem büntethető.

A már idézett Rtv. 7/A. § (1) bekezdés szerint a megbízhatósági vizsgálat célja annak megállapítása, hogy az azzal érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali kötelezettségének. Azt sem az Rtv., sem e tárgykörben a végrehajtására kiadott 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet nem írja elő, hogy a megbízhatósági vizsgálatot addig kell folytatni, amíg a védett állomány érintett tagja ténylegesen bűncselekményt követ el. Annak természetesen semmi akadálya nem lett volna, főleg úgy, hogy a vádlott másnapra ígérte a kért adat megszerzését és kiadását, hogy a megbízhatósági vizsgálat ennek tényleges megtörténteig – tehát a hivatali visszaélés büntettének a vádlott részéről történő elkövetéséig – tovább folytatódjék. (E körben jegyzi meg a Kúria, hogy mind a nyomozás, mind az első- és másodfokú bírósági eljárás során elmaradt annak tisztázása, hogy a vádlott az akkori beosztásánál fogva ténylegesen hozzáférhetett volna-e a kérdéses nyilvántartás adataihoz; pedig ennek a bűncselekmény minősítése szempontjából jelentősége lett volna.).

A Kúria hangsúlyozta: e határozatával nem a megbízhatósági vizsgálat létjogosultságát kérdőjelezi meg (minthogy jogalkalmazó, nem pedig jogalkotó vagy a jogszabály alaptörvénynek való megfelelését végző Alkotmánybíróság, ezt nem is teheti), és nem általános érvénnyel mondta ki, hogy a megbízhatósági vizsgálat keretében elkövetett hivatali vesztegetés elfogadásának társadalomra veszélyessége hiányzik.

Abból a tényből, hogy a védelmi tiszt a vádlottnak a kért adat rendelkezésére bocsátásába beleegyezését követően – kétségtelenül némileg eltérve az eredetileg engedélyezett végrehajtási tervtől – anyagi előnyt adott a vádlottnak, a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa azt a következtetést vonta le, hogy a megbízhatósági vizsgálat a tisztességtelen eljárás tilalmába (az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 6. cikke) ütközött, és álláspontjának alátámasztására az EJEB egy konkrét döntésére is hivatkozott.

A *Teixeira de Castro kontra v. Portugal* ügyben⁹ a két fedett nyomozó pénzt ígérve arra bírta rá a panaszost, hogy részükre kábítószeret szerezzen be. Amikor a kábítószer átadására sor került, a panaszost letartóztatták, és vele szemben büntetőeljárás indult, aminek végén szabadságvesztésre ítélték. A Bíróság megállapította, hogy a panaszossal szembeni eljárás megsértette az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 6. cikk 1. pontját, amely a tisztességes tárgyaláshoz való jog. A Bíróság érvrendszerében szubjektív és objektív érvek egyaránt előfordultak – ezek a következők. Egyrészt a hatóságnak nem volt oka feltételezni, hogy a panaszos kábítószer-kereskedő

⁹ *Teixeira de Castro v. Portugal*, no. 44/1997/828/1034, 1998. június 9-i ítélet.

lenne. Vele szemben sem büntetőeljárás, sem operatív nyomozás nem volt folyamatban, továbbá büntetlen előéletű volt. Másrészt a hatósági felbujtásra nem szabályozott eljárás keretei között, tehát külön hatósági engedély nélkül került sor. Harmadrészt a fedett nyomozók túllépték a fedett nyomozói tevékenység határát, amikor bűncselekmény elkövetésére ösztönözték a címzettet (aktív magatartás). Negyedrészt nem bizonyítható, hogy a panaszos elkövette volna a bűncselekményt a fedett nyomozók fellépése nélkül is. Mindezek alapján az EJEB a tisztességes tárgyaláshoz való jog sérelmét állapította meg, amelynek folyamánként a fedett nyomozási tevékenység révén beszerzett bizonyítékok törvényesen nem lettek volna felhasználhatók a büntetőeljárásban. A panaszosnak kártalanítást ítél meg. A Kúria megvizsgálta az EJEB e körben hozott további, releváns döntéseit is.

A *Ramanauskas v. Lithuania* ügyben az EJEB szerint törvénytelen hatósági felbujtás akkor állapítható meg, amikor a hatóság tagjai annak érdekében, hogy lehetővé tegyék a bűncselekmény megállapítását és a büntetőeljárás megindítását, befolyást gyakorolnak az elkövetőre, miáltal olyan bűncselekmény elkövetésére bujtják fel, amelyet egyébként nem követett volna el.¹⁰ A *Bannikova v. Russia* ügyben az EJEB kifejtette, hogy a fedett nyomozás önmagában nem sérti a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, de a törvénytelen hatósági felbujtás veszélye miatt a használatát egyértelmű korlátok közé szükséges szorítani.¹¹ Vizsgálni kell ebben a körben, hogy az elkövető a hatóság fellépése nélkül elkövette-e volna a bűncselekményt, amelyre abból kell következtetést levonni, hogy az elkövető büntetett előéletű-e, vagy legalábbis

¹⁰ *Ramanauskas v. Lithuania*, no. 74420/01, 2008. február 5-i ítélet.

¹¹ *Bannikova v. Russia*, no. 18757/06, 2010. november 4-i ítélet.

került-e a hatóság látókörébe, ezáltal felmerülhetett-e részéről a bűncselekmény megvalósítása. Vizsgálandó az elkövető jártassága, illetve hogy a bűncselekményből anyagilag részesedik-e. Szintén lényeges, hogy a fedett nyomozók részéről aktív fellépés történt, vagy csupán csatlakoztak a bűncselekményhez. Az aktív fellépés is lehet jogszerű, ilyenkor azonban külön vizsgálni szükséges, hogy a fedett nyomozók nyomást gyakoroltak-e az elkövetőre (pl. kitarató ösztönzés, kiemelkedő előny kilátásba helyezése stb.).

A fedett nyomozás csak akkor jogszerű, ha hatósági felügyelet mellett zajlik, amire az EJEB szerint a leghatékonyabb a bírói kontroll, ugyanakkor megfelelő garanciális szabályok és biztosítékok megléte esetén ügyészi vagy más hatósági felügyelet is elegendő lehet. Végül az EJEB kifejtette, hogy a nemzeti bíróságokat a beismerő vallomás sem mentesíti az alól, hogy a terhelt esetleges törvénytelen hatósági felbujtásra történő hivatkozását kivizsgálják.

Mindezek alapján a Kúria nem osztotta a Fővárosi Ítéltábla álláspontját. Az Rtv. 7/A. § (1) bekezdése szerint a megbízhatósági vizsgálat célja annak megállapítása, hogy az azzal érintett eleget tesz-e a jogszabályban előírt hivatali kötelezettségének. A megbízhatósági vizsgálatot végző szerv a vizsgálat során a valóságban is előforduló vagy feltételezhető élethelyzeteket mesterségesen hozza létre. A megbízhatósági vizsgálat során feltárt jogsértés alapján fegyelmi vagy szabálysértési eljárás nem indítható. E rendelkezésből az következik, hogy abban az esetben, ha a megbízhatósági vizsgálat bűncselekmény gyanúját tárja fel, a büntetőeljárás megindításának nincs akadálya, sőt az Rtv. 7/C. § (1) bekezdése alapján, ha a megbízhatósági vizsgálat során bűncselekmény gyanújára utaló adat merül fel, a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv a

megbízhatósági vizsgálat befejezését követően haladéktalanul feljelentést tesz a hatáskörrel rendelkező szervnél [a feljelentés egyébként a Be. 171. § (2) bekezdése alapján is kötelező].

A megbízhatósági vizsgálat kapcsán eljárásra jogosult szerv a 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet 1. §-a alapján a Nemzeti Védelmi Szolgálat. A megbízhatósági vizsgálat részletszabályait az említett Korm. rendelet 10–13. §-ai rendezik. Ezek közül a jelen ügy szempontjából kiemelendő a 12. § (1) bekezdése, ami szerint a megbízhatósági vizsgálat érdekében kialakítandó élethelyzetnek olyannak kell lennie, hogy az a vizsgálattal érintett személy intézkedési, eljárási kötelezettségét vonja maga után. A kialakított élethelyzet nem korlátozhatja a vizsgálattal érintett személy döntési szabadságát az intézkedés módjának, az eljárás rendjének megválasztásában.

A fentiek alapján megállapítható, hogy – szemben a másodfokú bíróság álláspontjával – az EJEB Teixeira de Castro ügyében szereplő tényállás több szempontból sem feleltethető meg a jelen ügy alapjául szolgáló történeti tényállásnak. Az EJEB említett ügyében az eljáró fedett nyomozók ugyanis anélkül végeztek hatósági felbujtást, hogy a terhelten szemben büntetőeljárás, vagy azt megelőző operatív nyomozás lett volna folyamatban. Sőt – mint a Bíróság külön utalt rá – az ügy terheltje büntetlen előéletű volt, továbbá a nyomozóknak egyéb oka sem lehetett feltételezni, hogy bűncselekmény elkövetésére hajlamos személyről lenne szó. Ebből fakadóan természetesen sem bírósági, sem ügyészi felhatalmazás vagy felügyelet nem történt a fedett nyomozók akciója kapcsán. Tevékenységük tehát az EJEB által megállapítottan is törvénytelen volt.

A megbízhatósági vizsgálat ezzel szemben nyilvánvalóan törvényesnek tekinthető: arra szabályozott eljárás keretében, ügyészi engedéllyel került sor, és egy olyan

személlyel szemben, aki a hatóság látókörébe került általa, hogy kapcsolatot tartott fenn a büntetés-végrehajtási intézetből szabadult, tehát büntetett előéletű személlyel. Erre figyelemmel a hatósági felbujtás törvénytelennek még abban az esetben sem tekinthető, ha osztható volna az ítéletábra azon álláspontja, hogy a megbízhatósági vizsgálatot végző személy eltért a végrehajtási tervtől, amikor nem a vizsgálatot érintett vádlott kért anyagi ellenszolgáltatást a segítségért, hanem a védelmi tiszt aktív magatartással 100 ezer forintot ajánlott fel neki.

A Fővárosi Ítéletábra Katonai Tanácsa szerint a védelmi tiszt eltért a végrehajtási tervtől, mert nem a célszemély kért anyagi ellenszolgáltatást. Eljárása ezért is a tisztességtelen eljárás tilalmába ütközik. A megbízhatósági vizsgálat végrehajtási terve szerint „amennyiben a célszemély konkrét anyagi ellenszolgáltatást kér a segítségért, a védelmi tiszt az adatokért cserébe felajánl 50.000 Ft-ot, amennyiben a vizsgálat alá vont személy ezt kevesli, a védelmi tiszt maximum 100.000 Ft-ig mehet el.” Az irányadó tényállás szerint azonban az anyagi ellenszolgáltatást nem a vádlott, hanem a védelmi tiszt kezdeményezte, és a tervben szereplő fokozatosságot is figyelmen kívül hagyta. A védelmi tiszt tehát valóban eltért a megbízhatósági tervtől.

A Btk. 308. § (1) bekezdés a) pontja szerint az a hivatalos személy, aki megbízhatósági vizsgálatot ügyészi jóváhagyás nélkül végez, vagy a jogosultság kereteit túllépi, büntetést követ el. A törvény az engedélytől való eltérést nem rendeli büntetni. Ennek azért van jelentősége, mert a Be. 78. § (4) bekezdése szerint nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges

korlátozásával szerzett meg. Ebben az ügyben azonban ez nem merült fel.

Önmagában a védelmi tiszt ‘túlbuzgósága’ a tisztességtelen eljárást nem alapozza meg, miután a vádlott a vesztegetési pénz elfogadása előtt már vállalkozott bűncselekmény elkövetésére. Megjegyezte továbbá a Kúria, hogy a másodfokú bíróság önmagához következetlen volt, amikor a tisztességes eljárás tilalmába ütközőnek tartotta a vádlottal szemben lefolytatott megbízhatósági vizsgálatot és az erre alapított vádat, ennek ellenére társadalomra veszélyesség hiányában mentette fel őt a vád alól. Ha ugyanis a megbízhatósági vizsgálat a tisztességes eljárás követelményét sérti, annak következménye, hogy az így megszerzett bizonyíték nem használható fel (BH2013. 331). Ez pedig – adott esetben – nem bűncselekmény hiányában, hanem bizonyítottság hiányában való felmentést kellene, hogy eredményezzen.

2.3. Bhar.I.1826/2017. számú ügy

A harmadfokú eljárásban irányadónak tekintett történeti tényállás szerint a büntetés-végrehajtási szervezet által üzemeltetett gazdasági társaságban művezetői feladatokat ellátó büntetés-végrehajtási zászlóssal szemben a Nemzeti Védelmi Szolgálat 2015. január 28. és február 11. közötti időszakra megbízhatósági vizsgálatot rendelt el, mert a vádlott több esetben azt a kijelentést tette, hogy anyagi ellenszolgáltatásért cserébe bármit be tud vinni a börtönbe, vagy onnan ki tud hozni. Az eljáró védelmi tiszt 2015. január 28. napján másnapra mobiltelefonon találkozót beszélt meg a vádlottal, amin közölte vele, hogy egy újságíró ismerősének bizalmas információkra lenne szüksége a média által

érdeklődéssel kísért P. T. fogva tartotról, és ezért 100 ezer forintot ajánlott fel.

A vádlott ebbe beleegyezett, és azt a látszatot keltette, hogy miután konkrét ismeretekkel bír P. T. fogva tartásának körülményeiről, értesíteni tudja elszállításának lehetséges időpontjáról, amennyiben kap tőle egy ellenőrizhetetlen telefonszámot. A telefonszámot a vádlott meg is kapta. A vádlott a P. T.-vel kapcsolatos információk átadása révén további együttműködésre is hajlandó lett volna. A védelmi tiszt átadott neki egy *pendrive*-ot is azzal, hogy azt a következő napon adja vissza. A *pendrive*-ra a vádlott különböző – a büntetés-végrehajtás biztonsága szempontjából közömbös, a bulvármédiából is megtudható – információt írt ki, és ezt az előzetes megbeszélésnek megfelelően 2015. január 30. napján átadta a védelmi tisztnek, aki ezért 100 ezer forintot adott át, amit a vádlott elfogadott.

E tényállás alapján a törvényszék katonai tanácsa a volt büntetés-végrehajtási zászlós vádlottat bűnösnek mondta ki hivatali vesztegetés elfogadásának büntetében [Btk. 294. § (1) bek.], ezért egy év két hónap, végrehajtásában két év próbaidőre felfüggesztett börtönre és lefokozásra ítélte azzal, hogy a vádlott a szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése esetén a büntetés kétharmad részének kitöltését követő napon bocsátható feltételes szabadságra.

Az ellentétes irányú fellebbezések alapján másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa az első fokú határozatot megváltoztatta, és a vádlottat a hivatali vesztegetés elfogadása büntettének vádja alól felmentette. A Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa a felmentő ítéletét lényegében a Kúria Bhar.I.520/2017/3. számú – időközben már elvi bírósági határozatként közzétett (EBH2018. B.1) – döntésére alapozta. Ebből idézte a következőket:

„A társadalomra veszélyesség valamilyen cselekménynek az a sajátossága, hogy sérti vagy veszélyezteti a büntetőjogilag védett jogi tárgyak valamelyikét. A társadalomra veszélyesség a törvényhozói értékeléstől függetlenül is létezik, és a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka. Büntetőjogi jelentőségre azonban a jogalkotói értékelés eredményeként tesz szert. A társadalomra veszélyesség törvényi értékelése a törvényi tényállás útján történik, és a törvényi tényállási elemek (elsősorban az objektív elemek) alakítják, így a tényállásszerű cselekmény általában veszélyes a társadalomra. Mégis előfordulhatnak – ha kivételesen is – olyan tényállásszerű cselekmények, amelyek nem sértik vagy veszélyeztetik az adott bűncselekmény jogi tárgyát, és ezért nem veszélyesek a társadalomra. Ezt a lehetőséget a törvény elismeri azzal, hogy a társadalomra veszélyességet továbbra is a bűncselekmény fogalmi ismérvei között tartotta. Ha bármelyik bűncselekményi ismérv hiányzik, nincs bűncselekmény. A hivatali vesztegetés elfogadása büntettének védett jogi tárgya a közélet tisztaságán belül a hivatalos személyek szabályszerű, pártatlan és befolyástól mentes, elfogulatlan eljárásához fűződő állami és társadalmi érdek.”

A másodfokú ítélet ellen a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség terjesztett elő másodfellebbezést, a vádlott bűnösségének megállapítása és vele szemben végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés, pénzbüntetés és lefokozás alkalmazása érdekében. Megítélése szerint téves a másodfokú bíróság azon álláspontja, miszerint a védelmi tisztnek nem volt tényleges vesztegetési szándéka, ezért a vádlott cselekménye

bizonyítottsága esetén sem tudta volna kifejteni azt a káros hatást, ami miatt veszélyes lenne a társadalomra. Tévesnek tartotta a másodfokú bíróság azon érvelését is, hogy a megbízhatósági vizsgálat az érintett szervezetek és a védett állomány belügye. Véleménye szerint a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 7/A. § (1) bekezdése alapján a védelmi tiszt szándékának ténylegesen nem bűncselekmény elkövetésére, hanem arra kell irányulnia, hogy mesterségesen létrehozson egy valóságosan is előforduló feltételezhető élethelyzetet. A megbízhatósági vizsgálat sajátossága, hogy a hatóság az eseményeket végig ellenőrzés alatt tartja, annak pedig, hogy ez a vizsgálat az érintett szervezet és a védett állomány belügye, ellentmond az Rtv. 7/C. § (1) bekezdése és a Be. 171. § (2) bekezdése, amelyek a feljelentési kötelezettséget tartalmazzák.

A fellebbviteli főügyészség a megtámadott határozat hatályon kívül helyezésére nem látott okot, arra nézve pedig, hogy a vádlott és a védelmi tiszt milyen módon került kapcsolatba, azt indítványozta, hogy a Kúria a Nemzeti Védelmi Szolgálattól a harmadfokú eljárás keretében szerezzék be a szükséges iratokat. A Legfőbb Ügyészség az ügyészi másodfellebbezést módosított tartalommal tartotta fenn. Megítélése szerint az elsőfokú bíróság meggyőző indokát adta annak, hogy miért alapította a tényállást a vádlott ténybeli beismerő vallomására, a Nemzeti Védelmi Szolgálat jelentésére, az elfogásról készült jelentésre, a bankjegyek azonosításáról szóló jegyzőkönyvre és más okirati bizonyítékokra, ezért nem osztotta a másodfokú bíróság azon álláspontját, hogy a tényállás részben megalapozatlan.

A másodfokú bíróságnak a vádlott bűnösségének hiányára levont, lényegében a Kúria Bhar.I.520/2017/3. számú végzésén alapuló jogi következtetését tévesnek tartotta.

Álláspontja szerint a Kúria hivatkozott végzéséhez képest a jelen ügyben irányadó tényállás eltérő. A megbízhatósági vizsgálat indoka az volt, hogy a vádlott több esetben azt a kijelentést tette, hogy anyagi ellenszolgáltatásért cserébe a börtönbe bármit be tud vinni, vagy onnan ki tud hozni, és a vádlott nemcsak a védelmi tiszt által kért információkat szolgáltatatta, illetve kívánta szolgáltatni, hanem ezen túlmenően saját kezdeményezésére a védelmi tiszt által adott és ellenőrizhetetlen telefonszámon további együttműködésre is hajlandó lett volna.

Hivatkozott a Kúria Bhar.I.520/2017/3. számú végzésében – nyilván nem teljes körűen – felsorolt azon határozatokra, amelyekben a megbízhatósági vizsgálat lefolytatása után a terhelt büntetőjogi felelősségét megállapították. Álláspontja szerint az idézett jogeseteket tartalmazó sorba feltétlenül beilleszthető a jelen ügy, amelynek vádlottja eleve hajlandónak mutatkozott arra, hogy anyagi ellenszolgáltatásért cserébe a börtönbe bármit bevigyen vagy onnan kihozzon, valamint a kapott telefonszámra további adatok szolgáltatására magától vállalkozott.

Ezért azt indítványozta, hogy a Kúria a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa másodfokú felmentő ítéletét változtassa meg, a vádlottat mondja ki bűnösnek a Btk. 294. § (1) bekezdés második fordulata szerinti hivatali vesztegetés elfogadás büntetében, a büntetés kiszabási körülmények közül mellőzze a ténybeli beismerő vallomást, valamint azt, hogy hosszabb ideje áll önhibáján kívül büntetőeljárás hatálya alatt, és vele szemben szabjon ki végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztést, azt végrehajtása elrendelése esetén börtönben rendelje végrehajtani azzal, hogy abból a kétharmad rész letöltését követő napon bocsátható feltételes szabadságra, valamint ítélje lefokozásra. A másodfokú

ügyésznek a pénzbüntetés kiszabására vonatkozó indítványát nem tartotta fenn.

A Kúria szerint az ügyészi másodfellebbezés alapos. Az ítéletábra nem vette figyelembe, hogy az elvi bírósági határozatként közzétett ügyben és a jelen ügyben elbírált cselekmény között több lényeges különbség is van. A jelen ügyben a megbízhatósági vizsgálat elrendelésére egyértelműen a vádlott provokatív kijelentései miatt került sor, szemben a korábbi ügygel, amelyben kizárólag egy találkozóra került sor, amelyen a védelmi tiszt nem várta be, hogy a terhelt a vállalkozása alapján adatokat adjon át, ezenkívül itt a vádlott és a védelmi tiszt az első találkozón tisztázta az ‘együttműködés’ kereteit, és a védelmi tiszt kifejezetten azért adott át a vádlottnak egy *pendrive*-ot, hogy arra információkat töltsön fel, illetve akkor, ha olyan információhoz jut P. T. fogva tartotról, amely a védelmi tiszt állítólagos újságíró ismerősét érdekelheti, az átadott telefonszámon tudják tartani a kapcsolatot. Azaz a vádlott azt a látszatot keltette, hogy információi vannak P. T. fogva tartásának, esetleges szállításának körülményeiről, és a kapott *pendrive*-ra – a büntetés-végrehajtás rendjével, biztonságával kapcsolatban egyébként érdektelen – információkat töltött fel. A vádlott tehát aktív magatartást tanúsított, mielőtt a 100 ezer forintot megkapta volna.

A hivatkozott és a *Bírósági Határozatokban* közzé is tett határozattal elbírált ügyben azonban erre az ügy terheltjének nem volt módja, a megbízhatósági vizsgálatot rosszul tervezték meg, és a védelmi tiszt még a rossz tervtől is eltért. Figyelmen kívül hagyta továbbá az ítéletábra a BEH2018. B.1 számon közzétett elvi határozat [24], [25], [37], [44]–[47], [58] és [59] pontjában tett megállapításait. A jelen ügyben egyetlen olyan, a vádlott büntetőjogi felelősségét kizáró körülmény sem merült fel, mint a Kúria által korábban

elbírált Bhar.I.520/2017. számú ügyben. Ezért a Kúria a Be. 398. § (1) bekezdése alapján az ügyészi másodfellebbezésnek helyt adva, a vádlott büntetőjogi felelősségét a Btk. 294. § (1) bekezdés második fordulata szerinti hivatali vesztegetés elfogadása büntetében megállapította, és vele szemben az első fokon kiszabott joghátrányokat alkalmazta.

Az elsőfokú bíróság által feltárt büntetés kiszabási körülményekkel kapcsolatban a Kúria a következőkre mutatott rá. A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (régí Hszt.) korábbi rendelkezései, illetve a jelenleg hatályos, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (Hszt.) 41. §-a a büntetlenségnél jóval szigorúbb feltételeket tartalmaz, és kizáró okként nevesíti a múltbeli büntetőjogi felelősségre vonást. Ezért a büntetlen előélet e személyi kör esetében nem tekinthető enyhítő körülménynek.

Nagy nyomatékka a vádlott szolgálati viszonyának időközbeni megszűnése sem értékelhető enyhítő körülményként, mivel a vádlott szolgálati viszonyáról és rendfokozatáról való lemondása nyilvánvalóan a megbízhatósági vizsgálat eredményével függött össze. A ténybeli és bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás – a Legfőbb Ügyészség indítványával ellentétben – az általános bírói gyakorlat szerint enyhítő körülmény, ennek érvényesítése a katonai ítélezésben is helyes. A büntetőeljárás – vádlottnak fel nem róható – elhúzóda is enyhítő körülmény, főleg úgy, hogy ez kizárólag az elsőfokú bíróság által elkövetett eljárási szabálysértésnek, a késedelmes kitűzésnek tudható be.

Mindettől függetlenül az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetés – az ilyen jellegű cselekmények elszaporodottságára is figyelemmel – kifejezetten enyhe.

Figyelemmel azonban arra, hogy az elsőfokú ítélet ellen a katonai ügyész kizárólag pénzbüntetés kiszabása érdekében jelentett be fellebbezést, amit azonban a Legfőbb Ügyészség visszavont, a Kúria az elsőfokú bíróság által eredetileg kiszabott mértékű és próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés és a lefokozás kiszabására látott lehetőséget.

2.4. Bhar.I.1736/2017. számú ügy

Az elsőfokú katonai tanács által megállapított tényállás lényege szerint a városi rendőrkapitányság állományában nyomozóként szolgálatot teljesítő rendőr törzsőrmester vádlottal szemben azért került sor megbízhatósági vizsgálat elrendelésére, mert gyanú merült fel arra, hogy ismerőseinek ellenszolgáltatás nélkül különböző hatósági nyilvántartásokból adatokat szolgáltat ki. A megbízhatósági vizsgálat elrendelése előtt kb. egy hónappal a vádlottal – aki rendőri munkája mellett testépítő szalont is üzemeltetett – felvette a kapcsolatot a védelmi tiszt, a vádlottal bizalmi viszonyt épített ki, majd a vizsgálat hivatalos elrendelését követően azzal kereste meg, hogy menyasszonyát egy ismeretlen férfi gépkocsijába látta beülni, és azt kérte a vádlottól, hogy a hatósági gépjármű nyilvántartás alapján közölje vele a gépkocsi tulajdonosának adatait.

Ennek a kérésnek a vádlott akként tett eleget, hogy a védelmi tisztet – akit az előzőek szerint a testépítő szalonjából mint ügyfelet már ismert – a rendőrkapitányság épületében lévő szobájába kíserte, és ott a nyilvántartásba belépését követően tájékoztatta a kért adatokról. A védelmi tiszt ezért cserébe 100 ezer forintot kínált fel a vádlottnak, aki a pénzt az asztalán hagyva, a védelmi tisztet az épületből kikíserte. Visszafelé, az irodája felé haladva azonban őt az NVSZ

munkatársai feltartóztatták, és a pénzt a szobájában az asztalán megtalálták.

A törvényszék katonai tanácsa e tényállás alapján a vádlottat bűnösnek mondta ki hivatali vesztegetés elfogadásának büntetében [Btk. 294. § (1) bek.], ezért egy év két hónap, végrehajtásában két év próbaidőre felfüggesztett börtönre, 100 napi tétel, napi tételenként 1.000 forint pénzbüntetésre és lefokozásra ítélte azzal, hogy a szabadságvesztés utólagos végrehajtása esetén a vádlott annak kétharmad részének kitöltését követő napon bocsátható feltételes szabadságra.

Az ellentétes irányú fellebbezések alapján eljárva, a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa az első fokú határozatot megváltoztatta, és a vádlottat a hivatali vesztegetés elfogadásának büntette miatt emelt vád alól felmentette. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást megalapozatlannak találta. Kifejtette, hogy az elsőfokú bíróság a vádlott részbeni, tényekre kiterjedő beismerése mellett a pénz átadásáról készült kép- és hangfelvételt bár megismerte, a tárgyalási jegyzőkönyv azok tartalmáról semmit sem rögzített, így a vádlott azon védekezése, hogy a pénzt nem fogadta el, objektív bizonyítékokkal nem igazolható és nem is cáfolható. Nem állapítható meg, hogy a pénz letételét követően a tárgyalótiszt és a vádlott között milyen párbeszéd zajlott le, és milyen körülmények között maradt a pénz a vádlott asztalán. Nem tudható, hogy a vádlott részéről történt-e egyértelmű és határozott elutasítás.

Rámutatott, miszerint elmulasztotta az elsőfokú katonai tanács annak vizsgálatát, hogy a védelmi tiszt valóban a megbízhatósági vizsgálat kezdő időpontja, 2015. március 17. előtt már egy hónappal ismerte-e a vádlottat, vele üzleti vagy

más bizalmi kapcsolatba került-e, a vizsgálat elrendelését megelőzően a vádlott valóban a személyi edzője volt-e a védelmi tisztnek. Kifejtette – helyesen –, hogy ennek azért van jelentősége, mert ez befolyásolhatja a megbízhatósági vizsgálat során beszerzett bizonyítékok törvényességét, illetve a megbízhatósági vizsgálatra előírt tizenöt napos határidő megkerülését jelentheti. Foglalkozott azzal is, hogy a büntetőügy iratai között egyáltalán nem szerepel a megbízhatósági vizsgálat elrendeléséről szóló határozat, és nincs igazolva annak ügyészi jóváhagyása sem. Ez pedig kihat a megbízhatósági vizsgálat elrendelésének törvényességére.

Az ítélet tábla ettől függetlenül nem tartotta szükségesnek az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezését, mivel „álláspontja szerint a vádiratban rögzített tényállás alapján annak bizonyítottsága esetén sincs lehetősége a vádlott bűnösségének megállapítására”. Az ítélet tábla e határozatában is a Kúria Bhar.I.520/2017. számú ügyében a társadalomra veszélyesség hiányával kapcsolatos érveit vette át.

A másodfokú ítélet ellen a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség terjesztett elő másodfellebbezést, a vádlott bűnösségének megállapítása és vele szemben végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés, pénzbüntetés és lefokozás alkalmazása érdekében. Megítélése szerint téves a másodfokú bíróságnak a Kúria Bhar.I.520/2017/3. számú végzésén alapuló azon álláspontja, miszerint a vád tárgyává tett cselekmény objektív, absztrakt törvényi tényállásban kifejeződő társadalomra veszélyessége a jelen ügyben nem mutatható ki, így a Btk. 4. §-a szerinti bűncselekmény-fogalom egyik elemének hiányában az elsőfokú ítélet történeti tényállásában rögzített elkövetői magatartás bűncselekményként nem értékelhető.

Véleménye szerint az Rtv. 7/A–C. §-aiban, valamint a 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendeletben szabályozott megbízhatósági vizsgálat szabályai a büntető törvények alkalmazása szempontjából háttérjogszabályok, amelyekre a jogalkalmazóknak figyelemmel kell lenniük. A megbízhatósági vizsgálat sajátja, hogy a hatóság az eseményeket végig ellenőrzés alatt tartja, annak pedig, hogy ez a vizsgálat az érintett szervezet és a védett állomány belügye, ellentmond az Rtv. 7/C. § (1) bekezdése és a Be. 171. § (2) bekezdése, amelyek a feljelentési kötelezettséget tartalmazzák. Álláspontja szerint az első fokon megállapított történeti tényállás alapján a vádlott büntetőjogi felelőssége megállapítható, mert cselekményével az állami szervek, hivatalos személyek törvényes és elfogulatlan működéséhez fűződő társadalmi érdeket objektíve megsértette.

A fellebbviteli főügyészség nem osztotta a Fővárosi Ítéltáblának az elsőfokú ítélet megalapozatlanságára és a megbízhatósági vizsgálat törvényes lefolyása kapcsán kifejtett aggályait sem. Kifejtette, hogy a megbízhatósági vizsgálat végrehajtásának részletes szabályairól szóló 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet 11. §-a nem írja elő a hang- és képfelvételeken elhangzottak írásba foglalását, csak kísézőjegyzék csatolását a technikailag rögzített adatokhoz. Az elsőfokú bíróság a digitálisan rögzített adatokat megismerte, azokat értékelési körbe vonta.

A Fellebbviteli Főügyészség véleménye szerint a megbízhatósági vizsgálatot elrendelő határozat és az azt engedélyező ügyészi döntés azért nem lelhető fel a nyílttá tett bűnügyi iratok között, mert ezen okiratok minősített adattartama miatt nem volt lehetőség az iratokhoz való csatolásra. Szemben az ítéltábla katonai tanácsával, nem értékelte felderítetlenségként, hogy az elsőfokú katonai tanács

nem folytatott bizonyítást arra, hogy az ügyben érintett tárgyalótiszt miként és milyen törvényi felhatalmazás alapján került a megbízhatósági vizsgálat kezdő időpontja előtt kapcsolatba a vádlottal.

A Főügyészség véleménye szerint a Be. 390. § (1) bekezdése alapján a harmadfokú bíróság tanácsának elnöke szükség szerint intézkedik az irathiányok pótlásáról, az iratok kiegészítéséről és új iratok beszerzéséről, így lehetőség van a megbízhatósági vizsgálat és az abban eljáró védelmi tiszt tevékenysége törvényességének ellenőrzésére. A szükséges minősített adatokat tartalmazó okiratok a Nemzeti Védelmi Szolgálattól bírói betekintésre beszerezhetők, így az első- és másodfokú határozat kiegészíthető és felülbíráható.

A Legfőbb Ügyészség az ügyészi másodfellebbezést fenntartotta. Álláspontja szerint az eljáró bíróságok által megállapított tényállás részbeni felderítetlensége a harmadfokú eljárásban iratok alapján kiküszöbölhető, a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség által pótlólag megküldött iratokból arra lehet következtetést vonni, hogy a megbízhatósági vizsgálat határidejének túllépésére nem került sor. A másodfokú bíróságnak a vádlott bűnösségének hiányára levont, lényegében a Kúria Bhar.I.520/2017/3. számú végzésén alapuló jogi következtetését tévesnek tartotta, ezért azt indítványozta, hogy a Kúria a Fővárosi Ítéletábla Katonai Tanácsa másodfokú felmentő ítéletét változtassa meg, a vádlottat mondja ki bűnösnek a Btk. 294. § (1) bekezdés szerinti hivatali vesztegetés elfogadása büntetében, és vele szemben szabjon ki végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztést, azt végrehajtása elrendelése esetén börtönben rendelje végrehajtani azzal, hogy abból a kétharmad rész letöltését követő napon bocsátható feltételes szabadságra,

továbbá ítélje pénzbüntetésre, valamint lefokozásra (BF.1473/2017/1.).

A Kúria a bejelentett ügyészi másodfellebbezés kapcsán a következőkre mutatott rá. Egyrészt akkor, ha másodfokú bíróság álláspontja szerint az elsőfokú ítélet megalapozatlan, annak mértékétől függően köteles kiküszöbölni a megalapozatlanságot. Nem mentesül e kötelezettség alól akkor sem, ha a bűnösség kérdésében az elsőfokú bíróságtól eltérő álláspontot foglal el. A másodfokú bíróságnak a megbízhatósági vizsgálat elrendeléséről okiratokat lehetett volna beszereznie, és az alapján a tényállást kiegészíthette volna, másrészt éppen az a bizalomépítő szakasz, amire hivatkozott, a megbízhatósági vizsgálat törvényes lefolytatására is kihatással van. Ennek pedig azért van jelentősége, mert a megbízhatósági vizsgálat törvényességének vizsgálata adott esetben a bizonyítási eszköz törvényes vagy jogellenes voltára is kihat. Másrészt a másodfokú bírósági eljárásban nem a vádirati tényállásnak, hanem az elsőfokú bíróság által megállapított ítéleti tényállásnak van jelentősége. A vádirat alapján ugyanis kizárólag az elsőfokú bíróságnak van lehetősége – a tárgyalás előkészítése során – az eljárást megszüntetni azért, mert a vádirati tényállás szerinti cselekmény nem bűncselekmény.

A másodfokú katonai tanács – ettől függetlenül – helytállóan foglalt állást abban, hogy az első fokon megállapított tényállás a felderítetlensége miatt megalapozatlan, így a Be. 351. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt hibában szenved. A Kúria egyetértett abban az ítélőtáblával, hogy a megbízhatósági vizsgálat iratanyaga hiányos. Az iratok alapján megállapítható, hogy az elsőfokú katonai tanács meg sem kísérelte beszerezni a megbízhatósági vizsgálat elrendeléséről szóló, az Rtv. 7/A. § (2) bekezdése

szerinti határozatot, valamint az Rtv. 7/A. § (2a) bekezdésében és 7/B. § (3) bekezdés a) pontjában írt ügyészi jóváhagyást. Ezeket az okiratokat nem pótolja a megbízhatósági vizsgálat lefolytatásának végrehajtási terve. Emiatt nem ellenőrizhető a megbízhatósági vizsgálat elrendelésének és lefolytatásának törvényessége, amely mind a belső jog, mind az EJEB gyakorlata szerint súlyos hiányosság, amely kihat a tisztességes eljárásra is (Kúria BEH 218. B.1: „[55] A fedett nyomozás csak akkor jogszerű, ha hatósági felügyelet mellett zajlik, amelyre az EJEB szerint a leghatékonyabb a bírói kontroll, ugyanakkor megfelelő garanciális szabályok és biztosítékok megléte esetén ügyészi vagy más hatósági felügyelet is megfelelő lehet”).

Helytállóan mutatott rá a másodfokú katonai tanács arra is, hogy szükséges lett volna tisztázni, hogy a megbízhatósági vizsgálat lefolytatásával megbízott védelmi tiszt mikor, milyen körülmények között került kapcsolatba a vádlottal. Mit jelentett a vádlott mint személyi edző és a védelmi tiszt mint ügyfél kapcsolata – a kapcsolat csupán ennyire terjedt ki, vagy létrejött egy ezen túlmutató bizalmi viszony is. Erre nézve kizárólag a vádlott vallomása áll rendelkezésre, amely a Kúria álláspontja szerint sem elég. A Kúria utal arra, hogy az elkövetéskor hatályban volt régi Hszt. 65. § (3) bekezdés a) pontja alapján a hivatásos állomány tagja köteles az állományilletékes parancsnoknak bejelenteni a szolgálati időn kívüli sporttal vagy ismeretterjesztéssel összefüggő munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony létesítését. Nincs nyoma annak – a parancsnoki jellemzés ezt nem tartalmazza –, hogy ilyen bejelentés a vádlott részéről történt-e.

A katonai tanács a védő bizonyítási indítványát, amely a védelmi tiszt kihallgatására irányult, elutasította, mert álláspontja szerint a meglévő bizonyítékok e személy

vallomása nélkül is alátámasztották a bíróság által megállapított tényállást. A tényállás azonban csupán arra szorítkozik, hogy rögzíti a magánéleti, baráti kapcsolat kiépítését, nem tartalmazza azonban azt, hogy a tárgyalótiszt ezt a bizalmi kapcsolatot saját elhatározásából, valóban magánemberként kezdeményezte, vagy az Rtv. 64. § (1) bekezdés b) pontja szerint fedett nyomozóként járt el. Ez utóbbi esetben pedig el kell döntenie, hogy a költségvetési szervek bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzése érdekében történt titkos információgyűjtés mennyiben sérti az Rtv. 7/A. § (3) és (4) bekezdésében írt határidőket. Ha ugyanis az állapítható meg, hogy a megbízhatósági vizsgálat alakszerű elrendelését megelőzően olyan jellegű titkos információgyűjtés történt, amelyet az Rtv. 7/B. § (1) bekezdése csak az elrendelést követően tesz lehetővé, a megbízhatósági vizsgálat eredménye bizonyítékként nem használható fel.

A Kúria nem megalapozatlansággként, hanem az indokolási kötelezettség megsértéseként értékelte azt aényt, hogy bár az elsőfokú katonai tanács mind a tárgyalási jegyzőkönyv szerint, mind az ítélet szerint az adathordozóra kiírt kép- és hangfelvételt megtekintette, nem rögzítette a felvételeken látható és hallható tényeket. Ekképp olyan bizonyítékot értékelt – a vádlott terhére –, amelynek tartalmáról nem adott számot, így nem ellenőrizhető pl. a bíróságnak az a megállapítása, hogy a csapdapéNZ átadásának körülményeivel kapcsolatos vádlotti előadást a felvétel alátámasztotta.

A megbízhatósági vizsgálat lefolytatása során a Nemzeti Védelmi Szolgálat taktikai hibát követett el: az irányadó tényállás szerint a vádlott részére átadott csapdapéNZ a vádlott íróasztalán maradt, miközben a védelmi tisztet a kapitányság épületéből a parkolóba kísérte le. A vádlott az

épületbe visszatért, ahol a Nemzeti Védelmi Szolgálat munkatársai az iroda asztaláról a csapdapénzt visszavették. A katonai tanács a tárgyalás anyagává tette ugyan, azonban a tényállásban nem szerepeltette, hogy a vádlott a gyanúsított kihallgatásán úgy nyilatkozott, miszerint őt a kapitányság épületének I. emeletén a Nemzeti Védelmi Szolgálat intézkedés alá vonta, ezért nem jutott el előjárójához az esetet jelenteni. Tény azonban, hogy a csapdapénzt nem vette el, nem zárta el íróasztalába, hanem az az asztalon maradt, ahonnan azt a Nemzeti Védelmi Szolgálat munkatársai vették vissza.

Ilyen körülmények között pedig – főleg, mivel a kép- és hangfelvétel tartalma az ítéletből nem ismerhető meg – nem cáfolható meg kétséget kizáró módon a vádlott azon védekezése, ami szerint a történetet jelenteni akarta előjárójának. Erre azonban – de az ellenkező bizonyítására sem – nem adott módot az, hogy a Nemzeti Védelmi Szolgálat a megbízhatósági vizsgálatot idő előtt befejezetnek nyilvánította. A Kúria a már hivatkozott BEH2018. B.1 számon közzétett elvi határozatában rögzítette: „[56] [... A]z EJEB kifejtette, hogy a nemzeti bíróságokat a beismerő vallomás sem mentesíti az alól, hogy a terhelt esetleges törvénytelen hatósági felbujtásra történő hivatkozását kivizsgálják.”

A Kúria az ügyészi másodfellebbezésben és a Legfőbb Ügyészség indítványában a Be. 390. § (1) bekezdés a) pontja szerinti, az iratok kiegészítésére, illetve új iratok beszerzésére vonatkozó indítványával kapcsolatban a következőkre mutatott rá. A Kúria gyakorlata szerint bár a tanács elnöke közvetlenül is beszerezhet ‘új iratokat’, ennek a lehetőségnek a gyakorlati jelentősége csekély, mivel a harmadfokú eljárásban bizonyítás felvételének nincs helye, és a harmadfokú bíróság a rendelkezésre álló iratok alapján bírálja felül a tényállást.

Nyilvánvaló, hogy az eljárás kontradiktórius jellegével nem egyeztethető össze, ha a büntetőügy nyílttá tett nyomozati irataihoz képest a nyomozati iratok minősített adatot tartalmazó, és ezért a bűnügy irataihoz nem csatolt iratokat ‘bírói megtekintésre’ kéri ki a minősítőtől, illetve a minősített adatot tartalmazó irat kezelőjétől. Ha ilyen adatot tartalmazó irat büntetőeljárásban való felhasználása válik szükségessé, a bíróság megkeresheti a minősítőt a minősítés feloldása érdekében, ez utóbbi azonban a minősítő kizárólagos joga. Ha a minősítés feloldására nem kerül sor, akkor a minősített adatot tartalmazó irat felhasználása kizárólag a Be. 70/C. §-a, illetve a minősített adat védelmére vonatkozó törvényi és kormányrendeleti szintű szabályozás betartásával történhet meg.

A harmadfokú bírósági eljárásban már csak emiatt sincs helye a minősített adatot tartalmazó irat – a tartalma szerint okirati bizonyításnak minősülő –, az ügyészi indítványban leírt módon való beszerzésének és felhasználásának. Mindezek alapján a Kúria álláspontja szerint az első- és másodfokú ítélet megalapozatlansága, illetve az indokolási kötelezettség megsértésében megnyilvánuló eljárási szabálysértés a Be. 388. § (2) bekezdése alapján a harmadfokú bírósági eljárásban nem küszöbölhető ki, a határozatok az érdemi felülbírálatra alkalmatlanok, ezért azokat a Kúria a 399. § (5) bekezdése alapján hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú katonai tanácsot utasította új eljárás lefolytatására.

3. Konklúziók

A négy bemutatott ügy alapján a megbízhatósági vizsgálat alá vont személy által elkövetett bűncselekmény megítélése során véleményem szerint az alábbi követelmények támaszthatók a megbízhatósági vizsgálat lefolytatásával szemben.

A jogalkalmazó bíróság által – ellenkező tartalmú EJEB vagy alkotmánybíróági határozat közzétételéig – nem kérdőjelezhető meg, hogy a megbízhatósági vizsgálat törvényi szabályozása megfelel az EJEE-ben foglalt tisztességes eljárás követelményének, és az EJEB által e körben kialakított gyakorlatnak.

A megbízhatósági vizsgálat során az elrendelésre, az ügyészi jóváhagyásra, a vizsgálat lefolytatására (a megbízhatósági vizsgálat végrehajtási tervében foglaltak betartására) vonatkozó jogszabályi előírásokat nyilvánvalóan be kell tartani, és a Nemzeti Védelmi Szolgálat akkor jár el törvényesen, ha a feljelentéséhez csatolja a vizsgálat során keletkezett teljes iratanyagot – azok esetleges minősítésének megszüntetésével.

A megbízhatósági vizsgálat elrendeléséről szóló határozatban a kellő részletességgel kell szerepeltetni azt a gyanút, amelyik a vizsgálat elrendelését indokolja. A megbízhatósági vizsgálat végrehajtásáról szóló tervnek részletesen tartalmaznia kell a tárgyalótisztként eljáró védelmi tiszt által megtehető intézkedéseket, így a vizsgálat alá vont személlyel való megismerkedésre, a legendára, a kért jogsértő magatartásra vonatkozó részletes leírást [a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve kijelöléséről, valamint feladatai ellátásának, a kifogástalan életvitel ellenőrzés és a megbízhatósági vizsgálat részletes szabályainak megállapításáról szóló 293/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet 11. §]. Különösen nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a terv tartalmazza, hogy a jogsértés elkövetését vállaló vizsgálat alá vont személyt milyen körülmények és indokok alapján lehet további, illetve súlyosabb jogsértésre rábírní.

A megbízhatósági vizsgálat végrehajtását úgy kell megtervezni, hogy érvényesüljön a Korm. rendelet 12. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott azon követelmény, miszerint a vizsgálat érdekében kialakítandó élethelyzetnek olyannak kell lennie, hogy az a vizsgálattal érintett személy intézkedési, eljárási kötelezettségét vonja maga után, továbbá a kialakított élethelyzet nem korlátozhatja a vizsgálattal érintett személy döntési szabadságát az intézkedés módjának, az eljárás rendjének megválasztásában, és a vizsgálat helyszínének és módszerének megválasztása nem akadályozhatja a vizsgálattal érintett személy kötelezettségeinek, feladatainak teljesítését.

Ebből következően mindaddig, amíg a vizsgálat alá vont személynek a jogellenes cselekmény elkövetésére vonatkozó tényleges szándékáról és valós cselekvési lehetőségéről a tárgyalótiszt tárgyi bizonyítékokkal dokumentálhatóan nem győződik meg, a vizsgálatot nem lehet befejezetnek nyilvánítani, és vizsgálat alá vont személlyel szemben rendőrségi kényszerítő intézkedést vagy büntetőeljárás kényszerintézkedést alkalmazni.

A megbízhatósági vizsgálat elrendelése előtt a célszeméllyel való kapcsolatfelvétel, a végrehajtási tervtől való eltérés, különösen a terv kereteinek túllépése tilos, ez utóbbi bűncselekmény (Bt. 308. §), az előbbiek pedig okot adhatnak a tisztességes eljárás követelménye sérelmének bíróság általi megállapítására, amely a megbízhatósági vizsgálat eredményének bizonyítékok köréből való kirekesztését vonhatja maga után. A megbízhatósági vizsgálat eredményétől és a terhelt beismerésétől függetlenül is be kell szerezni és a bírósági eljárásban a bizonyítási eljárás anyagává kell tenni a többi bizonyítékot [Be. 118. § (82) bek.].

Szerzőink

Dr. habil Balla Zoltán, PhD., Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar Közjogi és Rendészeti Jogi Tanszék, egyetemi docens

Dr. Bögöly Gyula, alezredes, Központi Nyomozó Főügyészség Kaposvári Regionális Nyomozó Ügyészség vezető ügyésze; a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökségi tagja

Dr. Csiba Gábor, alezredes, Fővárosi Fellebbvitel Főügyészség mb. osztályvezető katonai ügyésze; a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság titkára.

Dr. Kardos Sándor, Ph.D., r. alezredes, ORFK Személyügyi Főigazgatóság, Humánigazgatási Szolgálat Fegyelmi Osztály mb. vezetője

Dr. Kovács István, Ph.D., r. őrnagy, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék tanársegéd

Dr. Schweickhardt Gotthilf, Ph.D., ny. t. alezredes, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tagja

Dr. Soós László, v. hb. alezredes, , Kúria, kúriai bír. a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tagja

Dr. Vájlók László, r. alezredes, Nemzeti Közszerződési Egyetem Határrendészeti Tanszék, oktató

Dr. Vedó Attila, r. őrnagy, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék tanársegéd